

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TÜRK – YUNAN NÜFUS MÜBADELESİNDE TEKİRDAĞ
İMDAD-I SIHHİ HEYETİ'NİN FAALİYETLERİ (1923-1924)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
SEMİH ÇINAR

DANIŞMAN
PROF. DR. MEHMET TEMEL

EYLÜL, 2015
MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TÜRK - YUNAN NÜFUS MÜBADELESİNDE TEKİRDAĞ İMDAD-I SIHHİ
HEYETİ'NİN FAALİYETLERİ (1923-1924)

HAZIRLAYAN
SEMİH ÇINAR

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 18.09.2015

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 16.09.2015

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet TEMEL

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Erdoğan KELEŞ

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Mehmet MARANGOZ

EYLÜL, 2015
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 12.12.2015. tarih ve 693/11. sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Tarih Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Semih ÇINAR'ın "TÜRK - YUNAN NÜFUS MÜBADELESİNDE TEKİRDAĞ İMDAD-I SIHHİ HEYETİ'NİN FAALİYETLERİ (1923-1924)" adlı tezini incelemiş ve aday 12.12.2015 tarihinde saat 14.00 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine oy birliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Mehmet TEMEL

Üye

Doç. Dr. Erdoğan KELEŞ

Üye

Doç. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN

YEMİN

Yükseklisans tezi olarak sunduğum “TÜRK - YUNAN NÜFUS MÜBADELESİNDE TEKİRDAĞ İMDAD-I SIHHİ HEYETİ’NİN FAALİYETLERİ (1923-1924)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..18/09/2015

Semih ÇINAR

İMZASI

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı : ÇINAR

Adı : Semih

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : Türk – Yunan Nüfus Mübadelesinde Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin Faaliyetleri
(1923-1924)

Y. Dil : Activities of Tekirdağ Rescuer Committee in Turk – Greek Population Exchange
(1923-1924)

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte :

Enstitü : Sosyal Bilimler

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : TEMEL Mehmet

Ünvanı : Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 114

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Kızılay
2. Mübadele
3. Tekirdağ

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1. Hilal-i Ahmer Cemiyeti
2. Mübadele
3. Kızılay
4. Tekirdağ

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstract ve thesaurus'u kullanınız.

1. Red Crescent Community
2. Population Exchange
3. Tekirdağ

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :

Tarih : 18.09.2015

ÖNSÖZ

Türk Tarihi boyunca birçok göç hareketi yaşanmış, bu göçlerin en önemlilerinden biri zorunlu bir göçü öngörmesi hasebiyle Türk - Yunan Nüfus Mübadelesi olmuştur. Türk - Yunan Nüfus Mübadelesini diğer göçlerden ayıran bir başka özellik ise Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin bu göç sırasında göstermiş olduğu üstün hizmetler olmuştur.

Bu çalışmada 1923-1924 yıllarında gerçekleşen Türk - Yunan Nüfus Mübadelesinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Tekirdağ ilinde görevlendirdiği Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin faaliyetleri ele alınmıştır.

Dört bölümden oluşan çalışmanın giriş bölümünde konuya bütünlük kazandırmak amacıyla mübadele meselesi ana hatlarıyla ele alınmıştır. Birinci bölümde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin mübadeleye kadar Tekirdağ ilindeki faaliyetleri ve mübadelede TBMM Hükümeti ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti arasında yapılan işbirliği, ikinci bölümde Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin kuruluşu, mübadillerin Tekirdağ'a sevkleri, heyetin misafirhanelerin açılması sırasındaki hizmetleri ve heyetin lağvı incelenmiştir. Üçüncü bölümde Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin Mübadillere sunduğu Sağlık Hizmetleri ana başlığı altında Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin mübadiller için açtığı dispanser ve hastane, mübadiller arasında görülen hastalıklar, mübadiller arasında görülen bulaşıcı hastalıklar ve mübadiller arasındaki vefat olayları, dördüncü bölümde ise adı geçen heyetin mübadillere yaptığı çeşitli yardımlar ele alınmıştır.

Araştırma yapılırken mümkün olduğu ölçüde birinci el kaynaklardan yararlanmaya özen gösterilmiştir. Türkiye Kızılay Derneği Arşivi ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan konuyla ilgili belgeler çalışmanın ana kaynaklarını oluşturmuştur. Bu kaynakların yanı sıra Hilal-i Ahmer Cemiyeti Faaliyet Raporları, cemiyetin resmi yayın organı olan *Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, TBMM tutanakları ve dönemin basımından da büyük ölçüde yararlanılmıştır. Ayrıca konu ile ilgili yazılmış ikinci el kaynaklar, makaleler ve tezler de kullanılarak mevcut bilgiler gözden geçirilmiş, özgün bilgiler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

İki yılı aşkın bir emeğin sonucu olan bu çalışmada birçok insanın katkısı olmuştur. Öncelikle konu seçiminden başlayarak çalışmanın başından beri bana göstermiş olduğu iyi niyet, hoşgörü ve yardımlardan dolayı saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Mehmet TEMEL'e sonsuz minnettarlığımı belirtmeliyim.

Çalışma sırasında kullandığım birçok kaynağı temin etmemde bana yardımcı olan Sayın Dr. Ali Osman ÇINAR'a, Tekirdağ ve mübadele ile ilgili engin bilgileriyle beni yönlendiren ikinci kuşak Serez mübadili Sayın Mehmet SEREZ'e, Türkiye Kızılay Derneği Arşivi'nin yardımsever çalışanlarına, çalışmalarım süresince benden maddi ve manevi hiçbir desteği esirgemeyen babam Mehmet ÇINAR ve annem Safiye ÇINAR'a, çalışmamı hazırlarken her zaman bana destek olan arkadaşlarıma tüm içtenliğimle şükranlarımı sunuyorum. Yapılan çalışmayı titizlikle kontrol ederek iyi bir eser ortaya konulabilmesi için görüş ve önerilerini sunan değerli arkadaşım Funda DUYGULU'ya teşekkürü ise ayrıca bir borç bilirim.

SEMİH ÇINAR

Temmuz 2015

ÖZET

Lozan Anlaşmasına ek olarak hazırlanan bir protokolle Türkiye’de yaşayan Rum nüfus ile Yunanistan’da yaşayan Türk nüfusun zorunlu olarak mübadelesine karar verilmiştir. Böylece, zorunlu nüfus mübadelesi, uluslararası bir anlaşmaya ilk defa konu olmuştur. Mübadelenin taraflarından biri olan TBMM Hükümeti yarım milyona yakın mübadilin nakil, iaşe ve iskân işleri ile ilgilenebilmek için Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti’ni teşkil etmiştir.

Kurulan vekâletin yanı sıra Yunanistan’dan getirilen mübadillere yardım eden diğer bir kuruluş ise Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti olmuş, TBMM Hükümeti ile Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti arasında bir işbirliği programı hazırlanmıştır. Hazırlanan program uyarınca, Hilal-i Ahmer Cemiyeti mübadillerin iskân edilecekleri bölgelerde imdad-ı sıhhi heyetleri görevlendirmiş; sağlık, iaşe ve giyim başta olmak üzere mübadillerin pek çok ihtiyacı bu heyetler tarafından karşılanmıştır.

Bu çalışmada Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti’nin faaliyetleri incelenerek Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin mübadillere yaptığı yardımlar daha somut bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tekirdağ’a getirilecek mübadillere yardım etmek için kurulan Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti 18 Kasım 1923 tarihinde göreve başlamıştır. Mübadillerin sağlık durumlarıyla ilgilenmek, mübadillere eşya, iaşe ve para yardımlarında bulunmak heyetin asli görevleri olmuştur. 1924 yılı sonlarında Tekirdağ’a mübadil naklinin son bulması üzerine Aralık 1924 tarihinde Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti’nin görevine son verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Mübadele, Kızılay, Tekirdağ, İmdad-ı Sıhhi Heyeti

ABSTRACT

The Treaty of Lausanne in addition to a prepared protocol Greeks living in Turkey borders and Turkish people in Greece had to live their homes and migrate. It was the first time that "*obligatory population exchange*" was the subject of an international agreement. The Grand National Assembly of Turkey government is one of the exchange's side which constituted a new minister under the name of Exchange, Construction and Settlement Ministry. This minister cared about all the Works about transmission, feed and home of the emigrants.

In addition to the Exchange, Construction and Settlement Ministry, The Turkish Red Crescent was another foundation that was helping the exchangees from Greece. The Grand National Assembly of Turkey government and the Turkish Red Crescent set a collaboration program. According to this program, the Turkish Red Crescent organized rescuer committees in the regions where the exchangees were settled. All needs of exchangees, especially health, food and clothing needs were fulfilled by these committees.

In this study, the aids of the Turkish Red Crescent for exchangees is set forth perceptibly by researching the works of the Tekirdag Rescuer Committee. The Tekirdag Rescuer Committee which was founded to help the exchangees who were brought to Tekirdag started working on November 18th 1923. Taking care of exchangees' health problems, providing them shelter, food and money was the fundamental duty of the committee. On December 1924, the Tekirdağ Rescuer Committee was ended since the move of exchangees to Tekirdag came to an end in the late 1924.

Key Words: Red Crescent Community, Population Exchange, Tekirdag, Rescuer Committee

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR DİZİNİ.....	VII
TABLolar DİZİNİ.....	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN MÜBADELEYE KADAR TEKİRDAĞ'DAKİ FAALİYETLERİ

A- Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Mübadeleye Kadar Tekirdağ'daki Faaliyetleri.....	8
B- Türk - Yunan Nüfus Mübadelesinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile TBMM Hükümeti Arasında Yapılan İşbirliği.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

TEKİRDAĞ İMDAD-I SİHHİ HEYETİ VE MÜBADELE

A- Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin Kuruluşu.....	21
B- Mübadillerin Tekirdağ'a Sevkleri.....	25
C- Tekirdağ'a Getirilen Mübadiller İçin Kurulan Misafirhaneler.....	33
D- Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin Lağvı.....	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**TEKİRDAĞ İMDAD-I SİHHİ HEYETİ'NİN MÜBADİLLERE SUNDUĞU
SAĞLIK HİZMETLERİ**

- A- Mübadiller İçin Tekirdağ'da Açılan Dispanser ve Hastane..... 40
- B- Tekirdağ'a Getirilen Mübadillere Yapılan Sağlık Kontrolleri ve Görülen Hastalıklar..... 43
- C- Bulaşıcı Hastalıklara Karşı Alınan Önlemler ve Tekirdağ'a Getirilen Mübadiller Arasında Görülen Bulaşıcı Hastalıklar..... 52
- D- Tekirdağ'a Getirilen Mübadiller Arasında Görülen Vefat Olayları..... 62

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**TEKİRDAĞ İMDAD-I SİHHİ HEYETİ'NİN MÜBADİLLERE YAPTIĞI
YARDIMLAR**

- A- Mübadillere Yapılan Eşya Yardımları..... 67
- B- Mübadillere Yapılan İaşe Yardımları..... 71
- C- Mübadillere Yapılan Nakdi Yardımlar..... 75
- SONUÇ..... 81
- KAYNAKÇA..... 86
- EKLER..... 95

KISALTMALAR DİZİNİ

- a.g.e. : Adı Geçen Eser
- a.g.m. : Adı Geçen Makale
- a.g.t. : Adı Geçen Tez
- a.g.b. : Adı Geçen Belge
- BCA : Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
- Bkz. : Bakınız
- Çev. : Çeviren
- No. : Numara
- OHAC 1329-1331 : Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1329-1331 Salnamesi
- OHAC 1330-1334 : Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1330-1334 Senelerine Ait Merkez-i Umumi Raporu
- s. : Sayfa
- TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TBMMZC : Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
- T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
- THAC (1335-1338) : Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1339 Senesi Hilal-i Ahmer Meclisi Umumisine Takdim Edilen (1335-1338) Dört Senelik Devreye Ait Rapor
- THAC (1339-1340) : Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1341 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen (1339-1340) İki Senelik Devreye Ait Rapor
- THAM : Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası
- TKDA : Türkiye Kızılay Derneği Arşivi

TTK	: Türk Tarih Kurumu
ty.	: Tarih Yok
vb.	: Ve Benzeri
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayınları

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1: Tekirdağ Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Erkekler Şubesi Kurucuları.....	11
Tablo 2: Tekirdağ Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Erkekler Şubesi'nin Gelirleri.....	12
Tablo 3: Tekirdağ Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Erkekler Şubesi'nin Giderleri.....	12
Tablo 4: Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Çalışanlarının Görevleri, Adları ve Maaş Tutarları.....	22
Tablo 5: Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Çalışanlarının Sigorta Bedelleri.....	25
Tablo 6: Hilal-i Ahmer Cemiyeti İmdad-ı Sıhhi Heyetlerinin Tedavi İstatistikleri.....	49-50
Tablo 7: İmdad-ı Sıhhi Heyetleri Hastanelerinde Muayene Edilen ve Vefat Eden Mübadillerin Sayısı.....	63-64
Tablo 8: Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Mübadillere Yaptığı Eşya Yardımları.....	70-71
Tablo 9: Hilal-i Ahmer Cemiyeti Tekirdağ Şubesi'nin Topladığı Para Yardımları.....	78

GİRİŞ

Türk Tarihi incelendiğinde birçok göç hareketinin yaşandığı göze çarpmaktadır. Çoğu zaman siyasi baskıların neden olduğu bu göçler, bazı zamanlarda ise ekonomik ve sosyal nedenlerle yapılmıştır. XVII. yüzyıla kadar yapılan Türk göçlerinin yönü hep doğudan batıya doğru olmuştur. Osmanlı Devleti'nin 1683 yılındaki Viyana kuşatmasında uğradığı başarısızlığın ardından göçlerin yönü tersine dönmüş, artık batıdan doğuya doğru yapılan göçler ile Avrupa kıtası ve Balkanlar üzerinden adım adım geri çekiliş başlamıştır.

Balkanlardan Anadolu'ya yapılan ilk kitlesel Türk göçü, Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki 1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı'ndan sonra olmuştur. Osmanlı Devleti'nin yenilgiye uğraması üzerine Bulgaristan bölgesinde yaşayan pek çok Türk can güvenliğini tehlikede görerek Anadolu'ya doğru göçe başlamıştır¹. Balkanlardan Anadolu'ya yapılan ikinci kitlesel göç ise Balkan Savaşları sonrasında yaşanmıştır. Avrupa kıtasındaki Osmanlı topraklarının neredeyse tamamının kaybedildiği bu savaşlardan sonra Balkanlarda yaşayan Türklerin çok büyük bir kısmı Anadolu'ya göç etmiştir². Ancak yaşanan bu göçlerin hiç biri Türk - Yunan Nüfus Mübadelesinde olduğu gibi uluslararası siyasi bir anlaşma ile zorunlu tutulmamış, göçmenlerin hukuki ve sosyal hakları devlet güvencesi altına alınmamıştır.

Mübadele fikri ilk olarak 1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı sonrasındaki barış görüşmelerine Osmanlı Devleti delegesi olarak katılan Saffet Paşa tarafından ortaya atılmıştır. Saffet Paşa Balkan sıradağlarının kuzeyinde kalan Türklerin güneye, sıradağların güneyinde kalan Bulgarların ise kuzeye gönderilmesini ve göç ettirilen halkın mallarının karşılıklı olarak tasfiye edilmesini teklif etmiş ancak Rus delegeler tarafından reddedilmiştir³.

¹ Bu yıllarda Anadolu'ya yapılan göçler için bkz. Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1999.

² Balkan Savaşları sonrasında yapılan göçler için bkz. Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1995.

³ Bilal Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yay., Ankara, 1986, s. 202.

Yunanistan ile mübadele fikri ise ilk kez 1914 yılında ortaya atılmıştır. Osmanlı ve Yunan Hükümeti, Makedonya'da kalan Türkler ile Doğu Trakya ve Aydın vilayetlerindeki Rumların isteğe bağlı bir şekilde mübadelesi hususunda 1 Temmuz 1914 tarihinde bir anlaşmaya varmışlardır⁴. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle mübadeleyi uygulama imkânı bulunamamış, 14 Aralık 1914 tarihinden sonra mübadele konusundaki görüşmeler de kesilmiştir⁵.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra kesintiye uğradığı gözlemlenen mübadele görüşmeleri Osmanlı Devleti ile Yunanistan'ın karşı cephelerde savaşması ve Birinci Dünya Savaşı'nın ardından gelişen olaylar nedeniyle bir daha gündeme dahi gelmemiştir. Yunanistan'ın Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan blokta yer alması ve savaşın son bulmasının ardından 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir başta olmak üzere Batı Anadolu ve Doğu Trakya'yı işgale başlaması iki ülke arasındaki ilişkileri ezeli düşmanlık seviyesine getirmiştir. Batı Anadolu ve Doğu Trakya üzerindeki Yunan işgali üç yıldan fazla bir süre devam etmiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) başkomutanlığındaki Türk ordularının 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'e girmesi ile Yunan işgali son bulmuş, Yunan ordusunun geri çekilişi başlamıştır. Yunanistan'ın üç yılı aşan işgal süresi boyunca gerek Anadolu gerekse Doğu Trakya'daki birçok Rum da Türklere karşı silahlı faaliyetlerde bulunmuştur. Yunan ordusunun yenilmesinden sonra Türklerin de misilleme yaparak intikam almasından korkan Rum aileler, Yunan ordusunun peşi sıra Yunanistan'a kaçmaya başlamışlardır⁶.

Beklenmedik bir şekilde Türkiye'den Yunanistan'a iltica eden Rumlar Yunanistan'ın her şehrinde göçmen yığılmalarına neden olmuşlardır. Yunanistan'a iltica eden bu göçmenler bilinçli ve sistemli bir politika ile Türklerin yaşadıkları bölgelere sevk edilmişlerdir. Yunan Hükümeti'nin bu göçmenleri iskân edememesi bölgede yaşayan Türklere uygulanan baskı ve

⁴ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele I. Cilt*, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1992, s. 92.

⁵ Fuat Dündar, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, İletişim Yay., İstanbul, 2002, s. 70.

⁶ Kazım Özalp, *Milli Mücadele 1919-1922*, Cilt I, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1998, s. 236.

zulümleri arttırmış, bu göçmenlerin sorunlarını çözmek Türk köylülerine bırakılmıştır⁷.

Türklerin yaşadığı bölgelere sevk edilen bu göçmenlerin büyük bir kısmı Türk ailelerin yanına yerleştirilmiş, böylece birbirine düşman gözü ile bakan Türk ve Rum aileler aynı çatı altında yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Bu şekilde aynı evi paylaşan Türk ve Rum aileler arasında şiddet olaylarına da sık sık rastlanmıştır. Yüzyıllardır yaşadığı toprakları terk ederek Yunanistan'a sığınan Rumlar bunun tek suçlusu olarak Türkleri görmüşlerdir. Bu psikolojinin yarattığı saldırganlık ile evine yerleştikleri Türk aileleri sokağa atan Rum aileleri dahi olmuştur⁸.

Yunanistan'da yaşayan Türklere uygulanan baskı ve zulümler mübadele sözleşmesinin imzalanmasından çok önce başlamış, Lozan Konferansı'nda mübadelenin görüşüldüğü dönemlerde dahi devam etmiştir. Başbakan Hüseyin Rauf Bey'in 26 Aralık 1922 tarihinde Lozan baş delegesi İsmet Paşa'ya gönderdiği bir telgrafta bu baskı ve zulümlerden bahsedilmiş, gerekli diplomatik girişimlerin yapılması istenmiştir⁹.

Yunanistan'da yaşayan Türklerin gördüğü bu baskı ve zulümler mübadeleyi kaçınılmaz kılmıştır. Lozan Konferansı sırasında azınlıklar meselesi görüşülürken iki milletin birbirine karşı takındıkları tutum da göz önünde tutulmuş, Yunanistan'daki Türkler ile Türkiye'deki Rumların karşılıklı mübadelesine karar verilmiştir. 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan *Türk ve Yunan Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol* ile mübadele kararı alınmış, mübadelenin kapsamı ve kuralları belirlenmiştir. Sözleşmede İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri mübadele dışı tutulmuş, İstanbul dışında

⁷ Salih Özkan, *Mübadele ve Niğde'ye Yapılan İskan*, Kömen Yay., Konya, 2010, s. 43.

⁸ Kemal Arı, *Türk Ticaret-i Bahriyesi ve Mübadele Gemileri*, Deniz Ticaret Odası İzmir Şubesi Yay., İzmir, 2009, s. 122-123.

⁹ Bilal Şimşir, *Lozan Telgrafları I (1922-1923)*, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1990, s. 279.

kalan Rum-Ortodokslar ile Batı Trakya dışında kalan Müslüman-Türklerin karşılıklı mübadelesine karar verilmiştir¹⁰.

30 Ocak 1923 tarihli sözleşme ile karara bağlanan mübadeleyi önceki girişimlerden ayıran en önemli özellik mübadelenin zorunluluk esasına dayandırılması olmuştur. Mübadeleyi zorunlu kılan birçok sebep bulunmakla birlikte başlıca sebeplerden biri yeni kurulan Türkiye Devleti'nin azınlıklar bahanesiyle iç işlerine karışılmasını önlemektir¹¹. Bir diğer neden ise uzun yıllar süren savaşlar sonucunda insan kaynağının önemli bir kısmını kaybeden Türkiye Devleti'nin nüfusa olan ihtiyacı olmuş, Yunanistan'daki Türklerin Türkiye'ye getirilmesiyle bu açığın kapanabileceği düşünülmüştür¹².

Mübadele sözleşmesinin yürürlüğe girdiği tarihten sonraki bir ay içinde mübadele işlerini takip edecek karma bir mübadele komisyonu -Muhtelit Mübadele Komisyonu- kurulmasına karar verilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'na katılmamış tarafsız bir ülkeye mensup bir başkanın yöneteceği bu komisyonda üç tarafsız üye bulunacak, bu üyeler değişimli olarak komisyona başkanlık edecekti. Tarafsız üç üyenin yanı sıra Türkiye ve Yunanistan'ın da dörder üye bulunduracağı on bir kişilik bu heyetin görevi mübadelenin işleyişini denetlemek ve mübadillerin her türlü haklarını güvence altına almaktı. Komisyon gerekli gördüğü takdirde alt komisyonlar kurma yetkisine de sahip olacaktı. Sözleşmede mübadelenin tarafları olan iki ülkenin mübadele edilecek halklara yurtlarını bırakıp gitmeleri ya da mallarını ellerinden çıkarmaları için baskılar yapmamaları kararı alınmış, bu kararın denetimi de Muhtelit Mübadele Komisyonu'na verilmişti¹³.

Mübadele sözleşmesinde mübadillere baskı uygulanmayacağına dair bir maddeye yer verilmiş olsa da Yunanistan'ın bu maddeye riayet etmediği göze

¹⁰ Mübadele sözleşmesinin tam metni için bkz. İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920-1945)*, T.T.K. Basımevi, Ankara, 2000, s. 185-191; *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler*, (Çev. Seha L. Meray), Takım I, Cilt 1, Kitap 2, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1969, s. 17-23.

¹¹ *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler*, Takım I, Cilt 1, Kitap 1, s. 212.

¹² *TBMMZC, (Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi)*, Devre II, İçtima Senesi 2, Cilt 10, TBMM Matbaası, Ankara, 1975, s. 36.

¹³ Soysal, *a.g.e.*, s. 188-190.

çarpmaktadır. Dönemin basını incelendiğinde Yunanistan'daki Türklere uygulanan baskı ve zulümlerin mübadelenin başladığı tarihten sonra bile devam ettiği anlaşılmaktadır¹⁴. Uygulanan baskı ve zulümlere dayanamayan Türkler, mübadelenin resmi tarihini bile beklemeden liman şehirlerine gelmeye başlamışlardır. Liman şehirlerinde oluşan bu yığılmalar, mübadelenin içinden çıkılması zor bir durum halini almasına neden olmuştur¹⁵.

Mübadelenin oldukça karışık bir iş olacağına farkına varan TBMM Hükümeti bu işle uğraşacak hususi bir teşkilat kurulmasına karar vermiştir. Ancak kurulacak teşkilatın yapısı konusunda büyük tartışmalar yaşanmıştır. Vekillerin bir kısmı mübadele işini yürütecek teşkilatın bir müdüriyet olması gerektiğini, işlerin bir müdüriyet aracılığıyla da düzenli bir şekilde yürütüleceğini savunmuşlardır. Bu görüşü savunanlar bütçenin geniş bir teşkilata sahip olacak bir vekâletin masraflarını karşılayamayacağını düşünmüşlerdir. Savunulan diğer görüş ise oldukça karmaşık ve zor bir iş olacağı öngörülebilir mübadelenin ancak hususi bir vekâletin teşkiliyle yürütülebileceği görüşü olmuştur. Tunalı Hilmi Bey'in 13 Ekim 1923 tarihinde 132 arkadaşıyla birlikte TBMM'ne verdiği bir kanun teklifinde mübadele işiyle uğraşacak bir vekâlet kurulması istenmiş, teklifin kabul edilmesi üzerine mübadele işlerini yürütecek Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti kurulmuştur. 20 Ekim 1923 tarihinde yapılan oylamada ise Mustafa Necati Bey Mübadele, İmar ve İskân Vekili seçilmiştir¹⁶. Vekâletin 1923 yılı bütçesi için 6.095.183 lira, 1924 yılı bütçesi için ise 10.022.535 lira tahsis edilmiştir¹⁷.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki savaşın kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkan mübadele meselesi iki ülkenin de ekonomik durumunun oldukça kötü olduğu bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Yunanistan'a sığınan göçmen sayısı Türkiye'ye getirilen göçmenlerin sayısından çok daha fazla olmuştur. Ancak savaşın Türkiye topraklarında yapıldığı göz önünde tutulursa savaşın

¹⁴ Bu haberlerden bazıları için bkz. *Vatan*, 22 Ekim 1923, No. 190; *Vakit*, 1 Kasım 1923, No. 2099; *Vatan*, 29 Kasım 1923, No. 228.

¹⁵ *TBMMZC*, Devre II, İçtima Senesi 1, Cilt 3, TBMM Matbaası, Ankara, ty., s. 39-40.

¹⁶ Kemal Arı, *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2012, s. 28.

¹⁷ *İskân Tarihçesi*, Hamit Matbaası, İstanbul, 1932, s.135.

yol açtığı yıkım sadece Türkiye'yi etkilemiştir. Yunan ordusu geri çekilişi sırasında pek çok yeri yakıp yıkmış, işgale uğrayan bölgelerdeki konut sayısında ciddi azalmalar meydana gelmiştir. Bu dönemde Yunanistan'ın aldığı uluslararası yardımlar ve krediler göz önünde tutulursa Türkiye'den çok daha fazla yardım gördüğü söylenebilir. Yunanistan'a sığınan Rum göçmenlere yapılan dış yardımlar mübadele kararının alınmasından çok önce başlamıştır. Amerikan Kızılhaç Örgütü ve Yakın Doğu Yardım Vakfı başta olmak üzere pek çok uluslararası yardım kuruluşu Yunanistan'a destek olmuştur¹⁸. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri mübadele süresince Yunanistan'a yaptığı parasal yardımın yanı sıra Yunanistan'a sığınan yüz binlerce göçmene gıda yardımları yapmış, konut görevi görecektir çadırlar kurmuş, kimsesiz kalan çocuklar için yetimhaneler açmış, görülen tifüs ve kolera gibi salgın hastalıklar için ilaç tedarik ederek karantina noktaları oluşturmuştur. Bu gereksinimleri sağlamak için yedi ayrı Amerikan hayır kurumu Yunan Hükümeti ile ortak çalışmıştır. Ayrıca Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti) da Yunanistan'a uzun vadeli borç verme konusunu görüşmüş, Yunan Milli Bankası Başkanı'nı davet ederek altı milyon sterlinge kadar borç verebileceğini bildirmiştir¹⁹.

Yunanistan'a sağlanan bu olanakların Türkiye'ye sağlanmamasının nedeni birçok devletin yeni kurulan Türkiye Devleti'ni tanımaktaki isteksizliği olmuştur²⁰. Yunan Hükümeti'nin mübadele konusunda gördüğü dış desteklere karşın TBMM Hükümeti'nin mübadele konusunda destek gördüğü tek kuruluş Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti olmuştur. Yurt dışındaki Hilal-i Ahmer merkezlerinden de yardımlarda bulunulmuş²¹, ancak mübadeleye asıl destek Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve vilayetlerdeki şubelerinden gelmiştir. Kurulduğu günden itibaren özellikle devletin elinin uzanamadığı yerlerde halkın yardımına koşan Hilal-i Ahmer Cemiyeti bir yandan Yunan işgali nedeniyle yıkıma uğramış bölgelerdeki insanların ihtiyaçlarını karşılamakla

¹⁸ Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, (Çev. Bilge Umar), İnkılâp Yay., İstanbul, 1998, s. 360.

¹⁹ Seçil Akgün, "Birkaç Amerikan Kaynağından Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Sorunu", *III. Askeri Tarih Semineri: Türk Yunan İlişkileri*, Genel Kurmay Yay., Ankara, 1986, s. 255.

²⁰ Mihri Belli, *Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi Ekonomik Açından Bir Bakış*, (Çev. Müfide Pekin), Belge Yay., İstanbul, 2006, s. 91.

²¹ Mübadillere yapılan dış yardımlar için bkz. Seçil Karal Akgün - Murat Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a II*, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 2001, s. 26-29.

meşgul olurken bir yandan da mübadele işinde görev alarak dönemin şartlarına göre çok büyük hizmetlerde bulunmuştur. Mübadil nakli yapılacak bölgelerin her birine Hilal-i Ahmer Cemiyeti adına çalışan tam donanımlı imdad-ı sıhhi heyetleri gönderilmiş, gelecek mübadillerin pek çok ihtiyacı bu imdad-ı sıhhi heyetleri vasıtasıyla karşılanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN MÜBADELEYE KADAR
TEKİRDAĞ'DAKİ FAALİYETLERİA- Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Mübadeleye Kadar
Tekirdağ'daki Faaliyetleri

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, uluslararası yardım kuruluşu olan Kızılhaç model alınarak kurulmuştur. Kızılhaç, 22 Ağustos 1864 tarihinde imzalanan Cenevre Sözleşmesi uyarınca yaralı ve esir askerlere yardım amacıyla kurulmuş bir cemiyettir. Sözleşmeyi imzalayan devletler, sözleşmenin Cenevre'ye delege göndermeyen diğer devletlere de tebliğ edilmesi kararını almışlar, ayrıca sözleşme hükümlerini kabul ve imza için bir yıl süre tanımışlardır²². Osmanlı Devleti de bu bir yıllık süre içinde sözleşme hükümlerini kabul eden devletlerden biri olmuş, 5 Temmuz 1865 tarihinde sözleşmeyi imzalamıştır²³. Avrupa ve Amerika kıtalarında yer alan birçok devlet sözleşmeyi imzalamasının hemen ardından Kızılhaç şube ve komiteleri açarak yapılanmaya başlamış, ancak Osmanlı Devleti uzun bir süre bu hususta hiçbir adım atmamıştır²⁴. Teşkilatlanma konusunda adımlar atılmamasının sebebi, Osmanlı Devleti'nde haç işaretinin kullanılmasının uygun olmayacağı düşüncesi olmuştur. Haç yerine ay işaretinin kullanılması fikri ortaya atılmış ancak fikri gerçekleştirmek üzere teşebbüslerde bulunulmamıştır²⁵.

Osmanlı Devleti'nde Kızılhaç modelinde bir insani yardım cemiyeti kurulması için ilk adım 1867 yılında atılmıştır. Bu tarihte Paris'te toplanan Uluslararası Kızılhaç Sıhhiye Konferansı'na Osmanlı Devleti de katılmıştır. Konferansa Osmanlı Devleti delegesi olarak katılan Dr. Abdullah Bey, Osmanlı Devleti'nde de yaralı askerlere yardım etmek amacıyla bir cemiyet kurulması gerektiği fikrine varmış ve İstanbul'a döndüğünde çalışmalarına başlamıştır.

²² *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1329-1331 Salnamesi*, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul, ty., s. 5. (Sonraki kullanımlarda OHAC 1329-1331 olarak kısaltılacaktır.)

²³ Ahmet Midhat, *Hilal-i Ahmer*, Kırk Anbar Matbaası, İstanbul, 1296, s. 53.

²⁴ Midhat, *a.g.e.*, s. 53-54.

²⁵ *OHAC 1329-1331*, s. 22.

Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa, Marko Paşa ve Kırımli Dr. Aziz Bey gibi isimlerin de desteğini alan Dr. Abdullah Bey'in bu çalışmaları başarı ile sonuçlanmış, 11 Haziran 1868 tarihinde Mecruhın ve Marda-yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti (Osmanlı Hasta ve Yaralı Askerlere İmdat ve Yardım Cemiyeti) kurulmuştur²⁶. Ancak bu teşebbüs Seraskerlik²⁷ tarafından sivillerin askeri işlere karışması olarak yorumlanmış ve cemiyet dağıtılmıştır²⁸. 1876 Osmanlı – Sırbistan, Karadağ Savaşları'nda Kızılhaç örgütünün yaralılara yaptığı yardımlar Osmanlı Devleti'nin dikkatini çekmiş ve Kızılhaç modelinde bir cemiyet kurma girişimlerine tekrar başlanmıştır. Haç işareti yerine ay işareti kullanılmasının kabul edilmesi için Cenevre'deki Kızılhaç Genel Merkezi vasıtası ile bütün devletlere müracaat edilmiş, devletlerin çoğu Kızılhaç'a riayet etme şartıyla ay işaretinin kullanılmasını kabul etmişlerdir. Böylece kızıl ay işaretini kullanacak olan Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti 14 Nisan 1877 tarihinde resmen kurulmuştur²⁹.

1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı'nın başladığı günlerde kurulan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin ilk faaliyet alanı bu savaş olmuştur. Cemiyet özellikle Plevne'de kendini göstermiş, bölgeye gönderilen Dr. Osman Bey ve Dr. Charles S. Ryan adlarında 2 operatör ile 50 kadar doktor 4000'e yakın hasta ve yaralıyı tedavi etmiştir. Ayrıca cephe gerisinde 9 gezici hastane ve İstanbul'da 4 ilkyardım istasyonu kurulmuş, buralarda 25.000 yaralı ve hasta tedavi edilmiştir³⁰. Ancak savaşın son bulup barış anlaşmasının imzalanmasından sonra Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin faaliyetleri de son bulmuş, kısa zamanda büyük hizmetler ve başarılar gösteren cemiyet dağılmıştır. Resmîyette var olan ancak fiili olarak hiçbir faaliyet göstermeyen cemiyet, 1897 Osmanlı - Yunan

²⁶ Seçil Karal Akgün – Murat Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a I*, TDV Yay., Ankara, 2002, s. 14-15.

²⁷ Seraskerlik, Osmanlı Devleti'nde bugünkü Milli Savunma Bakanlığı'na denk düşen kurumdur. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 3*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s. 176.

²⁸ *OHAC 1329-1331*, s. 24.

²⁹ *OHAC 1329-1331*, s. 27-28; Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluşu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. *Türkiye Kızılay Derneği, 73 Yıllık Hayatı (1877-1949)*, Türkiye Kızılay Derneği Yay., Ankara, 1950.

³⁰ Akgün – Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a I*, s. 29-30.

Savaşı sırasında geçici bir süre için toplanarak tekrar faaliyete geçmiş, bu savaşın da son bulması ile tekrar dağılmıştır³¹.

Cemiyetin kalıcı olarak faaliyete geçmesi ancak 1908 yılında Meşrutiyet idaresinin tekrar kurulmasından sonra olmuştur. 20 Nisan 1911 tarihinde Sadrazam Hakkı Paşa'nın başkanlığında toplanan cemiyet, yönetim kadrosunu seçerek kesintisiz faaliyet yıllarına başlamıştır³².

Artık kesintisiz olarak faaliyet gösterecek olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti sadece İstanbul'da örgütlenmekle kalmamış, ülkenin diğer şehirlerinde de şubeler açarak etki alanını genişletmiştir. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Nizamnamesi'nin altıncı bölümünde yer alan kırk, kırk bir ve kırk ikinci maddeler Hilal-i Ahmer Cemiyeti şubelerinin açılış koşulları ile ilgili maddelerdir. Bu maddelere göre;

Kırkıncı Madde: Şubeler liva ve kazalarda kurulur. Şube heyeti sekiz üyeden oluşup başkanlık, kâtiplik ve veznedarlık görevini yapacak olan bu üçü şubenin idare heyetini oluşturur. Şube heyetleri üyeleri, her sene yenilenmek, kurucu ve çalışan üyelerden olmak üzere vilayet merkezleri tarafından seçilir. Şube heyetleri üyelerinden ikisi her sene kura ile yenilenir. Sancak ve kaza şubeleri doğrudan doğruya mensup oldukları vilayet merkezlerine bağlıdır.

Kırk Birinci Madde: Şubelerin görevleri; üyelerinin çoğaltılmasına ve gelirlerinin çeşitli şekiller ile artırılmasına gayret etmek, zorunlu masraflardan başka arta kalan gelirleri her üç ayda bir merkezlerine göndermek ve merkezlerinden gelen emirler doğrultusunda hareket etmektir. Söz konusu hizmetler fahri olarak yerine getirilecek ve her şubenin kendine mahsus bir mührü olacaktır.

³¹ OHAC 1329-1331, s. 29-30.

³² Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilal-i Ahmer'e Dair Konferans*, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul, 1330, s. 20-21.

Kırk İkinci Madde: Yabancı ülkelerde ikamet eden Osmanlılar da sakin buldukları yerlerde şube kurabilirler. Bu şubelerin mercii İstanbul'daki genel merkezdir³³.

Nizamnamede yer alan bu maddeler esas alınarak açılan şubelerden biri de Tekirdağ Şubesi olmuştur. Tekirdağ Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Erkekler Şubesi adı ile kurulan şube, 7 Eylül 1914 tarihinde açılmıştır³⁴. Nizamnamenin kırkıncı maddesinde yer alan sekiz kişilik kurucu üyeleri ise aşağıdaki tabloda yer alan isimler oluşturmuştur:

Tablo 1: Tekirdağ Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Erkekler Şubesi Kurucuları³⁵

Görevi	Adı
Başkan	Mahkeme Başkanı Ömer Lütfi Bey
Kâtip	Hakim Faik Bey
Vezenedar	Avukat ve belde ileri gelenlerinden Adil Bey
Üye	Avukat ve belde ileri gelenlerinden Hilmi Efendi
Üye	Savcı Vasıf Bey
Üye	Savcı Hayri Bey
Üye	Avukat Naşid Efendi
Üye	Avukat Avram Efendi

Şubenin kurucu kadrosu ve kuruluş tarihi tam olarak bilinmekle birlikte çalışmalarını yürüttüğü ve toplantılarını düzenlediği bina hakkında bir kayıt bulunamamıştır. Kurucularının adli görevlerde bulunan memurlar olduğu göz

³³ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Nizamname-i Esasisi*, Agop Matyosyan Matbaası, İstanbul, 1327, s. 9.

³⁴ *TKDA, (Türkiye Kızılay Derneği Arşivi)*, Kutu No: 160, Belge No.: 6.

³⁵ *TKDA*, Kutu No.: 160, Belge No.: 4.6.

önünde tutulursa toplantıların bir bina tahsis edilinceye kadar adliye binasının müsait bir odasında yapılmış olma ihtimali oldukça yüksektir.

Şubenin kuruluş tarihinden 2 Aralık 1914 tarihine kadarki gelir ve giderlerini gösteren hesap cetvelleri aşağıdaki tablolarda verilmiştir:

Tablo 2: Tekirdağ Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Erkekler Şubesi'nin Gelirleri³⁶

Hesaplar	Lira	Kuruş	Santim
Devir Olunan Sandık Mevcudu		0	0
Tahsil Edilen Aidat		4.725	25
Toplanan Yardımlar		343	37
Çeşitli Gelirler		64	75
Toplam		5.133	37

Tablo 3: Tekirdağ Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Erkekler Şubesi'nin Giderleri³⁷

Hesaplar	Lira	Kuruş	Santim
Genel Merkeze Gönderilen		3.200	0
Ufak Tefek Masraflar		300	0
Sandık Mevcudu		1.633	37
Toplam		5.133	37

Yukarıda yer alan tablolardan anlaşılacağı üzere şube ilk üç aylık süre içinde 4.725 kuruş 25 santim aidatlardan, 343 kuruş 37 santim toplanan

³⁶ TKDA, Kutu No.: 160, Belge No.: 5.

³⁷ TKDA, a.g.b.

yardımlardan ve 64 kuruş 75 santim çeşitli gelirlerden olmak üzere toplam 5.133 kuruş 37 santim gelir elde etmiştir. Toplanan paranın 3.200 kuruşu genel merkeze gönderilmiş, 300 kuruşu ufak tefek masraflar için harcanmış, kalan 1.633 kuruş 37 santimi ise şubedeki sandıklarda muhafaza edilmiştir.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi ve Tekirdağ Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Erkekler Şubesi'nin, Tekirdağ'da gerçekleştirdiği ilk büyük faaliyet, Çanakkale Cephesi'nde şiddetli çatışmaların yaşandığı günlerde olmuştur. Çanakkale Cephesi'nin sağlık ihtiyacını karşılamak için Gelibolu'da Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından 200 yataklı bir hastane açılmış ve hastanenin her türlü ihtiyacı tedarik edilmişti. Gelibolu'da açılan bu hastanenin hava saldırılarına maruz kalması sonucunda hastane Şarköy'e taşınmış ve yatak mevcudu 300'e çıkarılmıştır. Ancak Şarköy'ün lojistik bakımdan sıkıntılı bir yer olarak görülmesi üzerine hastane bu defa da Tekirdağ'a taşınmıştır. Burada sekiz ay hizmet veren Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hastanesi'nde 1000'i aşkın ağır yaralı tedavi edilmiştir³⁸.

Tekirdağ'a taşınan bu hastane için, bugün Tuğlacılar Lisesi'nin bulunduğu alanda o zamanlar mevcut bulunan kolordu merkezi binası tahsis edilmiştir. Kolordu merkezinin geniş bahçesine çadırlar ve barakalar kurularak hasta ve yaralıların bir kısmı da burada tedavi edilmiştir³⁹. Yaralı ve hasta askerlerin tedavisi için kullanılan diğer hastaneler ise Memleket Hastanesi⁴⁰ ve Rüstem Paşa Camii'nin önünde yer alan Cemaat-i İslamiye Teşkilatı binasında kurulan hastane olmuştur⁴¹. Hastanelerin ilaç, tıbbi malzeme, yiyecek ve çalışan gibi birçok ihtiyacı Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından karşılanmıştır.

³⁸ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1330-1334 Senelerine Ait Merkez-i Umumi Raporu*, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul, 1335, s. 10-11. (Sonraki kullanımlarda OHAC 1330-1334 olarak kısaltılacaktır.)

³⁹ Mehmet Serez, *Türkiye Kızılay Derneği ve Tekirdağ Kızılay Şubesi Çalışmaları*, Türkiye Kızılay Derneği Tekirdağ Şubesi Yay., Ankara, 2001, s. 19.

⁴⁰ Tekirdağ Mutasarrıfı Zekeriya Zihni Bey'in girişimleri ile kurulan Memleket Hastanesi (diğer adı ile Gureba Hastanesi) 1915 yılında açılmıştır. Tekâlifî Harbiye Kanunu ile toplanan olağanüstü savaş vergileri ve Cemaat-i İslamiye Teşkilatının maddi yardımları ile yapılan hastanenin yapımında askerler çalıştırılmıştır. Hastanenin eşya ve alet ihtiyaçları ise ianeler ile alınmıştır. Bkz. Hikmet Çevik, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, Ahmet Sait Basımevi, İstanbul, 1949, s. 94; Mahmut Sümer, *Tekirdağın Eski Günleri*, Yeni Hamle Matbaası, İstanbul, 1970, s. 118; *Yaşayan Tekirdağ*, T.C. Tekirdağ Valiliği Yay., Tekirdağ, 2003, s. 171.

⁴¹ İslam Özdemir, *Çanakkale Muharebelerinde Tekirdağ*, Akıl Fikir Yay., İstanbul, 2012, s. 69.

Karşılaşılan başlıca sıkıntılar hastabakıcı ve tıbbi malzeme eksikliği olmuştur. Tekirdağlı ev hanımlarının birçoğu gönüllü olarak hemşirelik hizmetinde bulunmuş, evlerinden getirdikleri yatak, yorgan, çarşaf gibi birçok eşya sargı bezi olarak kullanılmıştır⁴². Hastabakıcı eksikliğini gidermek üzere Edirne Hilal-i Ahmer Merkezi tarafından hastabakıcılık dersleri verilmeye başlanmış, bu dersleri tamamlayanlardan yedi kişi aylık 300 kuruş maaş ile Tekirdağ hastanelerindeki yarahlara yardım etmek üzere Tekirdağ'a gönderilmiştir⁴³.

25 Eylül 1915 tarihinde Tekirdağ Hilal-i Ahmer Cemiyeti Erkekler Şubesi tarafından Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne gönderilen bir yazıda bu hastabakıcıların bazılarının isimlerine ve haklarındaki bazı bilgilere yer verilmiştir. Bu yazıda yer alan bilgilere göre Tekirdağlı Fatma Hanım, Hatice Hanım, Musevi gençlerinden Matmazel Elenora, Musevi Matmazel Fortuna, Matmazel Fortuna'nın kız kardeşi Matmazel Fortuna ve Gelibolu'dan Tekirdağ'a göç etmiş Desponya isminde on iki yaşında bir çocuk Tekirdağ Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hastanesi'nde görev yapan hastabakıcılarıdır. Kırk beş yaşlarında olan Fatma Hanım başhastabakıcı olarak görev yapmıştır. Hastanenin Tekirdağ'a taşındığı günden itibaren düzenli bir şekilde görevine devam etmiş, özellikle hastaların çamaşırlarının temizlenmesi işini titizlikle yerine getirmiştir. Diğer bir hastabakıcı olan Hatice Hanım yetmişli yaşlarındadır. Hastaların el, ayak ve yüz temizliği gibi ihtiyaçlarını gidermelerine yardımcı olmuştur. Diğer üç Musevi hanımın ise daha önceden askeri hastanelerde görev yaptıkları ve tecrübeli hastabakıcılar oldukları belirtilmiştir⁴⁴.

Tekirdağ'a taşınan Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hastanesi ve diğer iki hastanenin ihtiyaçlarının karşılanmasında Tekirdağ Hilal-i Ahmer Cemiyeti Erkekler Şubesi'nin topladığı yardımlar önemli bir yer tutmuştur. 24 Nisan 1915 tarihinde Tekirdağ Hilal-i Ahmer Cemiyeti Erkekler Şubesi'nden Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne gönderilen bir yazıda Tekirdağ ahalisinden

⁴² Mehmet Serez, *Atatürk ve Milli Mücadelede Tekirdağ*, T.C. Tekirdağ Valiliği Yay., Tekirdağ, 2004, s. 18.

⁴³ *OHAC 1330-1334*, s. 66-67.

⁴⁴ *TKDA*, Kutu No.: 44, Belge No.: 75.

toplanan yardımlar ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti üyelerinden toplanan aidatların toplam miktarının 17 Osmanlı lirası olduğu ve toplanan paranın Osmanlı Bankası Tekirdağ Şubesi vasıtasıyla İstanbul'daki genel merkeze gönderildiği bildirilmiştir⁴⁵. Şubenin gelir temin ettiği bir diğer kaynak ise düzenlenen bir müsamere olmuştur. Sultan Mehmet Reşat'ın tahta çıkışının yıl dönümüne tesadüf eden bu müsamerede banknot olarak 65 Osmanlı lirası toplanmış ve posta vasıtası ile genel merkeze gönderilmiştir⁴⁶.

Birinci Dünya Savaşı'nın son bulmasının ardından Doğu Trakya bölgesinin işgale uğraması Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Tekirdağ'daki faaliyetlerinin kesilmesine neden olmuştur. 20 Temmuz 1920 tarihinde denizden çıkarma yapan Yunan ordusu aynı gün Tekirdağ'ı, beş gün gibi kısa bir süre içinde ise bütün Doğu Trakya'yı işgal etmiştir⁴⁷.

Yunan işgali nedeniyle felakete uğrayan Doğu Trakya halkının yardımına yine Hilal-i Ahmer Cemiyeti koşmuştur. Ancak Yunan ordusu ve İstanbul Hükümeti'nin baskılarının çok fazla olduğu bu bölgede direkt olarak faaliyet gösterilememiş, yapılan para ve ecza yardımları ile bölge halkına yardımlarda bulunulmuştur. Edirne Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkezi'ne iki vagon sağlık malzemesi ve 10.000 lira nakit para gönderilerek Doğu Trakya halkının ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır⁴⁸.

TBMM ordularının 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'e girmesi ile kesin yenilgiye uğrayan Yunan ordusu, Anadolu üzerindeki hakimiyetini kaybettiği gibi Doğu Trakya üzerindeki hakimiyetini de kaybedeceğini anlamıştır. Bu yenilginin ardından Doğu Trakya üzerinden geri çekilmeye başlayan Yunan

⁴⁵ TKDA, Kutu No.: 160, Belge No.: 15.

⁴⁶ TKDA, Kutu No.: 160, Belge No.: 16.

⁴⁷ Biyikhoğlu, *a.g.e.*, s. 299; Serez, *Atatürk ve Milli Mücadele...*, s. 78.

⁴⁸ *Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1339 Senesi Hilal-i Ahmer Meclisi Umumisine Takdim Edilen (1335-1338) Dört Senelik Devreye Ait Rapor*, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1339, s. 98. (Sonraki kullanımlarda THAC (1335-1338) olarak kısaltılacaktır.)

ordusu, bu çekilişi sırasında bölgedeki hastane ve dispanserlerde mevcut bulunan ilaç ve tıbbi malzemelerin hepsini yanında götürmüştür⁴⁹.

Yunan işgalinin son bulmasının ardından Doğu Trakya üzerindeki etkinliğini arttıran Hilal-i Ahmer Cemiyeti, bu bölgede acilen teşkilatlanması gerektiği kanısına varmış ve bu hususta kullanılmak üzere 30.000 liralık bir tahsisat ayırmıştır. Malzeme, doktor ve memur ihtiyacı İstanbul'dan sağlanmak üzere Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Çorlu ve Keşan'da birer hastane ve dispanser, Vize'de ise bir dispanser kurulmuş, bu müesseseler aracılığıyla altı ay boyunca Doğu Trakya halkının sağlık durumlarıyla alakadar olunmuştur⁵⁰.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından Tekirdağ'da kurulan bu hastane için Memleket Hastanesi'nin binası tahsis edilmiştir. Tekirdağ üzerindeki işgaline son vererek Yunanistan'a geri çekilen Yunan ordusu Memleket Hastanesi'nin bütün eşya ve aletlerine el koyarak Yunanistan'a kaçırmış, hatta hastanenin kapı ve çerçevelerini dahi sökerek yanında götürmüştü⁵¹. Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından eksikleri giderilerek tekrar faal duruma getirilen bu hastanede Aralık 1922 tarihinden itibaren hasta kabulüne başlanmıştır⁵². Örneğin 1923 yılı Ocak ayında 64 hasta tedavi edilmiş, bunlardan 42'sinin tedavileri başarıyla sonuçlandırılmış, 22'sinin tedavileri ise bir sonraki aya devretmiştir⁵³. Yerel idarelerin tekrar kurulması ve şekillenmesi ile bu müesseselerin vazifelerine son verilmiş, ellerindeki tıbbi malzeme ve ilaçlar yerel idarelere terk ve hediye edilmiştir⁵⁴.

TBMM'nin Milli Mücadele hareketini başarı ile sonuçlandırıp 1 Kasım 1922 tarihinde Osmanlı hanedanının saltanatına son vermesinin ardından Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi de 2 Kasım 1922 tarihinde

⁴⁹ TKDA, Kutu No.: 869, Belge No.: 31.

⁵⁰ THAC (1335-1338), s. 98-99.

⁵¹ Çevik, a.g.e., s. 94.

⁵² THAM, (Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası), II/18, 15 Şubat 1923, s. 147.

⁵³ TKDA, Kutu No.: 1265, Belge No.: 6.

⁵⁴ THAC (1335-1338), s. 99.

aldığı bir kararla cemiyetin adını Türkiye Devleti ünvanına izafeten Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti olarak değiştirmiştir⁵⁵.

Savaşın son bulmasının ardından savaş sırasında zarar gören halkın yaralarını sarmakla meşgul olan Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ni meşgul edecek bir diğer önemli görev ise Lozan Antlaşması ile karara bağlanan Türkiye Devleti ile Yunanistan Devleti arasında gerçekleştirilecek olan nüfus mübadelesi olmuştur.

B- Türk – Yunan Nüfus Mübadelesinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile TBMM Hükümeti Arasında Yapılan İşbirliği

Lozan Antlaşması ile karara bağlanan Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi, uzun yıllar süren savaşların açtığı yaraları sarmakla meşgul olan Türkiye Devleti'nin acilen çözüme kavuşturması gereken meselelerden biri olmuştur. Bu zorlu görevi başarılı bir şekilde yerine getirmek isteyen TBMM Hükümeti, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yardımına başvurmuştur. Hakkı Şinasi Paşa ve Doktor Celal Muhtar Bey, Hilal-i Ahmer Cemiyeti temsilcisi olarak Ankara'ya davet edilmiş, cemiyetin mübadele sırasında yapabileceği yardımlar konusunda görüşmeler yapılmıştır⁵⁶. Hükümet, gelecek olan mübadillerin ilk on gün boyunca her türlü ihtiyacının Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından karşılanması isteğinde bulunmuş, ancak 400.000 mübadilin Türkiye'ye getirileceğini dile getiren Celal Muhtar Bey Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin bu kadar kalabalık nüfusa yardım edebilecek bütçesinin olmadığını belirtmiştir. Bu isteğin yanı sıra Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin bindirme ve indirme iskelelerinde birer sıhhi heyet buldurması, bu heyetlerin yardıma muhtaç olanlara çamaşır ve ilaç yardımı yapması, aşhaneler açarak gelecek mübadillere sıcak yemek dağıtması, mübadillerin iskelelerden iskân bölgelerine sevklerinin Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından İngilizlerden satın alınan kamyonlarla yapılması gibi isteklerde bulunulmuştur. Görüşmelerin son bulmasının ardından İstanbul'a dönen Celal

⁵⁵ *THAM*, II/15, 15 Kasım 1922, s. 67.

⁵⁶ *Vakit*, 2 Eylül 1923, No. 2054.

Muhtar Bey, hükümetin bu isteklerini Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne iletmıştır⁵⁷.

5 Eylül 1923 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin mübadillere yapacağı yardımlar konusunda bir karara varılmış ve altı maddelik bir çalışma programı oluşturularak hükümete bildirilmiştir. Bu programa göre:

1. Yunanistan'daki ihraç kapılarının her birinde tam teçhizatlı birer sağlık heyeti bulundurulacaktır.
2. Yolculuk esnasında ortaya çıkacak hastalıkların tedavileri ve yolcuların yaşeleri gemilerde bulunacak sağlık heyetleri tarafından sağlanacaktır.
3. İskân bölgesi iskelelerinin her birinde onar yataklı dispanserler açılarak sağlık heyetleri bulundurulacak, iskelelere çıkan mübadele ahalisinden hasta olanlar tedavi edilecek ve yardıma muhtaç olanlara çamaşır, fanila, çorap ve ayakkabı dağıtılacaktır.
4. Hasta, ihtiyar, çocuk ve malullerin, iskelelerden iskân bölgelerine sevkleri İngilizlerden satın alınan kamyonlarla sağlanacak, bu kamyonlardan her iskelede iki ile beş adet arasında bulundurulacak, her türlü levazım ve masrafı Hilal-i Ahmer'e ait olacaktır.
5. Ahalinin geçici iskânı için Hilal-i Ahmer'in İngilizlerden aldığı çeşitli büyüklükteki çadır ve barakalardan istifade edilecektir.
6. İngilizlerden satın alınan ve Çanakkale'de bulunan barakalar istifade edilmek üzere hükümete bırakılacaktır⁵⁸.

Mübadelede yapacağı hizmet ve yardımları en kutsal vazifesi olarak ifade eden Hilal-i Ahmer Cemiyeti, oluşturulan altı maddelik çalışma programı ile üzerine düşen her türlü vazifeyi yerine getireceğini taahhüt etmiştir. Vakit kaybetmeden çalışmalara başlanmış, Midilli Adası'ndan Ayvalık'a nakledilecek ilk kafiye yardım etmek için Ayvalık'a bir imdad-ı sıhhi heyeti gönderilmiştir.

⁵⁷ *Akşam*, 6 Eylül 1923, No. 1778.

⁵⁸ *BCA*, (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 30/10-123-873-3; *TKDA*, Kutu No.: 1296, Belge No.: 151; *THAM*, III/26, 15 Ekim 1923, s. 385.

Dr. Hikmet Bey başkanlığında Ayvalık'a gönderilen bu heyete Yirmi Altıncı Ayvalık İmdad-ı Sıhhi Heyeti adı verilmiştir⁵⁹. Mübadele ile Türkiye'ye gelecek olan Müslüman-Türk halkın Yunanistan'ın liman şehirlerinde toplanmaya başlaması üzerine Yunanistan'a da imdad-ı sıhhi heyetleri gönderilmeye başlanmıştır. 18 Ekim 1923 tarihinde Yirmi Yedinci Selanik İmdad-ı Sıhhi Heyeti adı ile Yunanistan'a gönderilen ilk heyeti⁶⁰, Yirmi Sekizinci Hanya, Yirmi Dokuzuncu Kandiye ve Otuzuncu Kavala İmdad-ı Sıhhi Heyetleri takip etmiştir⁶¹.

Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin kurulmasından sonra iskân bölgeleri konusunda bazı değişiklikler yapılmış, daha önceden sekiz iskân bölgesine ayrılan ülke, vekâletin yaptığı çalışmalar sonucunda on iskân bölgesine ayrılmıştır⁶². 28 Kasım 1923 tarihinde Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti tarafından vilayetlere ve Mübadele, İmar ve İskân Bölge Müdürlüklerine gönderilen bir telgrafla yeni iskân bölgeleri konusunda bilgilendirme yapılmıştır. Telgrafın bir kopyası da Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne gönderilmiş, cemiyet yeni iskân bölgeleri konusunda bilgilendirilmiştir. Kararlaştırılan bu iskân bölgeleri şu bölgeler olmuştur:

1. *Samsun Bölgesi: Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Amasya, Tokat, Çorum vilayetleri*
2. *Trakya Bölgesi: Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Gelibolu, Çanakkale vilayetleri*
3. *Balıkesir Bölgesi: Karesi vilayeti*
4. *İzmir Bölgesi: İzmir, Manisa, Aydın, Menteşe, Afyon, Denizli vilayetleri*
5. *Bursa Bölgesi: Hüdavendigar vilayeti*
6. *İstanbul Bölgesi: İstanbul, Çatalca, Zonguldak vilayetleri*

⁵⁹ THAM, III/27, 15 Kasım 1923, s. 66.

⁶⁰ *Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1341 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen (1339-1340) İki Senelik Devreye Ait Rapor*, Hilal Matbaası, İstanbul, 1341, s. 13. (Sonraki kullanımlarda THAC (1339-1340) olarak kısaltılacaktır.)

⁶¹ THAM, III/27, 15 Kasım 1923, s. 66.

⁶² Mehmet Çanlı, "Yunanistan'daki Türklerin Anadolu'ya Nakledilmesi I", *Tarih ve Toplum*, Cilt 22, Sayı 129, (Eylül 1994), s. 189.

7. *İzmit Bölgesi: İzmit, Bolu, Bilecik, Eskişehir, Kütahya vilayetleri*
8. *Antalya Bölgesi: Antalya, Isparta, Burdur vilayetleri*
9. *Konya Bölgesi: Konya, Niğde, Kayseri, Aksaray, Kırşehir vilayetleri*
10. *Adana Bölgesi: Adana, Mersin, Silifke, Kozan, Cebeli Bereket, Gazi Antep, Maraş vilayetleri*⁶³

İskân bölgelerinin netleşmesinin ardından çalışmalarını hızlandıran Hilal-i Ahmer Cemiyeti, bu iskân bölgelerine de imdad-ı sıhhi heyetleri⁶⁴ göndererek gelen mübadillere yardım eli uzatmıştır.

⁶³ *TKDA*, Kutu No.: 1296, Belge No.: 144; *THAM*, III/28, 15 Aralık 1923, s. 103-104.

⁶⁴ Bu imdad-ı sıhhi heyetlerinin tamamı için bkz. Mesut Çapa, *Kızılay [Hilal-i Ahmer] Cemiyeti (1914-1925)*, Özel Matbaası, Ankara, 2010, s. 166.

İKİNCİ BÖLÜM

TEKİRDAĞ İMDAD-I SİHHİ HEYETİ VE MÜBADELE

A- Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin Kuruluşu

Tekirdağ vilayeti; Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale ve Gelibolu vilayetlerinden oluşan Trakya İmar ve İskân Bölgesi'nin merkezi olarak belirlenmiştir⁶⁵. Bölge merkezi olarak belirlenen Tekirdağ, mübadelenin başladığı günlerde en fazla mübadil getirilen şehirlerden biri olmuştur. TBMM'ne mübadele konusunda izahat veren Mübadele, İmar ve İskân Vekili Mustafa Necati Bey'in "*Malumualiniz mübadele vaziyetini kısım kavradık. Binaenaleyh muhacirin nakliyatına kısım başlamaya mecbur kaldık. Bunları da uzak muntikalara gönderemezdik.*"⁶⁶ şeklindeki sözleri ilk getirilen mübadil kabilelerinin çoğunun neden Tekirdağ'a getirildiğini açıklar nitelikte olmuştur.

18 Kasım 1923 tarihinde dönemin bazı gazetelerinde yer alan bir haberde Selanik Limanı'ndan sevkiate başlandığı, Türkiye'ye nakledilmek üzere Selanik'te toplanan 50.000 mübadilden 5000'inin Tekirdağ'a nakledileceği ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Antalya'ya göndermek üzere kurduğu imdad-ı sıhhi heyetini aliecele Tekirdağ'a sevk ettiği duyurulmuştur⁶⁷. Otuz Dördüncü Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti adı ile 18 Kasım 1923 tarihinde Tekirdağ'a sevk edilen bu heyet, iki doktor, bir eczacı ve memur statüsünde dokuz çalışandan oluşmuştur⁶⁸. Heyet çalışanlarının görevleri, adları ve aldıkları maaş tutarları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

⁶⁵ TKDA, Kutu No.: 1296, Belge No.: 144; *THAM*; III/28, 15 Aralık 1923, s. 103-104.

⁶⁶ TBMMZC, Devre II, İçtima Senesi 2, Cilt 7/1, TBMM Matbaası, Ankara, 1970, s. 1042.

⁶⁷ *Vatan*, 18 Kasım 1923, No. 217; *Tanin*, 18 Kasım 1923, No. 365; *Vakit*, 18 Kasım 1923, No. 2116; *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Kasım 1923, No. 970; *İleri*, 18 Kasım 1923, No. 2064.

⁶⁸ TKDA, Kutu No.: 1275, Belge No.: 6.1; *THAM*, III/28, 15 Aralık 1923, s. 104-105.

Tablo 4: Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Çalışanlarının Görevleri, Adları ve Maaş Tutarları⁶⁹

Görevi	Adı	Maaş Tutarı
Başhekim	İhya Bey	7.000 kuruş
Hekim	Hilmi Bey	6.000 kuruş
İdare Memuru	Ali Refik Efendi	5.000 kuruş
Eczacı	Rüstem Bey	4.000 kuruş
Ambar Memuru	Ahmet Refet Bey	4.000 kuruş
Hastabakıcı	Ayşe Hanım (Başhemşire)	3.000-2.500 kuruş
Hastabakıcı	Nami Bey	3.000-2.500 kuruş
Hastabakıcı	Şaziye Hanım	3.000-2.500 kuruş
Hastabakıcı	Mazhar Efendi	3.000-2.500 Kuruş
Hademe	Mustafa Efendi	2.000 kuruş
Hademe	Rasim Efendi	2.000 kuruş
Hademe ve işçi	Abdullah Ağa	2.500 kuruş

Heyetin kurulduğu sırada başhekim görevinde bulunan İhya Bey'in adına heyetin Tekirdağ'a sevk edilmesinden sonraki hiçbir yazışmada rastlanmamış, Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimliğinin yaptığı bütün yazışmalar Hüsamettin Bey adında bir doktorun imzasını taşımıştır. Gerek İhya (Salih İnanç) Bey'in gerekse Hüsamettin (Esenel) Bey'in biyografileri incelendiğinde İhya Bey'in mübadele sırasında İstanbul Gureba Hastanesi'nde görev yaptığı⁷⁰, Hüsamettin Bey'in ise Hilal-i Ahmer Cemiyeti emrinde imdad-ı sıhhi heyeti başhekimliği yaptığı göze çarpmaktadır. Heyetin Tekirdağ'a nakledilmesinden sonra heyet başhekimliğine getirilen Hüsamettin Bey, 1887 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1911 yılında Askeri Tıbbiye'den mezun olmuş, Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarında çeşitli cephelerde doktorluk yapmıştır. Mütareke anlaşmasının imzalanmasıyla İstanbul'a dönen Hüsamettin Bey, Milli Mücadele yıllarında Gülhane Hastanesi'nde görev

⁶⁹ TKDA, Kutu No.:1275, Belge No.: 6.2. Belgenin aslı için bkz. EK-1

⁷⁰ Fethi Erden, *Türk Hekimleri Biyografisi*, Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul, 1948, s. 127-128.

yapmış, Milli Mücadele'nin son bulmasının ardından askerlikten istifa ederek doktorluğa sivil olarak devam etmiştir. Mübadelenin yaşandığı yıllarda Hilal-i Ahmer Cemiyeti hizmetinde çalışan Hüsamettin Bey bir yıl boyunca Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin başhekimliğini yapmıştır⁷¹.

Heyette çalışan diğer Doktor Hilmi (Erginay) Bey ise 1875 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1900 yılında Askeri Tıbbiye'den mezun olan Hilmi Bey, Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarında çeşitli cephelerde görev yapmış, Birinci Dünya Savaşı'nın son bulduğu günlerde Binbaşı rütbesi ile askeri doktorluktan emekliye ayrılmıştır. Askerlikten emekliye ayrılmasının ardından doktorluğa sivil olarak devam eden Hilmi Bey, mübadele yıllarında Hilal-i Ahmer Cemiyeti hizmetinde doktorluk yapmış, mübadelenin son bulmasının ardından Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ndeki hizmetine 16 yıl daha devam etmiştir⁷².

Mübadillere yardım etmek amacıyla görevlendirilen imdad-ı sıhhi heyetlerinin her birinde gereği kadar doktor, eczacı, idare ve ambar memurları, hastabakıcı, hademe ve çamaşırçı görevlendirilmiş; muhtaç ve hastalara yardımlarda kullanılmak üzere erzak, elbise, çamaşır, ecza malzemesi ve çadır gibi gerekli malzemeler temin edilmiştir⁷³. Trakya İmar ve İskân Bölgesine getirilecek mübadillere yardım etmek üzere görevlendirilen Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti 82 sandık çamaşır, ecza ve erzak, 73 balya çamaşır, 8 bağ çadır ve 22 çuval erzak ile donatılarak Tekirdağ'a gönderilmiştir⁷⁴.

İmdad-ı sıhhi heyetlerinin başlıca görevleri; gelen mübadillerin sağlık kontrollerini yapmak, bulaşıcı hastalıklara karşı aşı kampanyaları düzenlemek, fakir ve muhtaçlara gıda ve giyecek yardımları yapmak, açıkta kalanların barınma sorunlarını çözmektir. Yapılan sağlık kontrolleri sonrasında herhangi bir hastalığa yakalanmadığı tespit edilen mübadiller misafirhanelere sevk edilmiş, bunlardan fakir ve muhtaç olanların işleri imdad-i sıhhi heyetleri

⁷¹ Erden, *a.g.e.*, s. 94.

⁷² Erden, *a.g.e.*, s. 87-88.

⁷³ *Hilal-i Ahmer*, Akşam Nüshası, 5 Mayıs 1924, No. 62.

⁷⁴ *THAM*, III/28, 15 Aralık 1923, s. 105.

tarafından sağlanmıştır. Yukarıda sayılan görevleri yerine getirmekle yükümlü olan imdad-ı sıhhi heyetlerinin her birine aylık ödenekler ayrılmıştır. Örneğin Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin 1924 yılı Temmuz ayı ödeneği 800 lira olmuş, 24 Temmuz 1924 tarihinde Ziraat Bankası vasıtasıyla Tekirdağ'a gönderilmiştir⁷⁵. Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimi Hüsamettin Bey tarafından 15 Eylül 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne gönderilen bir telgrafta heyetin Eylül ayı ödeneğinin 1000 liraya çıkarılması yönünde bir istekte bulunulmuştur⁷⁶. Ancak ödeneğin arttırılıp arttırılmadığı ile ilgili her hangi bir kayda rastlanmamıştır.

Mübadil nakli yapılan şehirlerde imdad-ı sıhhi heyetleri görevlendiren Hilal-i Ahmer Cemiyeti, bu heyetlerde görev alan çalışanların her birine hayat sigortası yaptırma kararı almıştır. Ödenecek sigorta bedellerinin her memurun maaşının sekizde biri oranında olması ve sigorta ücretlerinin yüzde kırkının çalışanların maaşlarından, kalan yüzde altmışının ise cemiyet tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır⁷⁷. 26 Temmuz 1924 tarihinde Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'ne gönderilen bir yazı ile heyet çalışanları durumdan haberdar edilmiş, çalışanların maaşlarından kesilecek olan yüzde kırklık bedelin imdad-ı sıhhi heyetleri başhekimleri tarafından toplanarak genel merkeze gönderileceği bildirilmiştir⁷⁸. Gelen bilgilendirme doğrultusunda harekete geçen Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimi Hüsamettin Bey çalışanların hayat sigortalarının yapılabilmesi için gerekli olan sigorta sözleşmelerini düzenlemiş, ödenecek sigorta bedellerini tespit ederek 15 Ağustos 1924 tarihinde Genel Merkeze göndermiştir⁷⁹. Tespit edilen sigorta bedelleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

⁷⁵ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 152.

⁷⁶ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 67.

⁷⁷ TKDA, Kutu No.: 639, Belge No.: 55.

⁷⁸ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 126. Belgenin aslı için bkz. EK-2

⁷⁹ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 48.

Tablo 5: Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Çalışanlarının Sigorta Bedelleri⁸⁰

Çalışan	Ödenecek Sigorta Bedeli
Dr. Hüsamettin Bey	1.000 kuruş
Dr. Hilmi Bey	750 kuruş
İdare Memuru Ali Refik Efendi	625 kuruş
Eczacı Rüstem Bey	500 kuruş
3.000 kuruş maaş ücreti alan çalışanlar	375 kuruş
2.500 kuruş maaş ücreti alan çalışanlar	312,5 kuruş
2.000 kuruş maaş ücreti alan çalışanlar	250 kuruş

B- Mübadillerin Tekirdağ'a Sevkleri

Yunanistan topraklarında yaşayan mübadeleye tabi Müslüman-Türk halkın mübadelenin resmi takvimini bile beklemeden liman şehirlerine göç etmeye başlaması sevkியatın denizyolu ile yapılmasını zorunlu kılan sebeplerden biri olmuştur. Mübadillerin Türkiye'ye getirilmesinde az da olsa demiryolları da kullanılmıştır. Demiryolu ile getirilen mübadiller daha çok liman şehirlerine uzak Bulgar sınır bölgesinde ya da Türk sınırına yakın olan Drama bölgesinde ikamet edenler olmuştur. Ancak trenlerin geçeceği güzergâhta bekleyen Rumların trenleri taşlaması gibi olaylar denizyolu ile yolculuğun demiryolu ile yolculuğa göre daha güvenli olduğunu da göstermiştir⁸¹. Taşımanın denizyolu ile yapılması hem pratik, hem çabuk hem de diğer alternatiflerine göre daha ucuz olmuştur. Ayrıca mübadeleye tabi halkın Türkiye'de yerleştirilecekleri

⁸⁰ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 48.2.

⁸¹ Raif Kaplanoğlu, *Bursa'da Mübadele*, Avrasya Etnografya Vakfı Yay., İstanbul, 1999, s. 74.

yerlerin öncelikle sahil bölgeleri olarak belirlenmesi de deniz yolu ile ulaşımı zorunlu kılan sebeplerden bir diğerini oluşturmuştur⁸².

Taşımanın denizyolu ile yapılmasına karar verilmesinin ardından hükümet, mübadilleri taşıma işini gerçekleştirmek üzere bir ihale açmıştır. Açılan ihaleye İtalyan, Yunan, Ermeni ve Türk vapur birlikleri katılmış, İtalyan Lloyd Triestino Vapur Kumpanyası en uygun teklifi vererek ihaleyi kazanmıştır⁸³. Ancak Türk Vapurcular Birliği ve kamuoyu bu duruma tepki göstermişler, Türk Vapurcular Birliği dururken yabancı bir kumpanyanın ihaleyi kazanmasının zaten pek sınırlı olan ulusal sermaye birikiminin yurt dışına aktarılması demek olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca ulusal bir dava gibi görülen mübadele işinin yabancı kumpanyalar eline bırakılması onur kırıcı bir hareket olarak yorumlanmış, taşıma işinin Türk Vapurcular Birliği ile yapılarak Türkiye'nin kendi ayakları üzerinde durabildiği imajı yaratılmak istenmiştir⁸⁴. Karşılaşılan tepkiler nedeniyle İtalyan şirketi ile sözleşme imzalanmamış, ihale iptal edilmiştir. Açılan yeni ihale ile mübadillerin taşınması işi hükümete bağlı olan Seyr-i Sefain İdaresi ve Türk Vapurcular Birliğine verilmiştir⁸⁵. 1923 yılı Aralık ayı icraatını kamuoyuna açıklayan Mübadele, İmar ve İskân Vekili Mustafa Necati Bey öncelikle taşıma konusuna değinmiş, "*Vekâlet, Türk vapurlarına sahip bulunanlarla, Seyr-i Sefain arasında bir anlaşma temin ederek nakliyat meselesinin doğrudan doğruya kendi vapurlarımızla icrasına başlamıştır. .... Binaenaleyh Rumeli'den memleketimize hicret edecek olan kardeşlerimiz, kendi bayrağımız altında kendi vapurlarımızla gelecekleri gibi, vapur sahipleri de Müslüman ve Türk olmak dolayısıyla kendilerine vapur içerisinde azami kolaylık yapacaklardır.*" şeklindeki açıklamasıyla taşıma konusundaki memnuniyetini dile getirmiştir⁸⁶.

⁸² Cahide Zengin Aghatabay, *Mübadelelerin Mazlum Misafirleri Mübadele ve Kamuoyu 1923-1930*, Bengi Yay., İstanbul, 2009, s. 125.

⁸³ Arı, *Türk Ticaret-i Bahriyesi...*, s. 135-136.

⁸⁴ Arı, *Büyük Mübadele...*, s. 38-39.

⁸⁵ Kemal Arı, "Mübadele Göçmenlerini Türkiye'ye Taşıma Sorunu ve İzmir Göçmenleri (1923-1924)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt I, Sayı 1, (1991), s. 26-27.

⁸⁶ *Ayın Tarihi*, "Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin Kanun-u Evvel İcraatı", Cilt 2, No. 4, (Aralık 1923), s. 20.

Seyr-i Sefain İdaresi ve Türk Vapurcular Birliği ile yapılan anlaşmaya göre mübadiller taşıma ücretlerini kendileri karşılayacak, sekiz yaşından küçük olan çocuklar ücretsiz, sekiz yaşından büyük olan çocuklar ise %15 indirimli taşınacaktı. Ağırlığı 100 kilogramı geçmeyen eşyalar ücretsiz taşınacak, ağırlığı 100 kilogramı aşan eşyalar için ise eşyanın fazladan ağırlığına ve gideceği yerin uzaklığına göre para ödenecekti. Vapurların her türlü temizliği yapılacak, yolcuların oturabileceği alanlar arttırılacaktı. Vapurlarda içme suyu bulundurulacak, ayrıca uygun fiyatlar karşılığında yolcuların peksimet ve zeytin gibi yiyecekler temin etmesi sağlanacaktı⁸⁷.

Yapılan anlaşmada taşıma ücretlerinin yolcular tarafından ödenmesi kararlaştırılmış, yolculuk ücretini karşılayamayacak derecede fakir olanların taşıma ücretlerini ödemeyi ise Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti üstlenmiştir. Ancak Sayın Kaplanoğlu'nun mübadeleyi yaşamış kaynak kişilerle yaptığı görüşmelerden aktardığı bilgilere göre nakil parasını kendi cebinden ödeyerek gelen mübadil sayısı yok denecek kadar az olmuştur⁸⁸.

Vapurlardaki kamaralar kadımlara, bilhassa hamile olan kadımlara, hastalara ve yaşlılara tahsis edilmiştir. Mübadil taşıyan vapurların her birinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti adına çalışan doktorlar ve onlara yardım etmek üzere görevlendirilen en az iki sıhhiye memuru bulundurulmuştur⁸⁹. Bu sağlık ekibinin yanı sıra yoksul durumdaki mübadillere gıda ve giyim yardımları yapan görevliler ve kurulan mutfaklarda çalışan aşçılar da olanaklar ölçüsünde Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından vapurlarda bulundurulan görevliler olmuştur⁹⁰.

1923 yılı Kasım ayının sonlarından itibaren mübadilleri Türkiye'ye nakletme işine başlanmıştır. Dönemin gazetelerinin 25 Kasım 1923 tarihli nüshalarında yer alan bir habere göre 24 Kasım 1923 tarihinde Selanik

⁸⁷ İbrahim Erdal, "Mübadil Göçmenlerin Taşınması Meselesi ve Türk Vapurcuları ile Yapılan Nakil Sözleşmesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, XVI/8, Sayı 31-32, (Mayıs-Kasım 2003), s. 322-323.

⁸⁸ Kaplanoğlu, *a.g.e.*, s. 75.

⁸⁹ *TBMMZC*, Cilt 10, s. 48.

⁹⁰ Arı, *Türk Ticaret-i Bahriyesi...*, s. 162.

Limanı'ndan hareket eden Arslan Vapuru 710 Langazalı ve 190 yetimi Tekirdağ'a sevk etmek üzere yola çıkmıştır⁹¹. Tekirdağ'a yerleştirilmek üzere yola çıkarılan bu mübadiller 27 Kasım 1923 tarihinde Tuzla'ya varmışlar, burada mevcut bulunan tahaffuzhanede temizlik işlemlerine tabi tutulmuşlardır⁹². Tuzla'da temizlik işlemleri yapılan mübadillerden 707 nüfus 28 Kasım 1923 tarihinde Tekirdağ'a çıkarılmıştır. Gelen mübadiller Tekirdağ Valisi ve vilayet erkânının da katıldığı bir merasimle karşılanmış, Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti doktorları tarafından tek tek muayene edilmişlerdir. Hiçbir hastahği bulunmayan bu mübadiller daimi iskân bölgelerine sevk edilinceye kadar konaklayacakları misafirhanelere alınmışlardır. Bu ilk kabile halk tarafından da coşkuyla karşılanmış, şehir halkı mübadillere 1200 okka ekmek dağıtarak kabileyi iase etmiştir. Ayrıca Tekirdağ hamalları da mübadillerin eşyalarını ücretsiz taşıyarak üzerlerine düşen vazifeyi yerine getirmişlerdir. Bu sırada bir de doğum gerçekleşmiş, 707 nüfustan ibaret bu ilk kafilenin nüfusu 708 olmuştur⁹³. Tekirdağ'a sevk edilen ikinci kabile olan Langaza ve Kılıkış mübadillerinden 2300 nüfus, 26 Kasım 1923 tarihinde Taytıs Vapuru ile Selanik'ten yola çıkarılmıştır⁹⁴. Bu mübadiller de ilk olarak Tuzla Tahaffuzhanesi'ne götürülmüş, temizlik işlemlerinin tamamlanmasının ardından 2 Aralık 1923 tarihinde Tekirdağ'a çıkarılmışlardır⁹⁵. Sabah saat dokuz sularında Tekirdağ'a ulaşan ikinci kabileye de bir karşılama merasimi yapılmış, dinlenmeleri için yerleştirildikleri misafirhanelerde sıcak yemek verilmiştir⁹⁶. Tekirdağ'a gelen üçüncü kabile 1 Aralık 1923 tarihinde Sakarya Vapuru ile Selanik'ten yola çıkan 3223 mübadil olmuştur⁹⁷. Vapur 4 Aralık 1923 tarihinde Tuzla'ya ulaşmış, mübadiller buradaki tahaffuzhanede temizlik işlemlerine tabi tutulmuşlardır⁹⁸. Tuzla'da temizlik işlemleri yapılan mübadillerden 3212 nüfus tekrar Sakarya Vapuru'na bindirilmiş ve 6 Aralık

⁹¹ *Akşam*, 25 Kasım 1923, No. 1844; *Vatan*, 25 Kasım 1923, No. 224; *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Kasım 1923, No. 976.

⁹² *Akşam*, 27 Kasım 1923, No. 1846; *Vakit*, 27 Kasım 1923, No. 2125.

⁹³ *Vakit*, 29 Kasım 1923, No. 2127; *Vatan*, 29 Kasım 1923, No. 228.

⁹⁴ *Vakit*, 28 Kasım 1923, No. 2126.

⁹⁵ *İleri*, 2 Aralık 1923, No. 2078; *Vatan*, 2 Aralık 1923, No. 231; *Vakit*, 2 Aralık 1923, No. 2130.

⁹⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Aralık 1923, No. 983.

⁹⁷ *İleri*, 3 Aralık 1923, No. 2079; *Vakit*, 3 Aralık 1923, No. 2131; *Akşam*, 3 Aralık 1923, No. 1852;

Hâkimiyet-i Milliye, 3 Aralık 1923, No. 983.

⁹⁸ *Akşam*, 5 Aralık 1923, No. 1854.

1923 tarihinde Tekirdağ'a çıkarılmışlardır⁹⁹. Aynı günlerde Tekirdağ'a nakledilen diğer mübadiller ise Arslan Vapuru ile getirilen Langaza ve Kılış mübadillerinden 1417 nüfus olmuştur. Vapur 5 Aralık 1923 sabahı Tuzla'ya ulaşmış, temizlik işlemleri halledilen mübadiller tekrar vapura bindirilerek Tekirdağ'a sevk edilmişlerdir¹⁰⁰. 1923 yılı içinde Tekirdağ'a mübadil getiren son vapur 1518 Langazalı ile 7 Aralık 1923 tarihinde Selanik Limanı'ndan hareket eden Ümit Vapuru olmuştur. Ümit Vapuru da ilk olarak Tuzla'ya gitmiş, mübadiller buradaki tahaffuzhanede temizlik işlemlerine tabi tutulmuşlardır. İşlemlerin tamamlanmasından sonra tekrar vapura alınan mübadiller Aralık ayı ortalarında Tekirdağ'a getirilmişlerdir¹⁰¹.

1923 yılı sonuna kadar Tekirdağ'a beş sevkiyat gerçekleşmiş, 9154 mübadil nakledilmiştir. Bunlardan 707 nüfus Kasım ayı içinde, 8447 nüfus ise Aralık ayı içinde getirilmiştir. Mübadele, İmar ve İskân Vekili Mustafa Necati Bey'in verdiği sayıya göre 1923 yılı sonuna kadar 33.619 mübadilin Türkiye'ye sevk edildiği¹⁰² göz önünde tutulursa bu süre içinde Tekirdağ'a getirilen mübadillerin sayısı mübadelenin başladığı ilk bir buçuk ay içinde Türkiye'ye getirilen mübadil sayısının yaklaşık üçte biri kadar olmuştur. Mevsimin kış olması ve mesafenin diğer iskân bölgelerine göre daha yakın olması bunun başlıca nedeni olmuştur. Mübadele 1924 yılında da aynı hızla devam etmiş özellikle Ocak ayında birçok mübadil Türkiye'ye getirilmiştir.

1924 yılında Tekirdağ'a getirilen ilk kfile 26 Aralık 1923 tarihinde Selanik'ten hareket eden Ümit Vapurunun taşıdığı mübadiller olmuştur¹⁰³. Vapur ilk olarak Tuzla'ya uğramış, mübadillerin temizlik işlemlerinin tamamlanmasının ardından taşıdığı 1975 mübadili tekrar alarak 2 Ocak 1924 sabahı Tekirdağ'a ulaşmıştır. Durumlarının son derece kötü olduğu belirtilen bu mübadiller yanlarında sadece 4 öküz ve 2 binek hayvanı

⁹⁹ *Vakit*, 7 Aralık 1923, No. 2135.

¹⁰⁰ *Vakit*, 6 Aralık 1923, No. 2134; *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Aralık 1923, No. 986.

¹⁰¹ *Vakit*, 9 Aralık 1923, No. 2137; Çapa, *a.g.e.*, s. 177.

¹⁰² Arı, *Türk Ticaret-i Bahriyesi...*, s. 210; Yukarıda 33.619 olarak verilen mübadil sayısı kitapta sehven hata yapılarak 33.6019 şeklinde yazılmıştır. Doğru sayının 33.619 olduğu Sayın Kemal Arı tarafından belirtilmiştir.

¹⁰³ *Vakit*, 28 Aralık 1923, No. 2156.

getirebilmişlerdir¹⁰⁴. 1924 yılı Ocak ayı içinde Tekirdağ'a iki kabile daha nakledilmiştir. Bunlardan ilki 6 Ocak 1924 tarihinde Giresun Vapuru ile getirilen 2200 çiftçi, 50 ipekçi ve beraberinde getirebildikleri 27 hayvan¹⁰⁵, ikincisi ise Ocak ayı ortalarında Timsah Vapuru ile getirilen 372 mübadildir¹⁰⁶.

1924 yılı Ocak ayından Nisan ayının sonlarına kadar Tekirdağ'a yeni sevkiyat olmamıştır. Nisan ayında Tekirdağ'a getirilen tek kabile 19 Nisan 1924 tarihinde Ankara Vapuru ile Selanik Limanı'ndan yola çıkan ve 21 Nisan'da Tekirdağ'a ulaşan mübadiller olmuştur. Vapura 1778 mübadil bindirilmiş, bu mübadillerin bir kısmı Tekirdağ'a, kalan kısmı ise Mudanya'ya sevk edilmiştir¹⁰⁷. Gelen 1778 mübadilden kaç nüfusun Tekirdağ'a indirildiği ne dönemin basınında ne de resmi belgelerde belirtilmiştir.

Baharın gelip havaların ısınması ile birlikte mübadillerin Türkiye'ye taşınması işine hız verilmiştir. Mayıs ayı içinde Tekirdağ'a iki mübadil kafilesi daha sevk edilmiştir. Bu kabilelerden ilki İnönü Vapuru ile getirilen 2150 nüfus ve beraberinde getirdikleri 1452 hayvan, ikincisi ise Trabzon Vapuru ile getirilen 1310 nüfus ve 544 hayvandır¹⁰⁸.

Haziran ayında ise üç ayrı kabile daha Tekirdağ'a sevk edilmiştir. Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimi Hüsamettin Bey'in Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne gönderdiği raporlara göre bu ay içinde sevk edilen ilk kabile 10 Haziran 1924 tarihinde Sulh Vapuru ile getirilen 1400 mübadil¹⁰⁹, ikinci kabile 23 Haziran 1924 tarihinde İsmet Paşa Vapuru ile getirilen 2250 mübadil¹¹⁰, üçüncü kabile ise 29 Haziran 1924 tarihinde Ankara Vapuru ile getirilen 1642 mübadildir¹¹¹.

Sevkiyata Temmuz ayında da devam edilmiş, bu ay içinde iki ayrı kabile daha Tekirdağ'a sevk edilmiştir. Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimliği

¹⁰⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Ocak 1924, No. 1010.

¹⁰⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Ocak 1924, No. 1013.

¹⁰⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Ocak 1924, No. 1014.

¹⁰⁷ *Vakit*, 22 Nisan 1924, No. 2272; *THAM*, III/33, 15 Mayıs 1924, s. 293.

¹⁰⁸ *Vakit*, 26 Mayıs 1924, No. 2303.

¹⁰⁹ *TKDA*, Kutu No.: 1344, Belge No.: 15.

¹¹⁰ *TKDA*, Kutu No.: 1344, Belge No.: 12.

¹¹¹ *TKDA*, Kutu No.: 1344, Belge No.: 20.

tarafından genel merkeze gönderilen raporlara göre Temmuz ayında sevk edilen ilk kfile 2 Temmuz 1924 tarihinde Giresun Vapuru ile getirilen 1600 mübadil¹¹², ikinci kfile ise 10 Temmuz 1924 tarihinde Ankara Vapuru ile getirilen 1684 mübadildir¹¹³.

Ağustos ayı sevkiyatın oldukça yoğun yapıldığı bir ay olmuştur. Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimliği tarafından hazırlanan raporlara göre bu ay içinde dört kfile Tekirdağ'a sevk edilmiştir. Bu kfilelerden ilki 2 Ağustos 1924 tarihinde Sakarya Vapuru ile getirilen 980 mübadil¹¹⁴, ikincisi ise 17 Ağustos 1924 tarihinde Teşvikiye Vapuru ile getirilen 1038 mübadildir¹¹⁵. Üçüncü ve dördüncü kfilelerin Tekirdağ'a ulaştıkları tarihler belirtilmemiş, 26 Ağustos 1924 tarihinde genel merkeze gönderilen bir raporla sadece Bahr-ı Cedit Vapuru ile 1186, Trabzon Vapuru ile ise 1211 mübadil getirildiği bildirilmiştir¹¹⁶.

Eylül ayı Tekirdağ'a mübadil sevkiyatının yoğun bir şekilde devam ettiği son ay olmuş, bu ay içinde üç kfile Tekirdağ'a sevk edilmiştir. Bu kfilelerden ilki 2 Eylül 1924 tarihinde Teşvikiye Vapuru ile getirilen 2371 mübadil¹¹⁷, ikincisi 5 Eylül 1924 tarihinde Giresun Vapuru ile getirilen 625 mübadil¹¹⁸, üçüncüsü ise 21 Eylül 1924 tarihinde Ankara Vapuru ile getirilen 1238 mübadildir¹¹⁹.

Eylül ayından sonra Yunanistan'dan Tekirdağ'a mübadil sevkiyatı son bulmuş, bu tarihten sonra getirilen son iki kfile ilk iskân edildikleri yerleri beğenmeyip iskân edilmek üzere Tekirdağ'a gönderilen mübadillerden oluşmuştur. Bu kfilelerden ilki İstanbul'dan Tekirdağ'a nakledilen 195 Florine mübadildir. Nimet Vapuru ile Tekirdağ'a nakledilen bu mübadiller 7 Ekim

¹¹² TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 21.

¹¹³ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 25.

¹¹⁴ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 39.

¹¹⁵ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 49.

¹¹⁶ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 53.

¹¹⁷ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 58.

¹¹⁸ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 62.

¹¹⁹ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 67.

1924 sabahı Tekirdağ'a ulaşmışlardır¹²⁰. İkinci kfile ise Sinop'tan Tekirdağ'a nakledilen 800 küsur mübadildir. Trabzon Vapuru ile nakledilen bu mübadiller 30 Ekim 1924 tarihinde Tekirdağ'a ulaşmışlardır¹²¹.

Getirilen son iki kfile ile birlikte toplam 25 kfile Tekirdağ'a sevk edilmiştir. 27 Ekim 1924 tarihinde mübadele konusunda TBMM'ne izahat veren Mübadele, İmar ve İskân Vekili Refet Bey, o tarihe kadar Yunanistan'dan sevk edilen mübadil sayısının 380.000 nüfus olduğunu ifade etmiştir¹²². Hilal-i Ahmer Cemiyeti kayıtları ve dönemin gazetelerinde yer alan haberlerden elde ettiğimiz sayıya göre getirilen 380.000 mübadilden 36.000 küsuru Tekirdağ iskelesinden karaya çıkarılmış, Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti tarafından karşılanmıştır.

Tekirdağ iskelesi üzerinden Türkiye'ye ayak basan mübadillerin karşılaştığı en büyük sorun iskele vergisi meselesi olmuştur. Seyr-i Sefain İdaresi Tekirdağ iskelesinin kendisine ait olması nedeniyle iskeleye indirilen mübadillerden yüzer pare iskele parası istemiş, bu bedel Trakya İmar ve İskân Bölge Müdüriyeti tarafından ödenmiştir. Uygulama 1924 yılı Nisan ayına kadar devam etmiş, Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti ancak 6-7 Nisan 1924 tarihlerinde Trakya İmar ve İskân Bölge Müdüriyetince gönderilen raporların ardından durumdan haberdar olmuştur. Meseleyi inceleyen Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti 15 Nisan 1924 tarihinde Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğüne bir cevap göndererek mübadillerin her türlü vergiden muaf olduğuna vurgu yapmış, gelen mübadillerden iskele parası adı altında vergi alınamayacağını bildirmiştir. Bu ayrıcalığın hem vekâlet tarafından getirilen hem de kendi başlarına gelen mübadiller için geçerli olduğuna dikkat çekilmiş ve o zamana kadar ödenen paranın tespit edilmesi istenmiştir¹²³.

¹²⁰ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 96.

¹²¹ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 115.

¹²² TBMMZC, Devre II, İçtima Senesi 2, Cilt 9, TBMM Matbaası, Ankara, 1975, s. 60.

¹²³ BCA, 272/14-76-30-19.

C- Tekirdağ'a Getirilen Mübadiller İçin Kurulan Misafirhaneler

Türkiye'ye getirilen mübadillerin daimi iskân bölgelerine sevkleri hemen mümkün olmamış, mübadiller bu süre içinde geçici olarak misafirhanelerde konaklamışlardır. Misafirhanelerin açılış koşulları ve misafirhanelerde konaklayacak mübadillerin ne koşullarda ve ne kadar süre konaklayacakları gibi konulara açıklık getirilmek amacıyla 28 Kasım 1923 tarihinde Misafirhaneler Talimatnamesi yayımlanmıştır. Bu talimatnameye göre misafirhane olarak kullanılacak binalar boş durumda bulunan askeri kışlalardan, kamuya ve hayır kurumlarına ait binalar ile metruk binaların elverişli olanlarından seçilecek, gerektiği durumlarda kiralama yoluyla hariçten de temin edilebilecekti. Misafirhanelerde kullanılacak yatak, yorgan, karyola, battaniye, çarşaf gibi gerekli malzemeler askeriyeden ve mevcut ise Rumlar tarafından terk edilen evlerden sağlanacak, eğer karyola ve yatak gibi malzemeler tedarik edilemezse ot minder ve hasır gibi malzemeler tedarik edilerek kimsenin tahta, taş, toprak üstünde yatmasına meydan verilmeyecekti. Her misafirhanede Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından ihtiyacı karşılayacak sayıda doktor, aşçı ve sıhiye memuru bulundurulacak, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin teşkilatı bulunmayan yerlerde ise yerel doktorlar görevlendirilecekti. İndirme iskelelerinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından onar yataklı birer revir açılarak ilaç ve gerekli tıbbi malzemeler hazır bulundurulacaktı. Mübadiller misafirhanelerde azami üç gün konaklayacak, bu süre zarfında verilecek çay ve sıcak yemek gibi ihtiyaçlar Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve halkın ileri gelenleri tarafından sağlanacak, bunun mümkün olmadığı yerlerde ise hükümet tarafından karşılanacaktı¹²⁴.

Yayımlanan talimatname şartları doğrultusunda iskân bölgelerinde misafirhaneler açılmaya başlanmış, mübadillerin konaklayabilmeleri için uygun koşullar yaratılmaya çalışılmıştır. Misafirhaneler konusunda kamuoyunu aydınlatmak üzere *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesine bir mülakat veren Mustafa Necati Bey, misafirhanelerin mümkün mertebe ailelerin ayrı ayrı kalacakları bölümlerden oluşturulacağını, yatak olarak karyolalar kullanılacağını, ısınma

¹²⁴ BCA, 272/12-40-42-3; *İskân Tarihçesi*, s. 19-20.

sıkıntısı yaşatmamak için sobalar kurulacağını ve temizliğin sağlanması için azami gayret gösterileceğini belirtmiştir¹²⁵.

29 Kasım 1923 tarihinde Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğüne bir yazı gönderen Mustafa Necati Bey, Tekirdağ'a çıkarılmak üzere 5000 nüfusun Selanik'ten hareket etmek üzere olduğunu bildirmiş ve ona göre konaklama, iase ve iskân tertibatının alınmasını istemiştir¹²⁶. Tekirdağ'a gelecek mübadiller için 500 kişilik misafirhane kurulmasına karar verilmiş, vakit kaybetmeden çalışmalara başlanmıştır¹²⁷. Kurulacak misafirhane için karyola ve yatak gibi malzemelerin tedarik edilememesi üzerine bunların yerine kullanılacak minder döşekler hazırlanmasına karar verilmiş, bu döşekleri tedarik edebilmek için Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yardımına başvurulmuştur. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bir telgraf çeken Mustafa Necati Bey, Tekirdağ misafirhanelerinde kullanılmak üzere 500 adet minder kılıfının Trakya İmar ve İskân Bölge Müdüriyetine gönderilmesini talep etmiştir. Bu isteği yerine getirmek üzere harekete geçen Hilal-i Ahmer Cemiyeti 500 adet minder kılıfını Tekirdağ'a göndererek Tekirdağ misafirhanelerinin yatak ihtiyacını karşılamıştır¹²⁸.

Tekirdağ'a kurulan 500 kişi kapasiteli misafirhane tek bir binadan ibaret olmamış, çeşitli binalar misafirhaneye çevrilerek birden fazla yerde misafirhaneler açılmıştır. Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürünün 8 Nisan 1924 tarihinde Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'ne gönderdiği bir yazıda o tarihe kadar açılan misafirhaneler hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürünün verdiği bilgilere göre Tekirdağ'a gelen ilk mübadil kabileleri için tesis edilen en büyük misafirhane daha önceden Rum Gençleri Kulübü¹²⁹ olarak kullanılan bina ve bitişiğinde bulunan başka bir bina¹³⁰ olmuştur. Üç katlı olan bu binanın birinci katı bodrum, ikinci katı dört

¹²⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Aralık 1923, No. 983.

¹²⁶ *BCA*, 272/11-16-68-16.

¹²⁷ *Vatan*, 30 Kasım 1923, No. 229.

¹²⁸ *TKDA*, Kutu No.: 88, Belge No.: 103.

¹²⁹ Rumlar tarafından kurulan Trakya Komitesinin Tekirdağ merkezi olarak kullanılan bu bina Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk Ocağı'na tahsis edilmiş, günümüzde ise Subay orduevi olarak kullanılmaktadır. Bkz. Çevik, *a.g.e.*, s. 89; Serez, *Atatürk ve Milli Mücadelede...*, s. 39.

¹³⁰ Bu bina bir Rum doktora ait idi. Bkz. Mehmet Serez, *Tekirdağ ve Çevresinde Mübadele*, Dönmez Ofset Basımevi, Ankara, 2014, s. 40.

oda bir salon ve bir koridor, üçüncü katı ise dört oda bir salondan ibarettir. Müştemilatı yok ise de bitişindeki binanın da misafirhaneye çevrilmesiyle alan genişletilmiş, üç yüz mübadilin misafir edilebileceği bir misafirhane haline getirilmiştir. Bu iki bina da tamir ettirilerek bodrum katlarına birer hamam yaptırılmış, gelen mübadillerin banyo yapma ihtiyaçları sağlanmıştır. Bu bina dışında misafirhane olarak kullanılan diğer binalar ise Ermeni Mektebi ve dağılmış yerlerde bulunan küçük hanlar olmuştur¹³¹.

Mübadil naklinin oldukça yoğun olduğu Tekirdağ'a kurulan bu misafirhanelerin zamanla yetersiz gelmeye başlaması üzerine Mübadele, İmar ve İskân Vekili Mustafa Necati Bey Tekirdağ'daki misafirhaneler konusunda yeni çözümler aramaya başlamıştır. 5 Mayıs 1924 tarihinde Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğüne gönderdiği bir yazıda, Tekirdağ'da boş durumda bulunan beş adet askeri kışlaların da tamir ettirilerek misafirhaneye çevrileceğini bildirmiştir. Bu kışlaların tamir ettirilmesinin ardından misafirhanelerin kapasitesinin arttırılacağı gibi terk edilmiş evlere yerleşen memurların da aileleri ile birlikte bu kışlalara taşınarak mübadillere tahsis edilebilecek daimi konutların sayısının da arttırılabileceği belirtilmiştir. Kışlaların tamir edilmesi için 2.000 liralık bir ödenek ayrılmış, Dâhiliye Vekâleti ve Müdafaa-i Milliye Vekâleti de durumdan haberdar edilmiştir¹³². Kurulan yeni misafirhane için Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yardımına tekrar başvurulmuş, Trakya İmar ve İskân Bölgesine gönderilmek üzere 400 adet yün döşek kılıfı istenmiştir. Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimi Hüsametdin Bey'in 7 Haziran 1924 tarihinde verdiği bilgiye göre istenen yün döşek kılıfları Tekirdağ'a ulaşmış, Trakya İmar ve İskân Bölge Müdüriyeti'ne teslim edilmiştir¹³³.

Tekirdağ misafirhanelerine yerleştirilen mübadillerin karşılaştıkları başlıca sorun ısınma problemi olmuştur. *Vakit* gazetesinde yer alan bir habere göre misafirhanelere soba temin edilememiş, kışın çok şiddetli geçtiği günlerde dahi mübadiller soğuk odalarda konaklamak zorunda kalmışlardır¹³⁴.

¹³¹ BCA, 272/11-18-82-21.

¹³² BCA, 272/11-18-83-9.

¹³³ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 6.

¹³⁴ *Vakit*, 29 Aralık 1923, No. 2157.

Mübadillerin misafirhanelerde kaldıkları sürece yaşadıkları bir diğer sorun ise daimi iskân bölgelerine sevklerindeki gecikmelerdi. Yayımlanan talimatnameye göre mübadillerin misafirhanelerde konaklama süreleri üç gün olarak belirlenmiş, bu süre içinde daimi iskân bölgelerine sevklerin tamamlanacağı hesaplanmıştı. Ancak bu sürenin üç günün çok üzerine çıktığı zamanlar da olmuştur. TBMM'ne mübadele konusunda izahat veren Mübadele, İmar ve İskân Vekili Mustafa Necati Bey, mübadillerin daimi iskân bölgelerine sevkindeki bu gecikmelerin kışın şiddetli geçmesi nedeniyle meydana geldiğini belirtmiş, Tekirdağ vilayetini örnek göstererek karın yarım metre yüksekliğe ulaştığı bu bölgede mübadilleri on gün misafirhanelerde tutmak zorunda kaldıklarını belirtmiştir¹³⁵.

Mübadillerin misafirhanelerden daimi iskân bölgelerine sevkleri Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından sağlanan kamyonlarla yapılmıştır¹³⁶. 3 Aralık 1923 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bir yazı gönderen Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti Müsteşarı Lütfi Bey iskân bölgeleri için ne kadar kamyon ve kamyonet gerektiğini cemiyete bildirmiş, özellikle Tekirdağ bölgesi için istediği 3 kamyon ve 2 kamyonetin bir an evvel gönderilmesini rica etmiştir¹³⁷. Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti Müsteşarı Lütfi Bey'in bu isteği vakit kaybetmeden yerine getirilmiş, 4 büyük kamyon ve 1 küçük kamyonet Tekirdağ'a gönderilmiştir¹³⁸. Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti idaresinde bulunan bu kamyon ve kamyonetler misafirhanelerde konaklama süreleri dolan mübadillerin eşyaları ile birlikte daimi iskân bölgelerine taşınmalarında kullanılmış; hastaların, yaşlıların ve kadınların kamyonlarla taşınmasına ayrıca özen gösterilmiştir¹³⁹.

¹³⁵ *TBMMC*, Devre II, İçtima Senesi II, Cilt 7/1, TBMM Matbaası, Ankara, 1970, s. 1046-1047.

¹³⁶ *THAM*, III/28, 15 Aralık 1923, s. 108; *Türkiye Kızılay Derneği, 73 Yıllık Hayatı (1877-1949)*, s. 64.

¹³⁷ *TKDA*, Kutu No.: 1297, Belge No.: 176. Belgenin aslı için bkz. EK-3

¹³⁸ *TKDA*, Kutu No.: 1297, Belge No.: 48.

¹³⁹ *TKDA*, Kutu No.: 88, Belge No.: 85.

D- Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin Lağvı

Tekirdağ'a mübadil sevkiyatının başlaması üzerine 1923 yılı Kasım ayı sonlarında göreve başlayan Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin 1924 yılı Ekim ayında görevine son verilmesi ve çalışanlarının İstanbul'a dönmesi kararlaştırılmıştır. Ancak 8 Ekim 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne bir yazı gönderen Mübadele İmar ve İskân Vekili Refet Bey, Samsun, Mersin, Niğde, Ulukışla, Tekirdağ ve İstanbul bölgelerindeki imdad-ı sıhhi hastanelerinin bir müddet daha faaliyetlerine devam etmeleri ricasında bulunmuştur¹⁴⁰.

12 Ekim 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne bir yazı gönderen Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekim Hüsamettin Bey de heyetin lağvedilmesinin mümkün olmadığını belirtmiş, hastanede tedavi altında bulunan 30 hasta olduğunu ve bu hastalar taburcu edilmeden hastanenin tahliye edilmesinin mümkün olmayacağını bildirmiştir¹⁴¹.

Mübadele işlerinin Ekim ayında da devam etmesi üzerine Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin görev süresi bir ay daha uzatılmıştır. Ancak Ekim ayı sonlarında Tekirdağ'a getirilen son kfiledeki mübadiller arasında 33 hasta bulunması heyetin Kasım ayında da görevine devam etmesi zorunluluğunu doğurmuştur. 13 Kasım 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne bir telgraf çeken Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti Müsteşarı Lütfi Bey genel merkezi durumdan haberdar ederek heyetin görev süresinin tekrar uzatılmasını istemiştir¹⁴².

Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin bu isteği yerine getirilmiş, Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Başkanı Mahmut Celalettin Bey tarafından 15 Kasım 1924 tarihinde Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimliğine gönderilen bir telgrafta bir sonraki emre kadar göreve devam edilmesi emredilmiştir¹⁴³.

¹⁴⁰ TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 254.

¹⁴¹ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 96.1.

¹⁴² TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 258.

¹⁴³ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 149.

Kasım ayında da görevine devam eden Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin görevinin ne zaman son bulacağı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Başkanı Mahmut Celalettin Bey'in 23 Kasım 1924 tarihli telgrafı ile heyete bildirilmiştir. Celalettin Bey'in gönderdiği bu telgrafta Kasım ayı sonunda heyetin görevine son verileceği belirtilerek ona göre tertibat alınması emir buyrulmuştur¹⁴⁴.

Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin lağvedileceğinin kesinleşmesinden sonra heyetin elinde bulunan eşyaların ne yapılacağı meselesi ortaya çıkmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Başkanı tarafından 11 Aralık 1924 tarihinde Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'ne gönderilen bir telgrafta heyetin elindeki eşyaların Hilal-i Ahmer Cemiyeti Tekirdağ Şubesi'ne teslim edilmesi emir buyrulmuştur¹⁴⁵. Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimi Hüsamettin Bey tarafından bir gün sonrasında yazılan cevapta heyetin şimdiye kadar gerek genel merkez ambarından gerekse satın alma yoluyla birçok eşya tedarik ettiği, ancak memurların dairesindeki perdelerin hastane çarşaflarından, koltukların ise tahta kanepelere battaniye serilerek vücuda getirildiği dolayısıyla Hilal-i Ahmer Cemiyeti Tekirdağ Şubesi'ne verilecek cihette eşya bulunmadığı bildirilmiştir. Eğer kastedilen eşyalar ilaç, tıbbi malzeme, karyola, battaniye, çarşaf, çamaşır vb. eşyalar ise daha önceden verilen bir emirde bu eşyaların geri dönüş sırasında İstanbul'a getirilmelerinin söylendiği belirtilerek ne suretle hareket edilmesi gerektiği sorulmuştur. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Başkanı tarafından 14 Aralık 1924 tarihinde verilen cevapta mevcut bütün eşyaların Tekirdağ'da bırakılarak İstanbul'a dönülmesinin münasip olacağı bildirilmiştir¹⁴⁶.

Görevi son bulan Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin Tekirdağ'da bıraktığı malzemeler 11 bağ çadır, 2 bağ çadır direği, 29 sandık konserve et, 12 sandık konserve un, 5 sandık çamaşır, 4 sandık edevat, 3 balya çuval, 1 balya

¹⁴⁴ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 101.

¹⁴⁵ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 158.

¹⁴⁶ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 108.

kaput, 2 balya battaniye, 2 sandık ilaç ve tıbbi malzeme, 75 demir karyoladan oluşmaktadır¹⁴⁷.

Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin görev süresi boyunca göstermiş olduğu hizmetlerden duyduğu memnuniyeti Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bildiren Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğü 18 Aralık 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne bir mektup göndererek Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'ne teşekkürlerini dile getirmiştir. *Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*'nda yayımlanan bu mektupta şöyle denilmektedir:

“Namerd komşumuzun haklarında reva gördüğü muamelat-ı denaet-karanesiyle ekserisi bir sefalet-i fizyolojyaya düçar olan muhacir kardeşlerimizin iltica ettiği anavatanın ilk merhalesinde Trakya'ya müretteb elli binden fazla muhacirin dühul ettiği Tekirdağ iskelesinde kendilerini yüksek bir hiss-i şefkatle karşılayan otuz dördüncü Hilal-i Ahmer imdad-ı sıhhi heyeti etibba ve memurin ve müstahdeminin büyük bir aşk ve alakayla ifa-yı vazifede gösterdikleri mesai-i masrufa cidden sezavar-ı takdir olup merza-i vazife ve fukara-i muhacirinin emri tedavileriyle teskin-i ızdırap ve tehvin-i ihtiyaçlarında mensub oldukları müesses-i aliyenin istihdaf ettiği gayeye muvafık sebk eden hidemâtı insaniye ve fedakârileri memurin-i mumaileyhimin her vechle mazhar-ı teveccüh ve itimat olarak şayeste-i taltif bulduklarını isbat ve irae etmiş olmakla gördükleri asar-ı şefkat ve insaniyetten dolayı kalpleri lebriz-i minnet olan umum muhacirin namına vecibe-i şükran ve imtina-i ref ve ala-ya müsara'at ederek fart-ı ta'zimat ile takdim-i ihtiramât eylerim efendim.¹⁴⁸”

Mektupta da görüldüğü üzere Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğünün övgüsüne ve teşekkürüne mazhar olan Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti, bir yıl boyunca kesintisiz görev yapmıştır. Tekirdağ'a mübadil sevkiyatının son bulup açılan hastanede tedavi edilen hastaların da taburcu edilmesinin ardından Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin görevi son bulmuş, heyet lağvedilerek çalışanları İstanbul'a geri çağırılmışlardır.

¹⁴⁷ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 111.

¹⁴⁸ THAM, IV/41, 15 Ocak 1925, s. 181-182.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEKİRDAĞ İMDAD-I SİHHİ HEYETİ'NİN MÜBADİLLERE SUNDUĞU SAĞLIK HİZMETLERİ

A- Mübadiller İçin Tekirdağ'da Açılan Dispanser ve Hastane

Yaklaşık yarım milyon Müslüman-Türk halkın bir yıl gibi kısa bir süre içinde Türkiye'ye nakledildiği Türk - Yunan Nüfus Mübadelesinde en fazla tedirgin olunan husus yaşanabilecek sağlık problemleri olmuştur. Mübadelenin taraflarından biri olan TBMM Hükümeti daha Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin kurulmasından evvel Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile görüşmüş, mübadillerin sağlık sorunlarıyla alakadar olma işini Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne devretmiştir. Vekâletin kurulmasının ardından Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin daha koordineli bir şekilde çalışması sağlanmış, iskân bölgelerindeki ihtiyaçlar göz önünde tutularak bu bölgelerde görevlendirilecek imdad-ı sıhhi heyetleri oluşturulmuştur.

Mübadillere yardım etmek üzere iskân bölgelerine gönderilen imdad-ı sıhhi heyetlerinin en önemli görevi mübadillerin sağlık durumlarıyla ilgilenmek olmuştur. Hükümet ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti arasında yapılan çalışma programının üçüncü maddesinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti, imdad-ı sıhhi heyetleri görevlendireceği iskelelerin her birinde on yatak kapasiteli birer dispanser açmayı taahhüt etmişti. Bu taahhüt çerçevesinde hareket eden Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti, 29 Kasım 1923 tarihinde Tekirdağ'da on yataklı bir dispanser açarak bölgeye getirilecek olan mübadillerin sağlık gereksinimlerini üstlenmiştir¹⁴⁹. Açılan dispanser için misafirhane olarak kullanılan Rum Gençleri Kulübü binasının yakınında bulunan Aya Yani Kilisesi tahsis edilmiştir¹⁵⁰. Tekirdağ'a getirilen ilk kabileler bu dispanserde sağlık kontrollerinden geçirilerek hasta olanlar tedaviye alınmıştır.

Mübadelenin başladığı ilk aylarda Tekirdağ'a oldukça fazla mübadil sevk edilmesi zamanla dispanserin ihtiyaca cevap verememesine neden olmuş,

¹⁴⁹ TKDA, Kutu No.: 1275, Belge No.: 13.

¹⁵⁰ Serez, *Tekirdağ ve Çevresinde...*, s. 40.

yatak kapasitesinin yetersizliği dönemin basınında dahi yer bulmuştur. 21 Aralık 1923 tarihli nüshasında “*Hilal-i Ahmer Faaliyeti*” başlıklı bir haberde sıkıntıya değinen *Vakit* gazetesi, Tekirdağ ile birlikte Tuzla ve İzmir’deki sağlık kurumlarının da yetersiz kaldığını ve bu kurumların genişletilmesi gerektiğini kamuoyuna duyurmuştur¹⁵¹.

Mübadillerin zor duruma düştüğünü gören Mübadele, İmar ve İskân Vekili Mustafa Necati Bey konu ile yakından alakadar olmuş, 18 Aralık 1923 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ne bir telgraf çekerek Tekirdağ’daki on yataklı dispansere ek olarak elli yataklı bir hastane açılmasını istemiştir¹⁵². Ancak yeni bir hastane açılması konusunda bazı kararsızlıklar yaşanmıştır. 25 Aralık 1923 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile irtibata geçen Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti Müsteşarı Lütfi Bey elli yatağa ihtiyaç olmadığını, dispanserdeki yatak kapasitesinin otuza çıkarılması halinde de ihtiyacın karşılanacağını belirtmiştir¹⁵³. Vekâletin sergilediği kararsız tutum dispanserin yatak kapasitesinin genişletilmesi ya da yeni bir hastane açılması işini bir hayli geciktirmiş, geçen süre içinde Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti’nin kararında tekrar bir değişiklik yaşanmıştır. 15 Ocak 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ne tekrar bir yazı gönderen Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti Müsteşarı Lütfi Bey, Tekirdağ’a elli yataklı bir hastane açılmasını ve hastane için gerekli malzeme ve eşyanın bir an evvel Tekirdağ’a gönderilmesini istemiştir¹⁵⁴.

Tekirdağ’dan Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi’ne gönderilen bir telgrafta da hastanenin yatak kapasitesinin elliye çıkarılmasının çok lüzumlu olduğu bildirilmiş, ayrıca mevcut iki doktorun ihtiyacı karşılayamadığı belirtilerek Tekirdağ’a en az iki doktor daha gönderilmesi istenmiştir¹⁵⁵.

Gelen istekler doğrultusunda hareket eden Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1 Şubat 1924 tarihinde elli yatak kapasiteli Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti

¹⁵¹ *Vakit*, 21 Aralık 1923, No. 2149.

¹⁵² *TKDA*, Kutu No.: 1297, Belge No.: 64.

¹⁵³ *TKDA*, Kutu No.: 1297, Belge No.: 78.

¹⁵⁴ *TKDA*, Kutu No.: 88, Belge No.: 111.

¹⁵⁵ *TKDA*, Kutu No.: 88, Belge No.: 67.

Hastanesi'ni açmıştır¹⁵⁶. Açılan yeni hastane için Surp Takavur Kilisesi¹⁵⁷ ve aynı bahçede mevcut bulunan papaz okulu¹⁵⁸ tahsis edilmiştir¹⁵⁹.

4 Mart 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne gönderdiği bir yazıda yatak kapasitesinin elliye çıkarıldığını bildiren Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimisi Hüsamettin Bey, 12 Ekim 1924 tarihinde genel merkeze gönderdiği bir başka yazıda ise yatak kapasitesinin otuz olduğunu belirtmiştir¹⁶⁰. Mübadil naklinin son derece yoğun olduğu günlerde elli yatak kapasiteli olarak açılan Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Hastanesi'nin yatak kapasitesinin mübadelenin son bulduğu günlere doğru otuza düşürüldüğü göze çarpmaktadır.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından açılan on yataklı dispanser ve elli yataklı hastanenin yetersiz kaldığı bazı zamanlar da olmuştur. Bu gibi zamanlarda Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Hastanesi'nde tedaviye alınamayan hastalar şehirde mevcut bulunan Memleket Hastanesi ve Askeri Hastane'ye sevk edilmişlerdir. Otuz yatak kapasiteli Memleket Hastanesi¹⁶¹ mübadillerin sevk edildiği ilk hastane olmuştur. Memleket Hastanesi'nde de boş yatak bulunmadığı zamanlarda ise Tekirdağ Askeri Hastanesi'ne¹⁶² mübadil hasta sevki yapılmıştır¹⁶³. Daha önceden askeri hastanelere sivil hasta kabul edilmemesi yönünde bir karar bulunduğu halde mevcut sağlık kurumlarının yetersiz kalması üzerine Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti, Müdafaa-i Milliye Vekâleti ile görüşerek askeri hastanelerin %5 oranında mübadil hasta kabul

¹⁵⁶TKDA, Kutu No.: 1275, Belge No.: 13; TKDA, Kutu No.: 992, Belge No.: 1.

¹⁵⁷ Bugün Tekirdağ Güzel Sanatlar Lisesi'nin bulunduğu bahçede mevcut bulunan Surp Takavur Kilisesi büyük kagir binası olan bir Ermeni kilisesi idi. Cumhuriyetin ilk yıllarında yıkılan bu kilise hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Çevik, *a.g.e.*, s. 80; Mehmet Serez, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları II, Odalar ve Dernekler*, Dönmez Ofset Basımevi, Ankara, 2014, s. 44.

¹⁵⁸ 1900 yılında yapılmış bir Ermeni Okulu olan bu okul iki katlı büyük bir binaya sahip idi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir süre boş kalmış daha sonra İnönü İlkokulu ve Tekirdağ Güzel Sanatlar Lisesi olarak kullanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Çevik, *a.g.e.*, s. 85; Hastane olarak kullanılan bu binanın bir bölümü de misafirhane olarak kullanılmıştır. Bkz. *BCA*, 272/11-18-82-21.

¹⁵⁹ Serez, *Tekirdağ ve Çevresinde...*, s. 40.

¹⁶⁰ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 96.1.

¹⁶¹ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927*, Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi, ty., s. 757.

¹⁶² Askeri doktorlardan Binbaşı İbrahim Şevki Bey'in girişimi ile yaptırılan askeri hastane binasının yapımında halkın da çok fazla yardımı dokunmuş, askeri hastane için yapılan bu bina daha sonra Kız Enstitüsü olarak kullanılmıştır. Bkz. Sümer, *a.g.e.*, s. 80.

¹⁶³ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 96.2.

etmesini sağlamıştır¹⁶⁴. Ancak Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimi Hüsamettin Bey'in belirttiğine göre Tekirdağ Askeri Hastanesi'ne sadece erkek hastalar kabul edilmiş, kadın ve çocuklar ise Memleket Hastanesi'ne sevk edilmişlerdir¹⁶⁵.

Hastanede boş yatak olmadığı dönemlerde başka hastanelere gönderilen hastaların kayıtları son derece düzenli bir şekilde tutulmuştur. Örneğin Hasan oğlu Osman adında bir mübadile ulaşamayan Trakya İmar ve İskân Bölge Müdüriyeti 18 Ağustos 1924 tarihinde Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'ne başvurarak hastaneye yatırıldığı bilinen bu mübadilin akıbeti hakkında bilgi istemiştir. 30 Ağustos 1924 tarihinde verilen cevapta Hasan oğlu Osman adındaki mübadilin hastanede boş yatak mevcut olmadığı için 8 Nisan 1924 tarihinde Memleket Hastanesi'ne sevk edildiği ve kaydının mevcut bulunduğu bildirilmiştir¹⁶⁶.

B- Tekirdağ'a Getirilen Mübadillere Yapılan Sağlık Kontrolleri ve Görülen Hastalıklar

Tekirdağ'a getirilen mübadil kabilelerinin tamamı Selanik Limanı üzerinden Tekirdağ'a nakledilmiş, bu mübadillerin ilk sağlık kontrolleri Selanik İmdad-ı Sıhhi Heyeti tarafından yapılmıştır. Yunanistan'da görevlendirilen ilk imdad-ı sıhhi heyeti olan bu heyet 18 Ekim 1923 tarihinde Selanik'e gönderilmiş, 9 Kasım 1923 tarihine kadar biri İslahane'de diğeri ise Alacaimaret'te olmak üzere iki dispanser açmıştır. Selanik'e iltica eden ahalinin sayısındaki hızlı artış dispanserlerin yetersiz kalmasına neden olmuş, 17 Kasım 1923 tarihinde Selanik'te bir de hastane tesis edilmiştir¹⁶⁷.

¹⁶⁴ Ercan Çelebi, *Mübadile, İmar ve İskân Vekâleti (Kuruluşu, Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Samsun, 2005, s. 246.

¹⁶⁵ *TKDA*, Kutu No.: 1344, Belge No.: 96.2.

¹⁶⁶ *TKDA*, Kutu No.: 1344, Belge No.: 51.

¹⁶⁷ Mesut Çapa, "Mübadile'de Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti'nin Rolü", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10, (2001), s. 38.

Selanik İmdad-ı Sıhhi Heyeti tarafından sağlık kontrolleri yapıldıktan sonra Tekirdağ'a doğru hareket eden mübadillerin uğradığı ilk durak Tuzla Tahaffuzhanesi olmuştur. Yolculuk sonrası ilk sağlık kontrollerinin yapıldığı tahaffuzhanelerden biri olan bu tahaffuzhanede kadın ve erkekler için ayrı birer hastane ve ayrıca misafirhane olarak kullanılmak üzere pek çok baraka inşa edilmiştir. Gelen mübadillerin sağlık kontrolleri ve vücut temizliklerinin yanı sıra eşyaları da temizlik işleminden geçirilmiş, bunun için gerekli olan etüv makinesi (kuru hava sterilizatörü) tahsis edilmiştir¹⁶⁸. Sağlık kontrolleri ve temizlik işlemleri tamamlanan mübadiller geldikleri vapurlara tekrar bindirilerek Tekirdağ'a nakledilmişlerdir. Bu uygulama ilk gelen mübadil kabilelerinin tamamı için uygulanırken bir süre sonra kaldırılmış, Selanik'ten yola çıkarılan mübadiller doğrudan Tekirdağ'a getirilmişlerdir.

Mübadelenin başladığı ilk günlerde yapılan bu uygulamanın sebebi yolculuk sırasında vapurlarda doktor bulundurulmaması olmuştur. Uzun süren deniz yolculuğunun etkisiyle mübadillerin sağlık durumlarında bozulmalar meydana gelmiş, olası bir salgın hastalığın önüne geçmek için mübadiller ilk olarak tahaffuzhanelere sevk edilmişlerdir. 27 Ocak 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile irtibata geçen Mübadele, İmar ve İskân Vekili Mustafa Necati Bey, bu uygulamanın hem yolculuk masraflarını daha fazla arttırdığını hem de mübadillerin daha fazla sefalet çekmelerine neden olduğunu bildirerek bu tarihten sonra hareket edecek vapurlarda birer doktor görevlendirilmesini ve Yunanistan limanlarındaki heyetlerin bilgilendirilerek vapurların doktorsuz hareket etmesinin önüne geçilmesini istemiştir¹⁶⁹. Mustafa Necati Bey'in bu isteği üzerine Hilal-i Ahmer Cemiyeti adına çalışan 11 doktor mübadil nakli yapan vapurlarda görevlendirilmiş, vapurların doktor nezaretinde hareket etmesi sağlanmıştır¹⁷⁰.

¹⁶⁸ Kaan Temizel, "Mübadele Öncesi Tuzla", *Selanik'ten Tuzla'ya Mübadele Sempozyum Bildirileri*, Tuzla Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği – Lozan Mübadilleri Vakfı Yay., İstanbul, 2010, s. 54.

¹⁶⁹ *TKDA*, Kutu No.: 88, Belge No.: 106.

¹⁷⁰ *THAM*, III/33, 15 Mayıs 1924, s. 291.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti adına çalışan vapur doktorları ile birlikte hastabakıcılar da görevlendirilmiş, yolculuk sırasında ortaya çıkan hastalıklara hemen müdahalelerde bulunulmuştur. Vapurlarda görevlendirilen sağlık personellerinin gereksinim duyacağı her türlü tıbbi malzeme ve ilaç tedarik edilmiş, yapılan tıbbi müdahaleler düzenli bir şekilde rapor edilerek indirme iskelelerinde görev yapan imdad-ı sıhhi heyeti doktorlarına teslim edilmiştir¹⁷¹. Örneğin Bahr-ı Cedit Vapuru Doktoru imzası ile 28 Ağustos 1924 tarihinde düzenlenen bir raporda yolculuk sırasında yaşanan problemler detaylı bir şekilde kaydedilerek vapurun Tekirdağ'a ulaşmasının ardından bu rapor Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimliğine teslim edilmiştir. Raporda Bahr-ı Cedit Vapuruna binen mübadiller hakkında şu bilgiler verilmiştir:

“Selanik'ten 21 Ağustos 1924 tarihinde 1186 muhacirini hamilen hareket eden Bahr-ı Cedit Vapuruna irkablarının mahallince çiçek ve birinci veba aşuları tatbik olunmuş ve Tekfurdağı'na vusûlüne değin 21-23-24 Ağustos 1924 tarihlerinde sekiz aylık bir çocuğun vaktiyle düçar olduğu ishalden mütevellid za'fiyyet-i umumiyyeden diğeri keza sekiz aylık bir çocuğun (?) merzagiden ve diğer altı aylık bir çocuğun dahi adem-i takadsizlik neticesi za'fiyyet-i umumiyyeden ve Ayşe Hasan isminde yüz yaşında bir kadının da müberhen-i (?) kalileden ecel-i mev'üdleriyle vefat eyledikleri ve muhacirin meyânında emraz-ı saire vukuatı olmadığı ve Tuzla Tahaffuzhanesince dahi birinci dizanteri ve tifo ile ikinci veba aşuları tatbik kılınmış bulunduğu beyan-ı rapordur.”¹⁷²

Vapur doktorları tarafından düzenlenen sağlık raporları sayesinde imdad-ı sıhhi heyeti doktorlarının işleri epeyce kolaylaşmış, hastalıkların önceden tespit edilmiş olmasının sağladığı avantaj ile vakit kaybedilmeden tedaviye başlanabilmiştir.

İlk zamanlar sadece vapur doktorları tarafından tutulduğu gözlemlenen bu sağlık raporları zamanla imdad-ı sıhhi heyetleri hastanelerinde tedavi edilen hastalar için de tutulmaya başlanmıştır. Tekirdağ'a gelen mübadiller için

¹⁷¹ TBMMZC, Cilt 9, s. 58.

¹⁷² TKDA, Kutu No.: 1296, Belge No.: 11.

tutulan sağlık raporları incelendiğinde mübadelenin başladığı ilk aylarda tedavi edilen hastaların kayıtlarının tutulmadığı göze çarpmaktadır. Kayıtların düzenli bir şekilde tutulmasına ancak Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Hastanesi'nin açılmasından sonra başlanmış, 1924 yılı Mart ayından itibaren hastaneye kaç hasta müracaat ettiği, kaçının hastaneye yatırıldığı, kaçının tedavisinin olumlu sonuç verdiği, kaçının vefat ettiği ve ne gibi hastalıklara rastlandığı gibi bilgiler düzenli bir şekilde rapor edilmiştir. Bu raporlar her ay Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne gönderilmiş, cemiyetin resmi yayın organı olan *Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*'nda özet bir şekilde neşredilmiştir.

1924 yılı Mart ayına kadar Tekirdağ'a getirilen mübadillerden hasta olanlar ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt *Vakit* gazetesinin 20 Aralık 1923 tarihli nüshasında yer alan bir haberden edindiğimiz bilgi olmuştur. Haberde bu tarihe kadar Tekirdağ'a getirilen mübadiller arasında yalnızca 5 hastalık vakası görüldüğü ve bu kişilerin Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Dispanseri'nde tedaviye alındığı bildirilmiştir¹⁷³.

Tekirdağ'a getirilen ilk mübadil kabileleri arasında çok fazla hastalık görülmemesinin sebebi mübadillerin Tuzla Tahaffuzhanesinde sağlık kontrollerinden geçirildikten sonra Tekirdağ'a nakledilmeleri olmuştur. Yapılan sağlık kontrollerinin ardından sadece sağlıklı olan mübadiller Tekirdağ'a gönderilmiş, hasta olan mübadiller ise Hilal-i Ahmer Cemiyeti doktorlarından Baha Bey başhekimliğindeki Tuzla İmdad-ı Sıhhi Heyeti tarafından tedaviye alınmışlardır¹⁷⁴.

Hasta kayıtlarının düzenli bir şekilde tutulmaya başlandığı 1924 yılı Mart ayı içinde Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Hastanesi'ne 400 hasta başvurmuştur. Bunlardan 36'sı hastaneye yatırılarak tedaviye alınmış, 364 hasta ise ayakta tedavi edilmiştir. Bu ay içinde tedaviye alınan 400 hastadan

¹⁷³ *Vakit*, 20 Aralık 1923, No. 2148.

¹⁷⁴ *Akşam*, 20 Kasım 1923, No. 1839.

396'sı sağlığına kavuşturularak taburcu edilmiş, hastaneye yatırılan hastalardan 4'ü ise hayatını kaybetmiştir¹⁷⁵.

Nisan ayı içinde 82'si çocuk olmak üzere toplam 294 hasta Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Hastanesi'ne başvurmuş, bunlardan 108'i hastaneye yatırılmıştır. Bu 294 hastadan 272'sinin tedavisi olumlu sonuç vermiş, 7'si çocuk olmak üzere toplam 9 hasta ise vefat etmiştir. Hastaneye yatırılan hastalardan 13'ünün tedavisi ise Nisan ayında sonuçlanmamış, bir sonraki ay olan Mayıs ayına devretmiştir¹⁷⁶.

Mayıs ayı içinde 169'u çocuk olmak üzere toplam 709 hasta Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Hastanesi'ne başvurmuştur. Bu ay içinde 43 hasta hastaneye yatırılmış, önceki ay tedavileri sonuçlanmayan 13 hasta ile birlikte toplam 56 hasta yatılı tedavi edilmiştir. Bu hastalardan 33'ü sağlığına kavuşturularak taburcu edilmiş, 17 hasta vefat etmiş, 6 hastanın tedavisi ise sonuçlanmayarak bir sonraki aya devretmiştir¹⁷⁷. Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimisi Hüsamettin Bey tarafından düzenlenen rapora göre vefat eden hastaların çoğu Selanik'te uzun müddet tedavi altında kalmış, tam olarak iyileşemedikleri halde vapura bindirilerek Tekirdağ'a nakledilmişlerdir. Vapur Tekirdağ iskelesine ulaştığında bu hastaların iyice bitkin düştüğü gözlemlenmiş, hastalar sedyeye ile hastaneye taşınmışlardır. Vefat eden hastalarda bağırsak iltihabı hastalığına rastlanmış, vefatlara bu hastalık sebep olmuştur¹⁷⁸.

Haziran ayında 90'ı çocuk olmak üzere toplam 314 hasta Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Hastanesi'ne başvurmuştur¹⁷⁹. Bunlardan 56'sı hastaneye yatırılarak tedaviye alınmış, 27 hasta şifa bularak taburcu edilmiş, 8 hasta ise vefat etmiştir. Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimisi Hüsamettin Bey'in hazırladığı muayene raporunda belirttiğine göre bu ay içinde getirilen mübadillerin sağlık durumları iyi olmasına rağmen misafirhanelere alındıktan sonraki günlerde mübadiller arasında bağırsak nezlesi hastalığı görülmeye

¹⁷⁵ THAM, III/32, 15 Nisan 1924, s. 264.

¹⁷⁶ THAM, III/34, 15 Haziran 1924, s. 314.

¹⁷⁷ THAM, III/35, 15 Temmuz 1924, s. 365; TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 3.

¹⁷⁸ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 3.

¹⁷⁹ THAM, III/36, 15 Ağustos 1924, s. 408.

başlamıştır. Hastalığa sebep olan etken olarak ise mikroplu içme suları gösterilmiş, şehir çeşmelerinin sağlıklı ve korunaklı olmadığı belirtilmiştir¹⁸⁰.

Temmuz ayı hastaneye en az hastanın başvurduğu ay olmuş, bu ay içinde sadece 79 hasta hastaneye başvurmuştur¹⁸¹. Bu hastalardan 40'ı hastaneye yatırılmış, yatırılan hastalardan 36'sı sağlığına kavuşturularak taburcu edilmiştir. Hastalığı son derece ağırlaşmış olan 4 hasta ise bir an önce ameliyat edilmeleri gerektiği için İstanbul'daki daha teçhizatlı hastanelere sevk edilmişlerdir. Bu ay içinde hastaneye giriş yapan hastalardan 11'i ise vefat etmiştir¹⁸².

Ağustos ayı içinde Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Hastanesi'ne 738 mübadil başvurmuş¹⁸³, bu hastalardan 44'ü hastaneye yatırılarak tedaviye alınmıştır. Yatırılan hastalardan 31'i sağlığına kavuşturularak taburcu edilmiş, 13 hastanın tedavisi ise bir sonraki aya devretmiştir. Bu ay zarfında hastaneye başvuran hastalardan 9'u vefat etmiştir. Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimliğince hazırlanan rapora göre Ağustos ayında gelen son kabilede yer alan mübadiller bilhassa vapurda maruz kaldıkları sefalet ve soğuk nedeniyle Akdeniz Nezlesi, ishal vb. hastalıklara yakalanmışlardır. Gelen mübadillerin birçoğu sağlık sorunu yaşadığı gerekçesiyle dispansere başvurmuş, hastalığı ilerlemiş seviyede olanlar hastaneye sevk edilmişlerdir. Bilhassa çocuklar arasında sık rastlanan ishal vakasının çocukları son derece bitkin hale düşürdüğü rapor edilmiştir¹⁸⁴.

Eylül ayı Tekirdağ'a mübadil nakliyatının yoğun olduğu son ay olmuş, bu ay içinde 1010 hasta hastaneye başvurmuştur. Bunlardan 90'ı hastaneye yatırılarak tedaviye alınmış, 13 hasta ise vefat etmiştir¹⁸⁵.

1924 yılı Ekim'i Yunanistan'dan Tekirdağ'a mübadil nakliyatının son bulunduğu ay olmuştur. Bu ay içinde getirilen az sayıdaki mübadilden 33'ü hasta

¹⁸⁰ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 163.

¹⁸¹ THAM, IV/37, 15 Eylül 1924, s. 17.

¹⁸² TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 42.

¹⁸³ THAM, IV/38, 15 Ekim 1924, s. 61.

¹⁸⁴ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 42.1.

¹⁸⁵ THAM, IV/39, 15 Kasım 1924, s. 90.

vaziyette Tekirdağ'a ulaşmış, hastaneye yatırılarak tedaviye alınmıştır¹⁸⁶. Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimi Hüsamettin Bey tarafından 7 Ekim 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne gönderilen bir yazıda bu hastaların büyük çoğunluğunun gözlerinden rahatsız oldukları belirtilmiş, gerekli tedavinin uygulandığı bildirilmiştir¹⁸⁷.

İmdad-ı Sıhhi Heyetleri Müdüriyeti tarafından 10 Kasım 1924 tarihinde hazırlanan ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne takdim edilen bir rapora göre görevlendirilen 15 imdad-ı sıhhi heyetinin 1924 yılı Mart ayından Eylül ayının son bulmasına kadarki yedi ay içinde gerçekleştirdikleri tedavilerin istatistik cetveli aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 6: Hilal-i Ahmer Cemiyeti İmdad-ı Sıhhi Heyetlerinin Tedavi İstatistikleri¹⁸⁸

İmdad-ı Sıhhi Heyetlerinin İsimleri	Ayakta Tedavi Olanlar	Hastaneye Yatanlar	Toplam
Ulukışla	1852	170	2022
İzmit	2209	304	2513
İstanbul	2339	282	2621
Tekirdağ	3813	413	4226
Çatalca	502	92	594
Selanik	10321	248	10569
Samsun	7376	891	8267
Kalokratya	1482	112	1594
Kavala	1481	20	1501
Kozana	567	0	567
Kayalar	4126	0	4126
Mersin	6165	223	6288
Niğde	3106	185	3291

¹⁸⁶ TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 258.

¹⁸⁷ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 96.

¹⁸⁸ TKDA, Kutu No.: 1275, Belge No.: 8.

Mudanya	629	32	661
Drama	226	9	235
Toplam	46194	2981	49175*

Yukarıdaki tabloda verilen Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti tarafından tedavi edilen hastaların sayısı ile Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimliğince düzenlenen raporlardan elde edilen hasta sayısının birbirini tutmadığı göze çarpmaktadır. İmdad-ı Sıhhi Heyetleri Müdüriyeti tarafından hazırlanan bu raporda toplam 4226 hasta tedavi edildiği belirtilmiştir. Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyetince hazırlanan aylık muayene raporlardan edinilen bilgilere göre ise toplam 3577 hasta tedavi edildiği tespit edilmiştir. Aradaki uyumsuzluğun sebebi Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimliği tarafından oluşturulan raporlarda dispanserde muayene edilen hastaların muayene bilgilerinin yer almaması olmuştur. İmdad-ı Sıhhi Heyetleri Müdüriyeti dispanserde muayene edilen hastaları da hesaba katmış, Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti doktorlarının muayene ettiği toplam mübadil sayısını ortaya çıkarmıştır.

İmdad-ı Sıhhi Heyetleri doktorları sadece hastane ve dispanserlerde hasta tedavi etmekle kalmamış, bu kurumların dışında kalan misafirhaneleri de teftiş ederek mübadillerin sağlık durumları ile alakadar olmuşlardır. Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimliği tarafından Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğüne gönderilen bir yazıda bu durumdan ve yarattığı zorluklardan geniş bir şekilde bahsedilmiştir. Misafirhanelerin birbirine uzak yerlerde olmalarından dolayı her gün hepsinin teftişinin imkânsız derecede zor olduğu belirtilmiş, hastaneye gelebilecek durumda olan hastaların alaturka saat ile her gün 12'de hastaneye getirilmesi istenmiştir. Eğer hastaneye gelemeyecek derecede ağır hastalar olursa Heyetin bundan haberdar edilmesi istenmiş, bu hastaların bulunduğu daireler ziyaret edilerek hastaların tedavileri yapılmıştır. Aynı yazıda vurgulanan bir başka sıkıntı ise misafirhanelerde kalan mübadiller

* Kullanılan kaynakta yekûn 49175 olarak verilmiştir ancak doğrusu 49075'tir.

arasındaki vefat olaylarının artması olmuştur. Hasta olduğu halde hastalığını gizleyen bazı mübadiller olduğu tespit edilmiş, gereken tedavi uygulanmadığı için bu tarz vakalardan kaynaklı vefatların arttığı belirtilmiştir. Misafirhanelerde görevli Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğü çalışanlarının sıkı bir şekilde tembihlenmesi ve hasta olan mübadillerin tespit edilerek bu tarz kayıpların önünün alınması istenmiştir¹⁸⁹.

Tekirdağ'a ulaştığı ve misafirhanelerde kaldığı sırada hiçbir hastalığı bulunmayan ancak daimi iskân bölgesine yerleştirildikten sonra sağlık durumlarında bozulmalar görülen mübadiller de olmuştur. Mübadiller arasında çıkan bir hastalığın yerel halka da bulaşarak daha büyük felaketler doğurabileceğinin farkında olan Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne müracaat ederek Trakya İmar ve İskân Bölgesine iskân edilen mübadillerin sağlık durumlarını kontrol etmek üzere seyyar doktorlar gönderilmesini istemiştir¹⁹⁰. Ancak Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin bu isteği yerine getirememesi üzerine Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti tarafından iki adet seyyar doktor görevlendirilerek iskân edilen mübadillerin sağlık kontrolleri yapılmıştır¹⁹¹. Trakya'daki köyleri teker teker dolaşarak mübadillerin sağlık durumlarıyla ilgilenen iki doktor ile birlikte hastabakıcılar da görevlendirilmiş, oluşturulan bu sağlık heyeti Trakya'daki on dört kaza merkezinde revir halinde onar yataklı sağlık kurumları açmıştır. Buralar için gerekli ilaç ve tıbbi malzemeler ise Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti tarafından sağlanmıştır¹⁹².

17 Şubat 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bir yazı gönderen Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti Müsteşarı Lütfi Bey, Trakya bölgesine iskân edilen mübadiller için gönderilecek ilaç ve tıbbi malzemelerin bir an önce gönderilmesi hususunda istekte bulunmuştur¹⁹³. Lütfi Bey'in bu isteği üzerine portatif üç sandık tıbbi malzeme ve ilaç seyyar doktorlara teslim edilmek üzere Trakya, İmar ve İskân Bölge Müdürlüğüne verilmiştir. 27 Mayıs 1924 tarihinde

¹⁸⁹ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 24.

¹⁹⁰ BCA, 272/14-76-29-2.

¹⁹¹ TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 111.

¹⁹² *Ayın Tarihi*, "İmar Vekâleti'nin Şubat, Nisan ve Mayıs Mesaisi", Cilt 3, No. 7-8-9-10, (Mart, Nisan, Mayıs, Haziran 1924), s. 78.

¹⁹³ TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 132.

aynı konu ile ilgili tekrar Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne başvuran Lütfi Bey, Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin elinde mevcut olan dokuz sandık ilacın Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğüne teslim edilmesi için gerekli emrin verilmesini istemiştir¹⁹⁴.

31 Mayıs 1924 tarihinde Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'ne bir yazı gönderen Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürü de Müsteşar Lütfi Bey'in isteğini tekrarlamış, Yunan istilası nedeniyle Trakya'daki yerleşim yerlerinde eczane kalmadığını, hatta bazı yerlerde doktor dahi bulunmadığını belirterek seyyar doktorlar için gönderilecek ilaç ve tıbbi malzemenin listesini göndermiş ve listedeki malzemelerin temin edilmesini istemiştir¹⁹⁵. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi tarafından değerlendirilen bu isteğe olumlu cevap verilmiş, ilaçların verilmesi yönünde gerekli olan emir Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'ne gönderilmiştir. Emrin gelmesinin ardından 2 Haziran 1924 tarihinde Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğüne bir yazı gönderen Başhekim Hüsamettin Bey, seyyar doktorlarca kullanılacak dokuz sandık ilacın teslim alınması için memurlar gönderilmesini istemiştir¹⁹⁶.

C- Bulaşıcı Hastalıklara Karşı Alınan Önlemler ve Tekirdağ'a Getirilen Mübadiller Arasında Görülen Bulaşıcı Hastalıklar

Mübadillerin sağlık durumları konusunda gösterilecek en ufak bir dikkatsizlik bütün ülkenin sağlık durumunu tehlikeye atabilir, salgın haline dönüşen bir bulaşıcı hastalık ülkenin her köşesine yayılabilirdi. Bu nedenle bulaşıcı hastalıklar konusunda son derece hassas davranılmış, mevcut imkânlar ile alınabilecek her türlü önleme başvurulmuştur.

Üç yıl süren Asya seferi sonunda yenilgiye uğrayarak geri çekilmek zorunda kalan Yunan ordusunu Anadolu'daki Ortodoks-Rumlar da takip etmiştir. Anadolu'da yaşayan birçok Ortodoks-Rum evini barkını geride

¹⁹⁴ TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 186.

¹⁹⁵ TKDA, Kutu No.: 1353, Belge No.: 21.

¹⁹⁶ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 1.

birakmış adalara ve Yunanistan ana karasına sığınmıştır. Kendi kendine zor yetebilen bir ülke olan Yunanistan'ın nüfusundaki bu hızlı artış yaşam standartlarının düşmesine neden olmuş, gelen göçmenlerin birçoğu iskân edilemeyerek sokaklarda veya konaklamaya elverişli olmayan yerlerde barınmak zorunda kalmıştır. Kötü beslenme koşulları, açlık, çevre kirliliği, hastane ve ilaç yetersizliği gibi etkenlerin de eklenmesiyle bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkması ve yayılması son derece kolaylaşmıştır. Çiçek, malarya, sıtma, veba, kolera, dizanteri, lekeli humma ve kızamık gibi birçok bulaşıcı hastalık Yunanistan'ın her bölgesinde rastlanabilen hastalıklar haline gelmiştir.

Yunanistan'ın içine düştüğü bu karışık durum orada yaşayan Müslüman-Türk halkı da etkilemiş, mübadeleye tabi tutulan bu halkın birçoğu Türkiye'den gelen Ortodoks-Rumlar ile evlerini paylaşmak zorunda kalmıştır. Hatta yaşadıkları evlerinden apar topar kapı dışarı edilen Türk aileler bile olmuş, bazıları yatak ve yorgan gibi eşyalarını dahi yanlarına alamadan yollara dökülmüşlerdir. Evlerini boşaltmak zorunda bırakılan mübadillerin büyük çoğunluğu Selanik'e iltica etmiş, henüz misafirhanelerin dahi kurulmadığı zamanlarda şehre ulaşan bu mübadiller şehirdeki yüksek kira bedelleri nedeniyle ahırlar gibi insan sağlığına uygun olmayan yerlerde konaklamak zorunda kalmışlardır¹⁹⁷. Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından Yunanistan'a gönderilen imdad-ı sıhhi heyetlerinin mübadil nakli yapılacak şehirlere varmasının ardından açılan misafirhaneler sayesinde barınma sorunu çözülmüş, mübadillerin sağlık koşulları daha iyi bir duruma getirilmiştir.

Mübadillerin sağlıklı bir şekilde Türkiye'ye getirilmeleri hususunda bir hayli dikkatli davranılmış, ancak Yunanistan'dan sağlıklı bir şekilde ayrılmış olmasına rağmen yolculuk sırasında sağlık durumu bozulan mübadiller de olmuştur. Her yolcunun kamaralarda yolculuk yapması gibi bir imkân sağlanamamış; sadece hastalar, yaşlılar ve küçük çocuklar kamaralara yerleştirilebilmiştir. Geri kalanlar yolculuk boyunca güvertelerde, koridorlarda, vapurların ambar bölümleri gibi yerlerde hatta bazı zamanlar yanlarında getirdikleri hayvanlar ile aynı bölümlerde yolculuk yapmak zorunda

¹⁹⁷ Çapa, *a.g.e.*, s. 169.

kalmışlardır. Vapurlara çoğu zaman kapasitenin üzerinde insan ve hayvan yüklenmiş, bu durum çevre temizliği bakımından bazı sorunlara neden olmuştur. Yoğunluk nedeniyle ortak kullanım alanları olan tuvaletlerin, lavaboların ve su depolarının temizliğinin sağlanamaması da sağlığa uygun olmayan koşulların oluşmasına ve bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur¹⁹⁸.

Bulaşıcı hastalıkların önüne geçmek için alınan en önemli tedbir aşı uygulamaları olmuş, Yunanistan'daki heyetlerin her birine gereği kadar aşı ve serum gönderilmiştir. 27 Ekim 1924 tarihli Meclis konuşmasında aşılama konusuna da değinen Mübadele, İmar ve İskân Vekili Refet Bey aşılama konusuna ne şekilde yapıldığına dair şu bilgileri vermiştir:

“Ahvali sıhhiyesi itibariyle muhacirlerimize şu yolda hareket ediliyordu: Bir defa Selanik'te sıhhiye heyetlerimiz bunların çıkacakları iskelelere göre oralarda ne gibi hastalıklar varsa ona göre aşuları kamilen tatbik ediyorlardı. Selanik'te bir kere umum muhacirlere çiçek aşısı tatbik edildi. Diğer cihetten dizanteri olan yerlerde dizanteri aşuları tatbik edilmişti. Selanik'te bir aralık veba zuhur etmişti. Bunun üzerine veba aşuları tatbik edildi.”¹⁹⁹

Refet Bey'in konuşmasında belirttiği üzere aşılama mübadillerin Türkiye'de iskân edilecekleri bölgelerde ne gibi bulaşıcı hastalıklar mevcut ise bu hastalıklar dikkate alınarak yapılmış, ayrıca mübadillerin geldikleri yerlerde görülen bulaşıcı hastalıklar da tespit edilerek bu hastalıklar için gerekli olan aşular da eksiksiz olarak tatbik edilmiştir.

Yunanistan'daki imdad-ı sıhhi heyetleri tarafından aşı uygulamasına tabi tutulan mübadillerin her birine vurulduğu aşuları gösteren aşı belgeleri verilmiş, bu belgeler vapurlarda ve indirme iskelelerinde incelenerek eksik olan aşular tamamlanmıştır²⁰⁰. Mübadillerin aşılama işlemi Mübadele, İmar ve

¹⁹⁸ Arı, *Türk Ticaret-i Bahriyesi...*, s. 180.

¹⁹⁹ TBMMZC, Cilt 9, s. 58.

²⁰⁰ Arı, *Büyük Mübadele...*, s. 90.

İşkân Vekâleti tarafından da yakından takip edilmiş, zaman zaman Yunanistan'daki heyetlerin aşı stoklarının tükenmesi ya da yığılmanın çok fazla olması gibi nedenlerle aşları eksik bir şekilde yola çıkarılan mübadiller olduğunda Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne başvurularak eksik aşlar konusunda bazı telkinlerde bulunulmuştur. 15 Mart 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bir yazı gönderen Mübadele, İmar ve İşkân Vekâleti Müsteşarı Lütfi Bey böyle bir duruma vurgu yapmış, Selanik'ten yola çıkan bazı mübadillerin aşlarının eksik olduğunu belirterek mübadillerin aşlarının eksiksiz bir şekilde yapıldıktan sonra yola çıkarılmasını, bunun mümkün olmadığı zamanlarda ise eksik aşların vapur doktorları tarafından yapılmasını istemiştir²⁰¹. 3 Mayıs 1924 tarihinde aşlamalar konusunda Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile tekrar irtibata geçen Müsteşar Lütfi Bey, Selanik'ten yola çıkan mübadillere dizanteri, çiçek, humma ve tifo aşlarının eksiksiz olarak tatbik edilmesi isteğinde bulunmuştur. Yapılan aşı bilgilerinin eksiksiz bir şekilde rapor edilmesi ve eğer indirme iskelelerine gelindiğinde halen eksik kalan aşlar var ise indirme iskelelerindeki imdad-ı sıhhi heyeti doktorlarının bu raporlar doğrultusunda hareket ederek eksik kalan aşları tamamlaması istenmiştir²⁰².

Bazı aşların bindirme iskeleleri ve vapurlarda vurulmasının ardından mübadillerde ters etki yarattığı gözlemlenmiş, bu aşların sadece indirme iskelelerinde vurulmasına karar verilmiştir. Örneğin bindirme iskelelerinde tifo aşısı yapılan mübadillerin yolculuk sırasında zorlandıkları görülmüş, kötü hava koşulları ve vapurun kapalı ortamının yarattığı güçlüklerin aşının yan etkileriyle birleşmesiyle yolculuğun mübadiller için çok zor bir duruma geldiği gözlemlenmiştir. Bunun için tifo aşlarının indirme iskelelerinde yapılması kararı alınmış, ilgili kişilere bildirilmiştir²⁰³.

Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek için alınan bir başka önlem ise bu hastalıkların görüldüğü dönemlerde nakliyata ara vermek olmuştur. Örneğin Temmuz ayında Selanik'te çalışan gümrük ameleleri arasında iki veba

²⁰¹ TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 140.

²⁰² TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 213.

²⁰³ Kemal Arı, "Mübadele Sürecinde Göçmenlerde Salgın Hastalık Riski ve Fare İtlafi", Prof. Dr. Necmi Ülker'e Armağan, Meta Basım Matbaacılık, İzmir, 2008, s. 153.

vakasına rastlanılması üzerine mübadil nakliyatına hemen ara verilmiştir. Nakliyatın durmuş olması nedeniyle beş vapur doktoru da Selanik İmdad-ı Sıhhi Heyeti'ne katılmış, mübadillere veba aşısı yapılmıştır²⁰⁴. Veba vakasının görüldüğü bu dönemde alınan önlemler sadece nakliyata ara vermek ve aşı uygulamalarıyla sınırlı kalmamıştır. Bu dönemde Selanik'ten nakledilen mübadillerin Türkiye'ye getirildikten sonra beş gün karantinada tutulmalarına karar verilmiş, mübadiller ancak bu sürenin dolmasının ardından iskân bölgelerine sevk edilmişlerdir²⁰⁵.

En korkulan bulaşıcı hastalıklardan biri olan veba hastalığı için alınan bir başka önlem ise vapurların ilaçlanması ve farelerden arındırılması işlemi olmuştur. Ahşap bölümleri oldukça fazla olan bu vapurlar veba hastalığının en önemli taşıyıcısı olan farelerin rahatlıkla barınabilmelerine olanak sağlamış, veba virüsünü taşıyan fareler vapurlar aracılığıyla hastalığı çok uzak bölgelere kadar taşıyabilmişlerdir. Bu nedenle vapurların farelerden arındırılması son derece hayati önem taşımıştır. Meselenin hassasiyetinin farkında olan Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti, 12 Mart 1924 tarihinde Seyr-i Sefain İdaresi'ne bir yazı göndererek mübadil nakliyatında kullanılan vapurların her kırk günde bir fare öldürme işlemi yapmasını zorunlu kılmıştır. Mübadil nakliyatı yapan vapurlar her kırk günde bir belirlenen karantina noktalara uğrayarak farelerin barınabileceği bölümleri ilaçlanmış, ortaya çıkan fareler öldürülmüştür. Fareler ve olası veba virüsünden arındırılan vapurlara bu işlemi yaptığını gösteren belgeler verilmiş, karantina idaresince düzenlenen bu belgeleri almayan vapurların mübadil nakliyatı yapmalarına izin verilmemiştir²⁰⁶.

Tekirdağ'a getirilen mübadiller arasında görülen bulaşıcı hastalıklar incelendiğinde bu hastalıkların toplu ölümlere yol açabilecek bir salgın haline dönüşmediği göze çarpmaktadır. Mübadelenin başladığı ilk zamanlarda Tekirdağ'a getirilen mübadiller önce Tuzla Tahaffuzhanesi'ne götürülmüş,

²⁰⁴ *THAM*, III/36, 15 Ağustos 1924, s. 407.

²⁰⁵ *Vakit*, 29 Temmuz 1924, No. 2364.

²⁰⁶ Arı, "Mübadele Sürecinde Göçmenlerde ...", s. 155-156.

hasta olduğu tespit edilenler burada karantinaya alınmışlardır. Tuzla Tahaffuzhanesi'nde sağlık kontrolünden geçirilen mübadillerin aşuları da kontrol edilmiş, eksik olan aşuların tamamlanmasının ardından mübadiller Tekirdağ'a nakledilmişlerdir. Tahaffuzhanelere uğrama uygulamasının kaldırılmasından sonra imdad-ı sıhhi heyeti doktorlarına daha fazla iş düşmüş, gelen mübadillerin arasında hasta olanların sayısında artış görülmeye başlanmıştır. 1924 yılı Mayıs ayı muayene bilgilerini rapor eden Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimi Hüsamettin Bey raporunda bu uygulama değişikliğine de değinmiştir. Daha önceden gelen mübadillerin Tuzla Tahaffuzhanesi'nde temizlik işlemlerinin yapıldığı, eşyalarının etüv makinesinden geçirildiği ve eksik aşularının tamamlandığı, ancak bu uygulamanın kaldırılmasından sonra gelen mübadillerin aşularının Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti tarafından tatbik edilmek zorunda kaldığı belirtilmiştir²⁰⁷.

Bu değişiklikten sonra Tekirdağ'a getirilen mübadillerin aşılanması konusunda oldukça titiz çalışılmış, aşı stoklarının tükendiği dönemlerde eksik aşular genel merkeze bildirilerek hemen tedarik edilmesi sağlanmıştır. Mayıs ayında getirilen mübadillerin eksik olan dizanteri ve tifo aşuları²⁰⁸, Temmuz ayında getirilen mübadillerin ikinci veba aşuları²⁰⁹, Ağustos ayında getirilen mübadillerin ise ikmal edilmeyen çeşitli aşuları²¹⁰ Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti tarafından tatbik edilmiştir.

Mübadillerin aşılanması ve eksik aşuların tespit edilmesi konusunda mübadelede görev alan kurumların son derece uyum içinde çalıştığı göze çarpmaktadır. Örneğin 19 Ocak 1924 tarihinde Mübadele İmar ve İskân Vekili Mustafa Necati Bey imzasıyla Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilen bir telgrafta Selanik'ten getirilen mübadiller arasında dizanteri hastalığının mevcut olduğu bildirilmiş, bu mübadillerin ilk dizanteri aşularının Selanik'te yapıldığı, eğer mümkün olursa ikinci dizanteri aşularının da vapurlarda yapılacağı, ancak

²⁰⁷ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 3.

²⁰⁸ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 3.

²⁰⁹ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 42.

²¹⁰ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 42.1.

bilhassa ihtiyarlar ve çocuklar arasında hastalığın devam etmesi nedeniyle Tekirdağ'a ulaştıklarında tekrar aşılınmaları ve icap edenlere uygulamak üzere serum gönderilmesi istenmiştir²¹¹. Aşılamalar konusundaki uyumlu çalışmaya örnek olarak gösterilebilecek bir başka olay ise 9 Temmuz 1924 tarihinde yaşanmıştır. Bu tarihte Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'nden Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'ne gönderilen bir yazıda Selanik'ten yola çıkan mübadillerin veba aşılarının eksik olduğu haber verilmiş, bu muhacirlere tatbik edilmek üzere iki kilogram veba aşısının Mudanya Vapuru ile Tekirdağ'a gönderildiği bildirilmiştir²¹². Gönderilen iki kilogram veba aşısı 10 Temmuz 1924 tarihinde Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti tarafından teslim alınmış²¹³, o tarihte Ankara Vapuru ile Tekirdağ'a getirilen 1684 mübadile uygulanmıştır²¹⁴.

Mübadelenin yaşandığı dönemlerde Tekirdağ'da görülen ilk bulaşıcı hastalık lekeli humma hastalığı olmuştur. Son derece bulaşıcı ve tehlikeli olan bu hastalık önlem alınmadığında hızla yayılabilir, toplu ölümlere neden olabilirdi. Açlık, yorgunluk, pislik, bireylerin birbirleriyle yakın temasta bulunması, mübadil nakliyatı nedeniyle oluşan yığılmalar hastalığın yayılması için uygun ortamı hazırlıyordu. Hastalığın yayılmasındaki en etkili faktör pislik yüzünden oluşan bitlerdi. Lekeli hummaya yakalanmış bir kişiyi derisinden ısırarak bir bit, hastalık virüsünü kendi bünyesine alıyor, üç dört gün içinde olgunlaştırdıktan sonra başka kişilere bulaştırabiliyordu. O dönemde antibiyotikler henüz bulunmamıştı. Bu nedenle hastayı karantinaya almak ve bittten arındırmaktan başka bir yol bilinmiyordu. Vücuda giren virüs bir örümcek ağı gibi vücudun her yanına yayılıyor, beyinde ya da sinir sisteminde çoğalarak felçler oluşturabiliyordu²¹⁵.

Son derece tehlikeli ve yayılmaya müsait olan bu hastalık Mart ayı başlarında Tekirdağ ahalisinden üç kişide görülmüştür. Aynı günlerde Batı Makedonya'da da üç Rum mübadilde lekeli humma hastalığına rastlanması

²¹¹ TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 90.

²¹² TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 150.

²¹³ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 26.

²¹⁴ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 42.

²¹⁵ Arı, "Mübadile Sürecinde Göçmenlerde ...", s. 148-149.

yetkilileri daha dikkatli davranmaya sevk etmiştir²¹⁶. 13 Mart 1924 tarihinde Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'ne bir telgraf çeken Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğü Tekirdağ ahalisi arasında iki müspet, bir şüpheli olmak üzere üç lekeli humma vakasının görüldüğünü bildirmiştir. Durumdan haberdar olan Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti Müsteşarı Lütfi Bey, 15 Mart 1924 tarihinde gönderdiği bir yazı ile Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti'ni durumdan haberdar etmiştir²¹⁷.

16 Mart 1924 tarihinde Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğü'ne bir yazı gönderen Müsteşar Lütfi Bey bildirilen lekeli humma vakası ile ilgili yapılması gerekenleri dört maddede sıralamıştır:

- 1- Lekeli humma vakasının detaylı bir şekilde araştırılarak bildirilmesi
- 2- Gelmiş ve gelecek mübadillerin muayenelerine ve bitten arındırılmalarına önem verilmesi
- 3- Merkezde bu işle uğraşacak bir sağlık teşkilatı oluşturulması ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti doktorlarından köylere de gönderilerek hastalığın salgın halini alıp almadığının araştırılması
- 4- Hastalığın mübadillere bulaşmasının önüne geçilmesi²¹⁸

17 Mart 1924 tarihinde Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğü tarafından verilen cevapta hastalığın araştırıldığı ve salgın haline dönüşmemiş olduğu, merkezdeki mübadillerin bitlerden arındırılması işlemine gereken önemin verildiği, köyleri dolaşmak üzere görevlendirilecek iki doktorun ise Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'ne iletildiği ve meselenin takip edileceği bildirilmiştir. Tekirdağ'daki durum hakkında detaylı bilgi sahibi olan Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti 23 Mart 1924 tarihinde gönderdiği bir yazı ile Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti'ni de durumdan haberdar etmiştir. 26 Mart 1924 tarihinde verilen cevapta Mart ayı zarfında memleketin hemen

²¹⁶ THAM, III/31, 15 Mart 1924, s. 226-227.

²¹⁷ BCA, 272/11-17-79-7. Belgenin aslı için bkz. EK-4

²¹⁸ BCA, 272/14-76-29-2.

her bölgesinde lekeli humma vakalarının görüldüğüne dikkat çekilmiş, alınan tedbirlerin devam ettirilmesi istenmiştir²¹⁹.

Tekirdağ'a getirilen mübadiller arasında görülen bir diğer bulaşıcı hastalık çiçek hastalığı idi. Temmuz ayında görülen bu hastalık 15 Temmuz 1924 tarihinde Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimi Hüsamettin Bey tarafından rapor edilerek Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne bildirilmiştir. O tarihe kadar Tekirdağ'a getirilen mübadiller arasında hiç çiçek hastalığı görülmediğini belirten Hüsamettin Bey, Temmuz ayında Tekirdağ'a ulaşan bir ailenin dört çocuğunda çiçek hastalığına rastlandığını bildirmiştir. Hemen hastaneye yatırılarak tedaviye alınan çocuklardan üçü hayatını kaybetmiş, yalnızca biri hayatta kalmıştır²²⁰. Tekirdağ'daki ikinci çiçek vakası ise 2 Ağustos 1924 tarihinde Tekirdağ'a ulaşan Sakarya Vapuru'nun getirdiği 980 mübadil arasından bir kişide görülmüştür²²¹. Vapurun Tekirdağ'a ulaşmasının ardından vapur doktoru tarafından Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'ne teslim edilen raporda 50 yaşlarında Gülsüm adında bir kadının çiçek hastalığından muzdarip olduğu bildirilmiştir. Yapılan muayenenin ardından hastalığın devam ettiği anlaşılmış, hasta Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Hastanesi'ne yatırılarak tedaviye alınmıştır. Hastanın elindeki aşı belgesinden Selanik'te aşılandığı anlaşılmış, ancak aşının tutmamış olması nedeniyle gelen diğer mübadiller de muayene edilerek aşıları tutmayanlara tekrar çiçek aşısı yapılmıştır²²². Hastaneye yatırılarak tedaviye alınan Gülsüm Hanım'a da tekrar çiçek aşısı yapılmış ancak aşılansının üzerinden geçen 5. gün vefat etmiştir²²³.

Tekirdağ'a getirilen mübadiller arasında görülen son bulaşıcı hastalık ise o zamanlar malarya olarak adlandırılan sıtma hastalığı olmuştur. 27 Ekim 1924 tarihli Meclis konuşmasında malarya hastalığına değinen Mübadele, İmar ve İskân Vekili Refet Bey, hastalık ile ilgili şu bilgileri vermiştir:

²¹⁹ *BCA*, 272/79-72-2-15.

²²⁰ *TKDA*, Kutu No.: 1344, Belge No.: 28.

²²¹ *TKDA*, Kutu No.: 1344, Belge No.: 39.

²²² *TKDA*, Kutu No.: 1344, Belge No.: 40.

²²³ *TKDA*, Kutu No.: 1344, Belge No.: 42.

“ ... muhacirin meyanında en ziyade tahribat yapan malaryadır. Biliyorsunuz ki malarya bu sene yalnız muhacirler arasında değildir. Bütün Türkiye’de malaryasız muntika kalmamış gibidir. Hatta malarya bu sene Türkiye’ye ait bir mesele değil, bütün dünya meselesidir. Onun için bugün en ziyade mücadele ettiğimiz, muhacirlerimizi en ziyade mustarip eden bu olmak dolayısıyla en ziyade malarya ile mücadele ediyoruz. Sekiz yüz kilogram kinin aldık. Hususi kadromuz haricinde tabipler tayin ettik. Bir yandan kininleri hemen mübayaa ettik gönderiyoruz, bir taraftan da etibba vasıtasıyla mücadeleye giriştik.”²²⁴

Mübadele, İmar ve İskân Vekili Refet Bey’in de belirttiği gibi malarya o dönem Türkiyesinin her bölgesinde kolaylıkla rastlanabilen bir hastalık haline gelmiştir. 31 Mayıs 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi’ne bir yazı gönderen Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürü, Trakya’da mübadil iskân edilen bölgelerin çoğunda malarya hastalığının mevcut olduğunu bildirmiştir²²⁵. 22 Haziran 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile tekrar irtibata geçen Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürü kinin ihtiyacının günden güne artmakta olduğunu belirtmiş, o sıralar Mübadele İmar ve İskân Vekâleti adına kinin siparişi veren Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin alınan kininden on beş kilogramını Trakya bölgesine göndermesini, eğer kinin henüz satın alınmamış ise Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti’nin elinde mevcut bulunan kininin beş kilogramının Bölge Müdürlüğüne teslim edilmesini istemiştir²²⁶. Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğünün bu isteği üzerine harekete geçen Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti’ne bir yazı göndererek daha önceden gönderilen yirmi beş kilogram kininden Trakya İmar ve İskân Bölge Müdüriyetine de verilmesini, ayrıca bundan sonraki her isteklerinde merkezden izin beklemeksizin istenen kininin teslim edilmesini emir buyurmuştur²²⁷.

Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimi Hüsametdin Bey’in verdiği bilgilere göre 23 Kasım 1923 tarihinden 30 Eylül 1924 tarihine kadar geçen

²²⁴ TBMMZC, Cilt 9, s. 59.

²²⁵ TKDA, Kutu No.: 1353, Belge No.: 21.

²²⁶ TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 349.

²²⁷ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 11.

dönemde malaryalı hastalar için toplam dokuz kilogram kinin kullanılmıştır. Bu kininin beş kilo yüz gramı Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Hastanesi'nde tedavi edilen hastalar için, üç kilo dokuz yüz gramı ise köyleri dolaşan seyyar doktorlar vasıtasıyla iskân edilen mübadiller için kullanılmıştır²²⁸.

D- Tekirdağ'a Getirilen Mübadiller Arasında Görülen Vefat Olayları

Mübadelenin başladığı dönemde yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin önem verdiği en önemli sosyal meselelerden biri nüfus olmuştur. Kesintisiz devam eden savaşlar nedeniyle iş gücünü oluşturan 20-45 yaş arası erkek nüfusun büyük bir çoğunluğu savaşlarda hayatını kaybetmiş, nüfustaki bu azalma ekonomiyi de olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle çalışabilecek erkek nüfusa duyulan ihtiyaç son derece önemli bir yer teşkil etmiş, mübadele suretiyle Türkiye'ye getirilecek Türkler ile bu açık kapatılmak istenmiştir. Yeni rejimin ulusal kimliğinin güçlenmesi açısından da son derece öneme sahip olan mübadillerin en az kayıpla Türkiye'ye nakledilebilmeleri için gereken her türlü önlem alınmıştır.

Yaklaşık yarım milyon Türk nüfusun göç ettirilmesi gibi büyük bir göç hareketinde şüphesiz ki ölümle sonuçlanan kayıplar da yaşanmıştır. 5 Mayıs 1924 tarihli *Hilal-i Ahmer* gazetesinde yer alan bir habere göre o tarihe kadar gelen mübadillerin sayısı iki yüz bine yaklaşmış, yapılan incelemelere göre resmi olarak yüzde beş oranında vefat, yüzde yedi oranında ise doğum olayı gerçekleşmiştir²²⁹.

Mübadelenin son bulduğu günlerde mübadele konusunda TBMM'ne bilgi veren Mübadele, İmar ve İskân Vekili Refet Bey vefat eden mübadiller ile ilgili şu bilgileri vermiştir:

“Vapurlar dâhilinde vuku bulan vefiyat, resmi raporlara ve istatistiklere nazaran 269 kişidir. Bunlardan 9 kişi vapurlar ile

²²⁸ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 85.

²²⁹ *Hilal-i Ahmer*, Sabah Nüshası, 5 Mayıs 1924, No. 61.

misafirhaneler arasında vefat etmiştir. Ayrıca 870 kişi misafirhanelerde vefat etmiştir. (1018) kişi hastanelerde vefat etmiştir. Hülasa ırkap iskelelerinden iskân mahallerine kadar 3819 kişi vefiyatımız vardır ki, dört yüz bine yakın muhacir gelmiş olduğuna nazaran yüzde yarımından biraz fazladır.²³⁰

Mübadele, İmar ve İskân Vekili Refet Bey'in verdiği rakamlar 27 Ekim 1924 tarihine kadar olan süreyi kapsayan rakamlardır. Refet Bey konuşmasında hastanelerde vefat eden mübadillerin sayısının 1018 olduğunu belirtmiştir. Ancak 10 Kasım 1924 tarihinde İmdad-ı Sıhhi Heyetleri Müdüriyeti tarafından hazırlanan bir istatistik cetveli incelendiğinde bu sayının 1169 kişiye ulaştığı göze çarpmaktadır. Hazırlanan bu cetvelde imdad-ı sıhhi heyeti hastanelerinde kaç hasta tedavi edildiği ve bunlardan kaçının vefat ettiği belirtilmiş, tespit edilen sayılar aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 7: İmdad-ı Sıhhi Heyetleri Hastanelerinde Muayene Edilen ve Vefat Eden Mübadillerin Sayısı²³¹

İmdad-ı Sıhhi Heyetlerinin İsimleri	Muayene Edilen Hasta Sayısı	Bunlardan Vefat Edenler
Ulukışla	2022	56
İzmit	2513	94
İstanbul	2621	54
Tekirdağ	4226	73
Çatalca	594	12
Selanik	10569	178
Samsun	8267	444
Kalokratya	1594	51
Kavala	1501	28
Kozana	567	1
Kayalar	4126	0

²³⁰ TBMMZC, Cilt 9, s. 58.

²³¹ TKDA, Kutu No.: 1275, Belge No.: 8.

Mersin	6288	124
Niğde	3291	51
Mudanya	661	3
Drama	235	0
Toplam	49175*	1169

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Tekirdağ'a getirilen mübadillerden 73'ünün Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Hastanesi'ndeki tedavileri sırasında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti kayıtlarından ulaşabildiğimiz bilgilere göre hastanede vefat edenler dışında 15 mübadil de Tekirdağ'a yolculukları sırasında vefat etmişlerdir. Yolculuk sırasında vefat eden mübadillerden 11'inin 31 Temmuz 1924 tarihinde Sakarya Vapurunun Tekirdağ'a seyri sırasında vefat etmiş olması bazı şüphelere yol açmıştır. 11 Ağustos 1924 tarihinde Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'ne bir yazı gönderen Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürü vapur doktoru tarafından düzenlenen muayene raporlarında vefatların nedeninin ne olarak gösterildiğini sormuştur²³². Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimi Hüsamettin Bey tarafından aynı gün verilen cevapta vapur doktoru tarafından düzenlenen raporda sadece çeşitli hastalıklar ibaresine yer verildiği belirtilmiş, hastalıklar hakkında açık bilgilerin kayda geçilmediği bildirilmiştir²³³. Yolculuk sırasında vefat eden diğer 4 mübadil ise 21 Ağustos 1924 tarihinde Selanik'ten hareket eden Bahr-ı Cedit Vapurunda vefat etmiştir. Bu mübadillerden 3'ü henüz yaşını bile almamış bebekler, 1'i ise 100 yaşında Ayşe Hasan isiminde bir kadındır²³⁴. Yolculuk sırasında vefat eden 15 kişi de hesaba katıldığında Hilal-i Ahmer Cemiyeti kayıtlarına göre Tekirdağ'a getirilen mübadillerden 88 kişi vefat etmiştir. Yine Hilal-i Ahmer Cemiyeti kayıtları ve dönemin basınından elde ettiğimiz bilgilere göre Tekirdağ'a getirilen mübadillerin sayısının 36.000 küsur

* Kullanılan kaynakta yekûn 49175 olarak verilmiştir ancak doğrusu 49075'tir.

²³² TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 135.

²³³ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 46.

²³⁴ TKDA, Kutu No.: 1296, Belge No.: 11.

olduğu göz önünde tutulursa vefat edenlerin oranı yaklaşık binde iki buçuk civarında olmuştur.

Tekirdağ'a getirilen mübadillerden vefat ettiğini tespit edebildiklerimiz sadece Hilal-i Ahmer Cemiyeti kayıtlarında yer alan mübadillerdir. Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti hasta muayene kayıtlarının 1924 yılı Mart ayından itibaren tutulmaya başladığı göz önünde tutulursa şüphesiz ki Hilal-i Ahmer Cemiyeti kayıtlarına geçmeyen vefat olayları da olmuştur. Örneğin *Vakit* gazetesinin 29 Aralık 1923 tarihli nüshasında yer alan bir haberde Tekirdağ'a gelen mübadiller arasında birçok vefat olayına rastlandığı belirtilmiştir²³⁵. Ancak basına yansıyan bu ve benzeri haberlerde sayı belirtilmediği için vefat edenlerin kesin sayısının tespitinde yararlanılamamıştır.

Hastanelerde ya da misafirhanelerde vefat eden mübadiller cenaze merasimleri yerine getirilerek defnedilmişlerdir. Ancak yolculuk sırasında vefat eden mübadillerin bir hastahğa sebebiyet vererek diğer mübadillerin sağlık durumlarını tehlikeye atmalarından korkulduğundan yolculuk sırasında vefat edenler duası yapıldıktan sonra denize atılmışlardır²³⁶. Bu uygulama mübadiller tarafından hiç hoş karşılanmamış, yolculuk sırasında vefat eden yakınlarını saklayan mübadiller dahi olmuştur²³⁷. Mübadillerin bu tutumu bilindiğinden vapur görevlileri tarafından sık sık ceset aramaları yapılmıştır²³⁸.

Mübadillerin vefatlarından kaynaklanan önemli bir sorun ise vefat eden kişinin bıraktığı eşya ve paraların ne yapılacağı meselesi olmuştur. 7 Haziran 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne bir yazı gönderen Başhekim Hüsamettin Bey, 4 Şubat 1924 tarihinde Doktor Hikmet Bey tarafından Ankara'dan gönderilen bir telgrafta bu eşyaların muhafaza edilmesi ve kimseye teslim edilmemesi yönünde bir emir aldığını ancak aradan bir hayli zaman geçmesine rağmen bu eşyaların ne yapılacağını bildirilmediğini belirtmiştir. Yazının devamında vefat eden mübadillerden kalan eşyaların

²³⁵ *Vakit*, 29 Aralık 1923, No. 2157.

²³⁶ Kaplanoğlu, *a.g.e.*, s. 95.

²³⁷ İhsan Tevfik, *İnsan ve Mekân Yüzüyle Mübadele*, İnkılâp Yay., İstanbul, 2014, s. 98.

²³⁸ Ercan Haytoğlu, "Denizli'den Honaz'a Yapılan Mübadele Göçü", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, V/12, (2006/Bahar), s. 52.

dokuz sandığı bulduğu bildirilmiş, heyet ambarında muhafaza edilen bu sandıkların Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğü tarafından teslim alınması için girişimde bulunulması istenmiştir²³⁹. Ancak daha sonraki tarihlerde yapılan yazışmalardan anlaşıldığına göre vefat eden mübadillerden kalan bu eşyalar Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğü tarafından teslim alınmamıştır.

8 Ağustos 1924 tarihinde yaşanan bir vefat olayının ardından Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi ile tekrar irtibata geçilerek ne şekilde hareket edilmesi hususunda genel merkezin talimatı istenmiştir. Bahsi geçen olayda hastaneye yatırılan hastalardan İbrahim oğlu Elmas adında bir hastanın üzerinde 19 altın lira bulunduğu belirtilerek hastanın akrabalarının bu parayı alabilmek için başvuruda bulunduğu bildirilmiş, paranın ne suretle teslim edilmesi hususunda bilgi verilmesi istenmiştir²⁴⁰. 17 Ağustos 1924 tarihinde verilen cevapta vefat eden kişiden kalan eşya ve paraların varisliğini sadece ser'î yönden ispat edebilen varislere verilmesi emir buyrulmuştur²⁴¹. 24 Ağustos 1924 tarihinde Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'ne gönderilen bir başka yazıda bu hususa bir eklemeye bulunulmuş, vefat eden mübadillerden kalan paraların teslim edilmesi sırasında makbuz düzenlenerek usulüne uygun bir şekilde imza edilmesi ve mühürlenmesi, paranın ancak bu işlemin yapılmasının ardından teslim edilmesi emredilmiştir²⁴².

²³⁹ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 145.

²⁴⁰ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 45.

²⁴¹ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 134.

²⁴² TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 129.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEKİRDAĞ İMDAD-I SİHHİ HEYETİ'NİN MÜBADİLLERE YAPTIĞI YARDIMLAR

A- Mübadillere Yapılan Eşya Yardımları

Yunanistan'daki evlerini ve topraklarını terk etmek zorunda kalan mübadillerin büyük çoğunluğu yardıma muhtaç bir şekilde Türkiye'ye ulaşmıştır. Mübadele sözleşmesinin imzalanmasından sonra Yunanistan'ın mübadele edilecek Türklere karşı uyguladığı baskıcı politikalar artmış, bu baskılar karşısında çok fazla direnemeyen mübadiller yanlarına alabildikleri çok az eşya ile yollara düşmüşlerdir. Giyim eşyası ve gıda başta olmak üzere birçok yönden muhtaç durumda bulunan mübadillerin bu gereksinimlerinin karşılanmasında en etkili kuruluş Hilal-i Ahmer Cemiyeti olmuştur.

5 Eylül 1923 tarihinde hazırladığı altı maddelik çalışma programı ile mübadelede üstleneceği görevleri hükümete bildiren Hilal-i Ahmer Cemiyeti bu çalışma programının üçüncü maddesinde yardıma muhtaç olan mübadillerin çamaşır, fanila, çorap ve ayakkabı gibi giyim ihtiyaçlarını karşılamayı taahhüt etmiştir.

Mübadillere yardım etmek üzere oluşturulan imdad-ı sıhhi heyetleri bol miktarda giyim eşyası ile donatılarak görev yapacakları bölgelere gönderilmiştir. İlk etapta mübadillere dağıtılmak üzere 15.000 battaniye, 10.000 muhtelif yelek, 10.000 ceket, 7.000 pantolon, 10.000 don, 10.000 gömlek, 10.000 çorap, 5.000 fanila, 5.000 karavana; kova, 10.000 çarık, 70 mahruti (konik) çadır, 6 iki direkli çadır ve 120 büyük sandık ve 360 kilogram küçük sandıklar içinde 4220 kilogram tuvalet sabunu hazır edilmiş, bu eşyalar imdad-ı sıhhi heyetlerinin emrine verilmiştir²⁴³. Örneğin Tekirdağ'a gelecek mübadillere yardım etmek üzere görevlendirilen Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti 82 sandık

²⁴³ THAC (1339-1340), s. 18; THAM, III/31, 15 Mart 1924, s. 224.

çamaşır, ecza ve erzak malzemesi, 73 balya çamaşır ve 8 bağ çadır ile donatılarak Tekirdağ'a gönderilmiştir²⁴⁴.

Mübadil nakliyatı yapılacak bölgelere gönderilen imdad-ı sıhhi heyetlerine verilen bu eşyalar muhtaç durumdaki mübadillere dağıtılmıştır. Mayıs ayında Tekirdağ'a getirilen mübadillerden muhtaç 429 mübadile battaniye ve giyecek²⁴⁵, Haziran ayında getirilen mübadillerden muhtaç 342 mübadile çeşitli eşya²⁴⁶, sayısı belirtilmemekle birlikte Temmuz ve Ağustos ayında getirilen mübadillere de çeşitli eşya yardımlarında bulunulmuştur²⁴⁷.

Mübadillere dağıtılan eşyaların bitmesi durumunda hemen Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne bilgi verilerek muhtaç mübadillere dağıtılacak eşyalardan gönderilmesi talep edilmiştir. Örneğin 31 Ağustos 1924 tarihinde Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekim Hüsamettin Bey tarafından Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne gönderilen bir yazıda yardıma muhtaç mübadillere dağıtılacak eşya mevcudunun ancak gelmekte olan Teşvikiye ve Giresun Vapurlarındaki mübadillere yetecek kadar kaldığı bildirilmiştir. Bu mübadillere de eşya yardımı yapılmasının ardından heyetin elinde eşya kalmayacağı belirtilerek battaniye, don, gömlek, ceket ve palto gibi eşyalardan münasip miktarda gönderilmesi talep edilmiştir²⁴⁸.

8 Eylül 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne aynı konu ile ilgili tekrar bir yazı gönderen Başhekim Hüsamettin Bey, Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğü ile yaptığı temastan edindiği bilgiye göre Trakya bölgesine yüz bin mübadil yerleştirileceğini, şimdiye kadar yerleştirilen mübadillerin sayısının ise yetmiş beş bin olduğunu belirtmiş, daha önceden istediği eşyaların gelecek yirmi beş bin mübadilin de hesaba katılarak gönderilmesini talep etmiştir²⁴⁹.

²⁴⁴ *THAM*, III/28, 15 Aralık 1923, s. 105.

²⁴⁵ *TKDA*, Kutu No.: 1344, Belge No.: 3; *THAM*, III/35, 15 Temmuz 1924, s. 365.

²⁴⁶ *TKDA*, Kutu No.: 1344, Belge No.: 163.

²⁴⁷ *TKDA*, Kutu No.: 1344, Belge No.: 42; *TKDA*, Kutu No.: 1344, Belge No.: 42.1.

²⁴⁸ *TKDA*, Kutu No.: 1344, Belge No.: 56.

²⁴⁹ *TKDA*, Kutu No.: 1344, Belge No.: 63.

Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin isteği üzerine hazırlanan eşyalar 20 Eylül 1924 tarihinde trene teslim edilerek Tekirdağ'a gönderilmiştir. 21 Eylül 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Müfettişi İsmail Besim Paşa imzasıyla Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'ne çekilen bir telgrafta gönderilen eşya miktarının 14 balya ve 2 sandıktan ibaret olduğu bildirilmiştir²⁵⁰.

Trenle Murathı istasyonuna gönderilen bu eşyaları teslim almak üzere görevlendirilen Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti çalışanının teslim aldığı eşya miktarı ise 12 balya ve 2 sandıktan ibarettir. 26 Eylül 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Müfettişliğine bir yazı gönderen Başhekim Hüsamettin Bey durumu özetleyerek 2 balya eşyanın eksik olduğunu bildirmiştir. 4 Ekim 1924 tarihinde verilen cevapta, gönderilen eşyanın 12 balya ve 2 sandıktan ibaret olduğu ancak telgrafta sehven hata yapılarak 14 balya olarak yazıldığı belirtilmiştir²⁵¹. 12 balya ve 2 sandıktan ibaret olan bu eşyaların miktarı ve cinsi ise 100 adet battaniye, 200 adet don, 200 adet gömlek, 200 adet pantolon ve 200 adet faniladır²⁵².

Mübadillere yapılan eşya yardımlarının yanı sıra yeni doğan bebeklerin de her türlü ihtiyacı Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından karşılanmış; vapurlar, misafirhaneler ve hastanelerde doğan bebeklerin kundak takımına varıncaya kadar her türlü ihtiyacı cemiyet tarafından tedarik edilmiştir²⁵³. Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimi Hüsamettin Bey tarafından düzenlenen bir belgede Tekirdağ'da doğan bebekler hakkında bilgi verilmiş, misafirhaneler ve hastanede doğan bebeklerin kundak takımlarının heyet tarafından karşılandığı bildirilmiştir²⁵⁴.

Gelen mübadillerin giysi vb. eşya ihtiyaçlarının karşılanmasında son derece önemli bir rol oynadığı gözlemlenen Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin 1924 yılı Nisan ayı sonuna kadar mübadiller için yaptığı eşya yardımlarının tutarı 352.834 liraya ulaşmıştır. Bu tarihe kadar getirilen mübadillere 132.085 liralık

²⁵⁰ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 154.

²⁵¹ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 76.

²⁵² TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 87.

²⁵³ *Hilal-i Ahmer*, Akşam Nüshası, 5 Mayıs 1924, No: 62; *THAM*, III/33, 15 Mayıs 1924, s. 299.

²⁵⁴ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 163.

ceket, pantolon ve kaput, 52.716 liralık kadın, çocuk ve erkek çamaşırı, 8.008 liralık çeşitli ayakkabı, 7.003 liralık çorap, 64.722 liralık battaniye, 10.829 liralık yatak takımı, 7.594 liralık çeşitli giyim eşyası, 69.880 liralık çadır (büyük ve küçük) yardımlarında bulunulmuştur²⁵⁵.

Mübadele süresince muhtaç mübadillere yapılan eşya yardımlarının cinsi ve toplam miktarı ise aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 8: Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Mübadillere Yaptığı Eşya Yardımları²⁵⁶

Malzeme Cinsi	Miktarı	Malzeme Cinsi	Miktarı
Amerikan bezi	49.192 metre	Kürk	4328 adet
Battaniye muhtelif	33.210 adet	Yelek	5436 adet
Don muhtelif	31.593 adet	Fes	2561 adet
Don fanila	2657 adet	Şilte kılıfı	2280 adet
Gömlek muhtelif	25.335 adet	Çarşaf	2213 adet
Fanila	10.759 adet	Peçete, havlu	1978 adet
Çocuk çamaşırı	10.756 adet	Entari	899 adet
Çorap muhtelif	51.813 çift	Şalvar	1725 adet
Ceket muhtelif	14.365 adet	Şilte ve kıl minder	1631 adet
Pantolon muhtelif	18.449 adet	Yastık	1334 adet
Kaput muhtelif	10.605 adet	Yastık yüzü	399 adet
Yorgan muhtelif	9216 adet	Basma	71 kilogram
Ayakkabı muhtelif	8267 çift	Eteklik	149 adet
Çarık muhtelif	1100 çift	Eldiven	256 çift
Terlik	105 çift	Hırka	404 adet
Patik	468 çift	Toplu iğne	1284 paket
Lastik çizme	141 çift	Dikiş iğnesi	17 paket
Elbise muhtelif	460 takım	Makara tiresi	92 adet

²⁵⁵ *Hilal-i Ahmer*, Akşam Nüshası, 5 Mayıs 1924, No. 62.

²⁵⁶ *THAC (1339-1340)*, s. 23.

Elbise çocuk için	3117 takım	Kağıt torba	586 adet
Pijama	1893 takım	Mendil	867 adet
Patiska	5751 metre	Muşamba	439 adet
Pazen	6760,50 metre	Meşin yelek	201 adet
Dolak	6592 çift	Yün kuşak	20 adet
Kadın elbise ve çamaşır	5928 takım	Yün kolluk	805 adet
Mintan	5765 adet	Kundak takımı	56 adet

B- Mübadillere Yapılan İaşe Yardımları

Hükümet ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti arasında yapılan görüşmelerde Türkiye'ye nakledilecek mübadillerin iaşe ihtiyacının da Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından karşılanması istenmiş, ancak bu yükün altında kalkamayacağını bildiren Hilal-i Ahmer Cemiyeti bu isteği reddetmiştir.

Mübadile, İmar ve İskân Vekâleti'nin kurulmasından sonra mübadelede yapacağı hizmetlerin sınırlarını belirlemek isteyen Hilal-i Ahmer Cemiyeti, İsmail Besim Paşa'yı Hilal-i Ahmer Cemiyeti temsilcisi olarak Ankara'ya göndermiştir. İsmail Besim Paşa ile Mübadile, İmar ve İskân Vekâleti yetkilileri arasında yapılan görüşmede mübadillerin iaşelerinin cemiyet tarafından üstlenilmesi isteği tekrar edilmiş, mübadil nakliyatı yapılacak şehirlerde görevlendirilecek imdad-ı sıhhi heyetlerinin hiç olmazsa birkaç gün mübadillere sıcak yemek vermesi istenmiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin bu kadar kalabalık nüfusu iaşe edebilecek maddi gücünün olmadığını belirten İsmail Besim Paşa bu isteği tekrar geri çevirmiştir. Görüşmeden çıkan sonuca göre yalnızca hastalar ile çok fakir olanların beslenme ihtiyaçları Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından üstlenilmiş, bu ihtiyaçları karşılamak üzere imdad-ı sıhhi heyetleri tarafından küçük aşhaneler açılmasına karar verilmiştir²⁵⁷.

12 Kasım 1923 tarihinde mübadillere yapılacak iaşe yardımları konusunda bir toplantı yapan Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi iaşe

²⁵⁷ TKDA, Kutu No.: 1323, Belge No.: 75.

meselesinde bir adım daha atarak sadece İstanbul'da bir defaya mahsus olmak üzere 90.000 porsiyon sıcak yemek vermeyi de kabul etmiştir²⁵⁸.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin mübadillerin iaşelerini tamamen üstlenmemesi üzerine gelecek mübadilleri iâşe etme işi Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'ne kalmış, yapılacak gıda yardımlarını belirlemek üzere 25 Kasım 1923 tarihli İaşe Talimatnamesi yayımlanmıştır²⁵⁹. Yayımlanan talimatname ile mübadillere verilecek gıdanın miktarı, cinsi ve süresi belirlenmiştir. Bu talimatnamede gelen mübadillerin iki aylık iaşelerinin devlet tarafından karşılanmasına karar verilmiştir²⁶⁰. Ancak iki aylık sürenin sonunda mübadillerin hepsinin üretici duruma geçemediğinin anlaşılması üzerine 22 Nisan 1924 tarihinde yeni bir düzenleme yapılmıştır. Yapılan düzenlemede muhtaç durumda olan mübadillerin tespit edilmesine ve üretici duruma geçinceye kadar bu mübadillere yapılan yardımlara devam edilmesine karar verilmiştir²⁶¹. İki ayın dolmasından sonra devletten aldığı yardımları kesilen mübadillerin yardımına yine Hilal-i Ahmer Cemiyeti koşmuş, geçimini sağlayamayacak durumda olan mübadillere iâşe ve para yardımları yapmıştır²⁶².

Hastanelerdeki mübadillerin iaşelerinin imdad-ı sıhhi heyetleri tarafından karşılanması yönündeki karar uyarınca Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Hastanesi'nin açılmasından sonra hastaneye yatırılan mübadillere yemek çıkaracak bir de aşhane açılmıştır. 8 Mart 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'nden Hilal-i Ahmer Cemiyeti Muhasebesine gönderilen bir yazıda İbrahim oğlu Yusuf Çavuş adında bir aşçının Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti aşçılığına tayin edildiği bildirilmiş ve avansının gönderilmesi istenmiştir²⁶³.

²⁵⁸ *Vakit*, 13 Kasım 1923, No. 2111.

²⁵⁹ *İskân Tarihçesi*, s. 17-19.

²⁶⁰ *Vakit*, 2 Aralık 1923, No. 2130; *İleri*, 2 Aralık 1923, No. 2078; *Vatan*, 2 Aralık 1923, No. 231.

İaşe Talimatnamesinin tam metni için bkz. EK-5a, EK-5b

²⁶¹ Nedim İpek, *Mübadele ve Samsun*, T.T.K. Basımevi, Ankara, 2000, s. 56-57.

²⁶² *Cumhuriyet*, 12 Mayıs 1924, No. 6.

²⁶³ *TKDA*, Kutu No.: 1373, Belge No.: 23.

Tesis ettiği hastanede yatan mübadillerin iâşelerini üstlenen Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti, fakir durumda bulunan mübadillere de elinden geldiği ölçüde iâşe yardımlarında bulunmaya gayret göstermiştir. Örneğin *Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*'nda yer alan bir haberde 5 Ocak 1924 tarihine kadar Tekirdağ'a getirilen son iki kafiide 4200 kûsur mübadil olduğu ve bu mübadillerin iâşe ve giyecek ihtiyaçlarının Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti tarafından tedarik edildiği kamuoyuna duyurulmuştur²⁶⁴.

Muhtaç mübadillere yardım etmek üzere görevlendirilen Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti İstanbul'dan Tekirdağ'a hareketi sırasında 22 çuval erzak ve 82 sandık çamaşır, ecza ve erzak ile donatılarak görev yerine gönderilmiştir²⁶⁵. İlk etapta gelecek mübadillere yetecek kadar erzak ile Tekirdağ'a gönderilen heyetin elindeki erzakın tükenmesi durumunda Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi tarafından hemen erzak takviyesinde bulunulmuştur²⁶⁶. Heyetin kullanacağı erzakın genel merkezden gönderilmesinin yanı sıra satın alma yoluyla erzak temini de yapılmıştır. Örneğin Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti aşhanesi için Ağustos ayı zarfında Tekirdağ Şadırvan Çarşısı'nda yer alan bir fırından 102.75 kilogram ekmek satın alınmıştır²⁶⁷. Satın alınan 102.75 kilogramlık ekmeğin bedeli olan 2240 kuruşun 1875 kuruşu 17 Eylül 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi tarafından Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'ne gönderilerek ödenmiş, kalan 365 kuruşun ise heyetin aylık tahsisatından ödenmesi emir buyrulmuştur²⁶⁸.

Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğü merkezi olan Tekirdağ'da görev yapan Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin iâşe yardımları sadece Tekirdağ vilayeti ile sınırlı kalmamış bölge müdürlüğüne bağlı olan diğer vilayetlerdeki mübadillere de iâşe yardımları yapılmıştır. Örneğin 6 Kasım 1924 tarihinde Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürü tarafından Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi

²⁶⁴ *THAM*, III/29, 15 Ocak 1924, s. 142.

²⁶⁵ *THAM*, III/28, 15 Aralık 1923, s. 105.

²⁶⁶ *TKDA*, Kutu No.: 1344, Belge No.: 143.

²⁶⁷ *TKDA*, Kutu No.: 1344, Belge No.: 57.

²⁶⁸ *TKDA*, Kutu No.: 1344, Belge No.: 121.1.

Heyeti'ne gönderilen bir yazıda Trakya İmar ve İskân Bölgesine bağlı olan Gelibolu vilayetine çıkarılan mübadiller arasında fazla sayıda hasta bulunduğu bildirilmiş, bunların işlerinin de Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti tarafından üstlenilerek heyetin elindeki konservelerden bir miktarının posta vasıtasıyla Gelibolu'ya gönderilmesi istenmiştir²⁶⁹. 8 Kasım 1924 tarihinde Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğüne cevap yazan Başhekim Hüsamettin Bey hastanelerde tedavi altında bulunan mübadillerin her türlü iş ihtiyacının Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından karşılandığını ancak bu konu ile ilgili genel merkezin iznine başvurulması gerektiğini bildirmiştir²⁷⁰. Aynı gün Hilal-i Ahmer Genel Merkezi'ne bir yazı gönderen Başhekim Hüsamettin Bey genel merkezi durumdan haberdar ederek ne şekilde hareket etmesi gerektiğini sormuştur²⁷¹. 13 Kasım 1924 tarihinde verilen cevapta Gelibolu'daki hasta mübadiller için talep edilen erzakın gönderilmesi yönünde bir emir gelmesinin ardından talep edilen erzaklar Gelibolu'ya gönderilmiştir²⁷².

Heyetin Kasım ayı sonunda lağvedileceği yönündeki emrin gelmesi üzerine 24 Kasım 1924 tarihinde genel merkeze bir yazı gönderen Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimi Hüsamettin Bey, heyetin elinde kalan erzakın miktar ve cinsini genel merkeze bildirmiştir. Gönderilen bu yazıda bildirildiğine göre heyetin elinde kalan erzak miktarı ve cinsi 1206 kilogram et konserve, 12 sandık konserve un, 1 sandık tuvalet sabunu, 24 kilogram sade yağ, 1 sandık 100 adet et suyu, 147 kilogram çorbalık pirinç, 42 kilogram pilavlık pirinç, 109 kilogram nohut, 88 kilogram fasulye, 99 kilogram mercimek ve 35 kilogram tuzdan ibarettir²⁷³.

Tekirdağ'a mübadil nakliyatının son bulup hastanelerde yatan mübadillerin de taburcu edilmesinden sonra muhtaç durumda bulunan mübadil kalmaması üzerine 4 Aralık 1924 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne bir yazı gönderen Başhekim Hüsamettin Bey heyetin elinde

²⁶⁹ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 114.

²⁷⁰ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 98.

²⁷¹ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 97.

²⁷² TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 156.

²⁷³ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 103.

kalan erzakın ne yapılacağı konusunda bilgi istemiştir²⁷⁴. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Başkanı Mahmut Celalettin Bey tarafından aynı gün verilen cevapta heyetin elinde bulunan un ve et konservelerinin adilane bir şekilde mübadillere dağıtılması emredilmiştir²⁷⁵.

Mevcut imkânlar ile yapabildiği her türlü yardımı üstlenen Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Tekirdağ'daki mübadilleri iâşe etme konusunda Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nden sonraki en etkili kuruluş olduğu dikkat çekmektedir. Az da olsa mübadillere yerel halkın da iâşe yardımlarında bulunduğu görülmüştür. Örneğin getirilen ilk mübadil kafilesine Tekirdağ halkı tarafından 1200 okka ekmek dağıtılarak kafiye iâşe edilmiştir²⁷⁶. Ancak sonraki tarihlerde halkın mübadillere iâşe yardımlarında bulunduğu dair basına yansıyan herhangi bir habere rastlanmamış, mübadillerin iâşesi büyük ölçüde Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğü ile Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti tarafından sağlanmıştır.

C- Mübadillere Yapılan Nakdi Yardımlar

Mübadillerin Türkiye'ye nakilleri sırasında gerek devletin gerekse Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin ihtiyaç duyduğu en önemli kaynak nakit para olmuştur. Bütçesinden mübadele işlerine ayırabileceği meblağın yetersiz kalacağı farkında olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti, mübadiller menfaatine kullanılacak nakit para temini için yardım toplama kampanyaları düzenlemiştir. Dönemin gazetelerine sık sık halkı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne yardımlarda bulunmaya teşvik edecek ilanlar verilmiş, halkın mübadele meselesine gösterdiği duyarlılık arttırılmaya çalışılmıştır²⁷⁷.

²⁷⁴ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 104.

²⁷⁵ TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 157.

²⁷⁶ Vatan, 29 Kasım 1923, No. 228; Vakit, 29 Kasım 1923, No. 2127.

²⁷⁷ Vatan, 19 Kasım 1923, No. 218; Hâkimiyet-i Milliye, 21 Kasım 1923, No. 973; Hâkimiyet-i Milliye, 25 Kasım 1923, No. 976; Hâkimiyet-i Milliye, 5 Aralık 1923, No. 985; Akşam, 21 Nisan 1924, No. 1991.

Gazetelere verilen bu ilanlardan en önemlisi şüphesiz ki Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın mübadelede önemli görevler üstlenen Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne yardımlarda bulunulması yönündeki hitabesi olmuştur. Hitabesinde İslam âlemine seslenen Gazi Mustafa Kemal Paşa, *"Bu zavallı kardeşlerimiz için müşterek hayır ve şefkat müessesesi olan Hilal-i Ahmerin vaki olacak teşebbüsâtına bütün âlemi İslamın seve seve ve kemali memnuniyetle zahir olacağından şüphem yoktur. Hilal-i Ahmer, bu dini vazifesinde de muvaffak olması için âlemi İslamın lütuf ve muavenetine arzı ihtiyaç ediyor. Yapacağımız en ufak bir muavenetin birkaç Müslüman ailesinin hayatını kurtaracağını düşününüz. Doğrudan doğruya aynen ve nakden gönderilecek ianat şükranla kabul edilecektir."* şeklindeki sözleriyle İslam âlemini Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne yardım etmeye davet etmiştir²⁷⁸.

24 Kasım 1923 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bir telgraf gönderen Mübadele, İmar ve İskân Vekili Mustafa Necati Bey, yardım toplama konusunda Hilal-i Ahmer Cemiyeti şubelerinin de azami faaliyetlerde bulunmasını istemiş ve toplanacak yardımların ne şekilde tasarruf edilmesi hususunda şu isteklerde bulunmuştur:

"Muhacirlerimiz gelmeye başladı. Bu aziz ve aynı zamanda mazlum misafirlerimizi hiçbir sıkıntı çekirtmeden ve hatta izaz ve ikram suretiyle memleketimizin harim-i şefkatine yerleştirmek ve beslemek bir vecibe-i milliye ve şiar-i insaniyedir. Bu muazzam ve mukaddes işi başarabilmek için Hilal-i Ahmer Heyetlerinin azami faaliyetlere girmeleri lazımdır. Binaenaleyh;

1. *Vilayetimiz dâhilindeki Hilal-i Ahmer şubelerine cem-i iane hususunda peyver olmanızı ve geceli gündüzlü hûda-pesendane mesai ile emr-i hayrın usulüne vakıf vücut etmenizi rica ederim.*

²⁷⁸ *Vatan*, 28 Eylül 1923, No. 166; *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Eylül 1923, No. 927; *Vakit*, 28 Eylül 1923, No. 2065; *THAM*, III/30, 15 Şubat 1924, s. 169-170. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın âlem-i İslama hitabesinin tam metni için bkz. EK-6a, EK-6b

2. İnanatın tamamen muhtaçlar lehine sarfını temin etmek için sarfiyat mutlaka Hilal-i Ahmer merkezi umumisinin emri tasdikiyle yapılmalıdır.
3. Müsmir icraatınız netayicine muntazırım

Mübadele tarikiyle Yunanistan'dan gelen muhacirinin terfih için celb ve cem edilecek iane hususunda sarf edilecek faaliyete dair vilayet ve muntaka müdürlerine yazılan telgrafname sureti balaya nakil edildi. Yunanistan'dan gelen, memleketimizin aguş-ı hayatına atılan dindaşlarımızın muhtaç oldukları derecede tam manasıyla terfih ve ikdar etmek müşkül olduğunu tabii takdir buyuruyorsunuz. Bu itibarla efrad-ı milletin hamiyet ve fedakârlığına müracaat ve her türlü müessesat-ı milliyeden ve bilhassa Hilal-i Ahmer müessesesinden istifade etmek zaruridir. Gelmekte olan kardeşlerimizin terfihine medar olmak üzere memurin-i mülkiye ile teşrik-i mesai ederek iane celb ve cemi hususunda azami derecede sarf-ı gayret ve mesai eylemeleri lüzumunun bilumum Hilal-i Ahmer şubasına tebliğiyle cem edilen ianelerin yekûn-u umumi ve nevi miktarından vekâlete her hafta muntazaman malumat verilmesini bilhassa rica ederim efendim.²⁷⁹

Bu telgraf üzerine Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'nden merkez ve şubelere çekilen bir telgrafla Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin isteği bildirilerek şu hususlara dikkat çekilmiştir:

"Makedonya'dan memleketimize gelecek yüz binlerce vatandaşımızın temin-i hayat ve istirahatlarına matuf olan cemiyetimizin mesai ve hidemâtını takdir buyuran Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti Celilesi Hilal-i Ahmere cem-i ianat hususunda rüesa-yı memurin-i mülkiyenin azami gayret ve muavenet eylemeleri lüzumunu suret-i merbut emirnamesiyle bilumum vilayete tebliğ eylemiş olduğundan heyet-i aliyelerinin de bu hususta masruf olacak mesaisinde hükümet-i mahalliyeden azami istifadeye bezl-i gayret buyrulmasını rica eder ve huda-

²⁷⁹ THAM, III/28, 15 Aralık 1923, s. 102-103.

pesendane gayret ve mesainizin netayic-i müsmiresine intizaren ihtiramatımızı teyid eyleriz."²⁸⁰

Mübadiller için yapılan yardımlar imdad-ı sıhhi heyetleri aracılığıyla yapıldığı halde toplanacak para yardımları konusunda Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin tüm teşkilatının göreve çağrıldığı göze çarpmaktadır. Yardımların toplanmasında merkez ve şubelerin de aktif rol alması üzerine paraların doğru yerlere harcanması için Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'nde toplanmasına ve tek elden dağıtılmasına karar verilmiştir.

28 Ocak 1924 tarihine kadar Hilal-i Ahmer Cemiyeti Tekirdağ Şubesi tarafından mübadiller menfaatine toplanan paranın miktarı 47.500 kuruşa ulaşmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'nin onayı alındıktan sonra Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'ne teslim edilen bu para mübadiller menfaatine kullanılmıştır²⁸¹.

Mübadelenin en yoğun biçimde uygulandığı 1924 yılında Tekirdağ Hilal-i Ahmer Cemiyeti Şubesi tarafından toplanan para yardımlarının tutarı ise aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 9: Hilal-i Ahmer Cemiyeti Tekirdağ Şubesi'nin Topladığı Para Yardımları

Yardımların Toplandığı Dönem	Makbuz Kesilerek Toplanan Para	Makbuz Kesilmeden Toplanan Para	Toplam
Şubat 1924 1 Haziran 1924 ²⁸²	6.225	9.738.75	15.963.75
Haziran 1924 30 Eylül 1924 ²⁸³	3.000	3.550	6.550
Toplam	9.225	13.228.75	22.513.75

²⁸⁰ THAM, III/28, 15 Aralık 1923, s. 103.

²⁸¹ TKDA, Kutu No.: 160, Belge No.: 266.

²⁸² THAM, IV/39, 15 Kasım 1924, s. 102.

²⁸³ THAM, IV/40, 15 Aralık 1924, s. 143.

1924 yılı Şubat ayından Eylül ayının sonuna kadar 22.513 kuruş 75 santim yardım toplanmıştır. 28 Ocak 1924 tarihine kadar toplanan 47.500 kuruş da hesaba katıldığında Tekirdağ halkının mübadillere yardım etmek için Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bağışta bulunduğu paranın toplam tutarı 70.013 kuruş 75 santime ulaşmıştır.

Tekirdağ'a getirilen mübadillere nakdi yardımlarda bulunmak üzere para toplama kampanyaları düzenleyen diğer bir cemiyet ise Tekirdağ İslam Muhacirlerine Yardım Cemiyeti olmuştur. 1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşı ve Balkan Savaşları sonrasında Tekirdağ bölgesine yerleşen eski göçmenlerin 5 Ocak 1923 tarihinde kurduğu bu cemiyetin kuruluş amacı Tekirdağ'a getirilecek mübadillere yardımlarda bulunmaktır²⁸⁴. Basına yansıyan ilanlardan öğrendiğimiz kadarıyla mübadiller adına para toplamak üzere bir piyango çekilişi tertip eden ve bilet satışlarına başlayan cemiyet, çekiliş tarihi olarak 28 Nisan 1924 tarihini belirlemiştir. Biletlerin büyük bir kısmının satılamaması ve bazı bilet alan kişilerin ise paralarını ödememesi gibi nedenlerden dolayı çekiliş 28 Haziran 1924 tarihine ertelenmiştir²⁸⁵. Ancak takip eden günlerde çekilişin yapılıp yapılmadığı, ne kadar para toplandığı ve cemiyetin mübadillere ne şekilde yardımda bulunduğu yönelik hiçbir habere rastlanmamıştır.

Vakit gazetesi yazarlarından Ziya Vehbi'nin "Tekfurdağında Muhacirler, Mektepler ve Kulüpler" başlıklı yazısı Tekirdağ'ın o günlerdeki ekonomik durumunu ve halkın mübadillere karşı olan tutumunu son derece güzel bir şekilde ifade etmektedir:

"Tekfurdağı vilayeti sahil boyunca oldukça latif sehhar bir manzaraya maliktir. Ancak birçok memleketlerimizin uğradığı tahribata burası da uğramıştır. Ticaret merkezlerinden birini teşkil eden bu havalinin

²⁸⁴ Aydın Oy, "Tekfurdağı İslam Muhacirleri Yardım Cem'iyyeti Nizamname-i Esasiyyesi", *Tarih ve Toplum*, XIV/84, (Aralık, 1990), s. 363-364.

²⁸⁵ *Vakit*, 4 Haziran 1924, No. 2312; *Vakit*, 5 Haziran 1924, No. 2313; *Cumhuriyet*, 6 Haziran 1924, No. 31.

hemen dörtte üçü harap bir haldedir. Muhtac-ı tamirdir, ithalat ve ihracatı da durağandır.

Buraya mübadeleye tabi olarak gelen muhacirlerden pek az bir kısmı iskân edilmiş, diğerleri ise kaza ve köylerine gönderilmiştir. İştittigime ve gördüğüme nazaran muhacirler maişet derdi içindedirler. İmar ve İskân dairesi az bir muavenette bulunmuş ise de gayri kâfi gelmiştir.

*Daha ziyade yerli halkın muaveneti ani ölümlere maruz kalan kimseler için hakikaten bir şifa olmuştur.*²⁸⁶

Yukarıda Tekirdağ örneği verilen ekonomik durum 1924 yılı Türkiye sine hâkim olan ekonomik durumu yansıtmaktadır. Uzun süren savaşlar ve bu savaşların açtığı yaralar nedeniyle birçok şehir ağır tahribata uğramış, ülke ekonomisi ağır yaralar almıştır. Ancak bu sıkıntılara rağmen halkın mübadeleye karşı göstermiş olduğu duyarlılık azımsanamayacak derecede olmuştur.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından 1924 yılı sonuna kadar toplanan para yardımlarının toplam miktarı 396.868 lirayı bulmuştur. Bu tutarın 196.264 lirası yurt içinden, 169.154 lirası ise yurt dışından gelen yardımlardan sağlanmıştır²⁸⁷. Temmuz ayının sonlarına doğru mübadiller için harcadığı paranın 1 milyon liraya ulaştığı bilinen Hilal-i Ahmer Cemiyeti sarf ettiği paranın önemli bir miktarını topladığı para yardımlarından sağlamıştır²⁸⁸.

²⁸⁶ Ziya Vehbi, "Tekfurdağında Muhacirler, Mektepler ve Kulüpler", *Vakit*, No. 2229, (10 Mart 1924), s. 5.

²⁸⁷ *THAC (1339-1340)*, s. 67.

²⁸⁸ *Vakit*, 27 Temmuz 1924, No. 2362; *Cumhuriyet*, 27 Temmuz 1924, No. 79.

SONUÇ

Kapsamı devletlerarası bir siyasi anlaşmayla belirlenen mübadele hem dünya tarihinde hem de Türkiye tarihinde başka bir örneği bulunmayan bir göç olayıdır. Mübadeleyi emsalsiz kılan en önemli özelliği ise gönüllülük esası yerine zorunluluk esasına dayandırılması olmuştur.

Türkiye ile Yunanistan Devleti arasında imzalanan mübadele sözleşmesi ile yaklaşık iki milyon insan yaşadığı toprakları terk ederek hayatını yeniden tesis etmek zorunda kalmıştır. Hem Türkiye hem de Yunanistan'ın savaş yorgunu devletler olduğu göz önünde tutulursa bu kadar kalabalık nüfusun göçünü planlı bir şekilde yürütüp iskân işlerini halletmek hiç kolay olmamıştır. Böylesi büyük bir göç hareketine girişen iki devlete de yardımlarda bulunan birçok kuruluş olmuştur. Özellikle Yunanistan'a Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere pek çok vakıf ve Kızılhaç komitesi dış yardımlarda bulunmuştur. Ancak Yunanistan'a yapılan dış yardımlar Türkiye'ye yapılmamış, mübadele boyunca Türk Hükümeti'ne düzenli yardımlarda bulunan tek kuruluş Hilal-i Ahmer Cemiyeti olmuştur.

Kurulduğu günden itibaren sivil ya da asker farkı gözetmeksizin muhtaç durumda bulunanların her türlü derdine derman olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti özellikle kesintisiz faaliyete başladığı 1911 yılından itibaren başta Trablusgarp Savaşı olmak üzere Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında çok büyük hizmetlerde bulunmuştur.

Milli mücadele'nin sona ermesinin ardından savaştan zarar gören bölgelerin imarı ve savaş nedeniyle yoksul düşen halka yaptığı yardımlarla meşgul olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti, mübadele için gerekli hazırlıkları yapacak vakti dahi bulamadan kendisini mübadele meselesinin içinde bulmuş, eldeki mevcut imkânlarla mübadelede yapabileceği her türlü fedakârlığı üzerine almıştır.

Mübadelenin her safhasında aktif bir rol aldığı gözlemlenen Hilal-i Ahmer Cemiyeti mübadillerin sağlık, barınma, iâşe ve giyim gibi birçok ihtiyacını hiçbir karşılık beklemeden sağlamıştır.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin mübadele sırasındaki faaliyetleri Tekirdağ örneği üzerinden incelendiğinde yapılan yardımlar daha somut bir şekilde görülecektir. En fazla mübadil nakledilecek şehirlerden biri olan Tekirdağ'a gelecek mübadillere yardım etmek için Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından Tekirdağ'a bir imdad-ı sıhhi heyeti gönderilmiştir. Tekirdağ'a gönderilen bu heyetin en önemli görevi mübadillerin sağlık durumlarıyla ilgilenmek olmuştur. Mübadele yıllarında Tekirdağ'da biri sivil biri ise askeri olmak üzere iki hastane mevcuttu. Ancak askeri hastanede sadece askerler muayene ediliyor, sivil hasta kabul eden devlet hastanesinin kapasitesi ve sağlık kadrosu ise ancak Tekirdağ merkez ve taşrasında yaşayan halkın sağlık ihtiyacını karşılayamaya yetiyordu. Zorlu bir göç sonrası Tekirdağ'a getirilecek mübadillerin sağlık durumlarıyla ilgilenebilmek için hususi bir kadro ve sağlık kurumuna ihtiyaç vardı. Devlet olanakları ile sağlanması çok güç görünen bu eksiklik Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti tarafından sağlanmış, heyetin Tekirdağ'a varmasından sonraki ilk icraatı on yataklı bir dispanser tesis etmek olmuştur. Mübadillerin geçici konaklamaları için kurulan ilk misafirhanelerin yakınında bulunan ve o sıralar kullanılmayan bir kilise binasında tesis edilen bu dispanserde mübadillerin ilk sağlık kontrolleri yapılmış durumu kötü olanlar yatılı tedaviye alınmıştır. Tekirdağ'a mübadil sevkiyatındaki artış zamanla dispanserin yetersiz kalmasına neden olmuş, mübadilleri tedavi etmek üzere o zamanlar kullanılmayan Surp Takavur Kilisesi ve bahçesinde bulunan ruhban okulu binasında bir de hastane tesis edilmiştir. Tesis ettiği dispanser ve hastanede mübadillerin sağlık durumlarıyla alakadar olan Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti doktorlarının en fazla dikkat ettikleri husus bulaşıcı hastalıklarla mücadele olmuştur.

Bulaşıcı hastalıkların yerel halka da sirayet ederek salgın haline dönüşüp toplu ölümlere yol açabilecek olması alınan önlemlerin bir kat daha arttırılmasına neden olmuştur. Son derece kısıtlı imkânlarla yürütülen bir savaşın ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin birçok bölgesi salgın hastalıkların hüküm sürdüğü bir ülke haline gelmiştir. Türkiye'ye getirilen mübadillerin de bu hastalıklara yakalanmaması ya da bazı zamanlarda mübadillerin taşıyıcılığını yaptığı bulaşıcı hastalıkların yerel halka

bulaşmaması yönündeki en kapsamlı çalışmalar Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından görevlendirilen imdad-ı sıhhi heyetleri tarafından yürütülmüştür. Bulaşıcı hastalıklara karşı alınan en önemli önlem ise aşı ve serum uygulamaları olmuştur.

Tekirdağ'a getirilen mübadillerin sağlık durumları incelendiğinde az da olsa bulaşıcı hastalıklara yakalanarak şehre ulaşan mübadiller olduğu göze çarpmaktadır. Ancak bu gibi hastalıkların hemen tespit edilerek gereken tedavi ve aşıların uygulanmasıyla hastalığın salgın halini alması önlenmiş, birçok iskân bölgesinde görülen ve toplu ölümlere neden olan salgın hastalıklara Trakya İmar ve İskân Bölgesinde rastlanmamıştır.

İmdad-ı Sıhhi Heyetlerinin mübadiller için yaptığı önemli hizmetlerden bir diğeri ise misafirhanelerin tesis edilmesi sırasında sağladığı imkânlar ve mübadillerin misafirhanelerden daimi iskân bölgelerine sevklerinde sağladığı taşımacılık hizmeti olmuştur. Mübadele, İmar ve İskân Vekâletince açılan misafirhanelerin her birine yatak ve karyola temini yapılamamıştır. Tekirdağ'a gelecek mübadiller için açılan misafirhaneler bu durumun örneklerinden birini teşkil etmiş, Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin yatak tedarik edememesi üzerine Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti aracılığıyla Trakya İmar ve İskân Bölge Müdüriyeti'ne ulaştırdığı döşekler ile misafirhanelerin yatak ihtiyacı giderilmiştir. Misafirhaneler konusunda sağlanan bir başka hizmet ise taşımacılık hizmeti olmuştur. Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından her imdad-ı sıhhi heyetine gereği kadar kamyon ve kamyonet gönderilmiş, mübadillerin misafirhanelerden daimi iskân bölgelerine sevkleri bu kamyon ve kamyonetler vasıtasıyla yapılmıştır. Tekirdağ'a getirilen mübadillerin daimi iskân bölgelerine sevkleri de Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'ne gönderilen kamyon ve kamyonetlerle sağlanmış, bu sayede devletin Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğü vasıtasıyla yerine getirmesi gereken yükümlülüklerden biri daha ortadan kaldırılmıştır.

Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nin mübadiller için son derece önemli sayılabilecek diğer hizmetleri ise sağladığı eşya, iaşe ve nakit para yardımları

olmuştur. Mübadillerin büyük bir çoğunluğu yanına çok az eşya alarak yollara düşmüş, yanına aldıkları eşyaların çoğu yolculuk boyunca maruz kaldıkları yağmur vs. sebeplerden dolayı kullanılmaz hale gelmiştir. Yapılacak her türlü eşya yardımına muhtaç bir şekilde Tekirdağ'a ulaşan mübadillerin bu ihtiyaçlarının sağlanmasındaki en etkili kuruluş Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti olmuştur. Gelen mübadillere azımsanamayacak derecede eşya yardımlarında bulunmuş, hatta yeni doğan bebekler dahi unutulmayarak kundak takımına varıncaya kadar her türlü giyim ihtiyacı Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti tarafından sağlanmıştır.

Mübadiller adına yapılan iâşe yardımları incelendiğinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin iâşe sağlama işini tam olarak üstlenmemekle birlikte yine de pek çok iâşe yardımlarında bulunduğu görülmüştür. Sadece hastanelerde yatan ve misafirhanelerdeki çok fakir mübadillerin iâşelerini üstlenen Hilal-i Ahmer Cemiyeti Tekirdağ'daki hasta ve fakir mübadiller için bir aşhane tesis etmiştir. Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'ne bağlı olan bu aşhanede çıkarılan yemeklerin yanı sıra mübadillere dağıtılacak konserve tarzı gıda malzemeleri de Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'ne gönderilmiş, muhtaç mübadillere dağıtılmıştır.

Mübadiller adına toplanan nakit para yardımları incelendiğinde Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti'nden ziyade Hilal-i Ahmer Cemiyeti Tekirdağ Şubesi'nin aktif rol aldığı gözlemlenmiştir. Ancak toplanan yardımlar şube aracılığıyla toplanmasına karşın mübadillere dağıtımını Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti vasıtasıyla olmuştur.

Sonuç olarak mübadele işleri ile uğraşmak üzere her ne kadar bir vekâlet kurulmuşsa da bu vekâletin mübadillerin her türlü ihtiyacını sağlaması mümkün olmamıştır. İskân bölgelerinde oluşturduğu bölge müdürlükleri vasıtasıyla görevlerini yürüten bu vekâletin en önemli yardımcısı Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından iskân bölgelerine gönderilen imdad-ı sıhhi heyetleri olmuştur. Çalışmamızda faaliyetlerini incelediğimiz Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti bu imdad-ı sıhhi heyetlerinin en önemlilerinden biri olmuştur. Trakya İmar ve İskân Bölge Müdürlüğü ile son derece uyum içinde çalıştığı görülen bu heyetin sağladığı imkânlarla Tekirdağ'a getirilen birçok mübadilin devlet

tarafından sağlanamayan ihtiyaçları sağlanmış, devletin Tekirdağ üzerindeki yükü hafifletilmiştir. Özellikle sağlık alanında gösterilen çalışmalar sayesinde doğup büyüdükları toprakları terk ederek Tekirdağ'a gelen mübadillerin olumsuz yolculuk koşulları, coğrafya ve iklim değişikliği gibi nedenlerle yakalandığı hastalıkların kolaylıkla üstesinden gelinmiş, sağlık durumları iyi olan mübadillerin yerel halk tarafından kabul görülmesi ve mübadillerin Tekirdağ'a uyum sağlaması kolaylaşmıştır. Uyum sorunu asgariye inen ve sağlığı yerinde olan mübadiller bir an önce üretici duruma geçerek hem Tekirdağ'ın hem de Türkiye'nin zirai ve ticari kalkınmasındaki faktörlerden biri olmuşlardır.

KAYNAKÇA

1- Arşivler

A- Türkiye Kızılay Derneği Arşivi

- TKDA*, Kutu No.: 44, Belge No.: 75.
TKDA, Kutu No.: 160, Belge No.: 4.6.
TKDA, Kutu No.: 160, Belge No.: 5.
TKDA, Kutu No.: 160, Belge No.: 6.
TKDA, Kutu No.: 160, Belge No.: 15.
TKDA, Kutu No.: 160, Belge No.: 16.
TKDA, Kutu No.: 869, Belge No.: 31.
TKDA, Kutu No.: 1265, Belge No.: 6.
TKDA, Kutu No.: 1296, Belge No.: 151.
TKDA, Kutu No.: 1296, Belge No.: 144.
TKDA, Kutu No.: 1275, Belge No.: 6.1.
TKDA, Kutu No.: 1275, Belge No.: 6.2.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 152.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 67.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 126.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 48.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 48.2.
TKDA, Kutu No.: 639, Belge No.: 55.
TKDA, Kutu No.: 1275, Belge No.: 13.
TKDA, Kutu No.: 1323, Belge No.: 75.
TKDA, Kutu No.: 1373, Belge No.: 23.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 101.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 109.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 15.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 12.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 20.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 21.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 25.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 39.

TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 49.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 53.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 58.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 62.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 67.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 96.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 115.
TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 103.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 6.
TKDA, Kutu No.: 1297, Belge No.: 176.
TKDA, Kutu No.: 1297, Belge No.: 48.
TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 85.
TKDA, Kutu No.: 1275, Belge No.: 13.
TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 67.
TKDA, Kutu No.: 992, Belge No.: 1.
TKDA, Kutu No.: 1297, Belge No.: 64.
TKDA, Kutu No.: 1297, Belge No.: 78.
TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 111.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 96.1.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 96.2.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 51.
TKDA, Kutu No.: 1296, Belge No.: 11.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 3.
TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 106.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 163.
TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 258.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 42.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 42.1.
TKDA, Kutu No.: 1275, Belge No.: 8.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 24.
TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 132.
TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 186.

TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 1.
TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 90.
TKDA, Kutu No.: 1353, Belge No.: 21.
TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 349.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 11.
TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 140.
TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 213.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 28.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 40.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 150.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 26.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 85.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 135.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 46.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 145.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 45.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 134.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 129.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 56.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 63.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 154.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 76.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 87.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 143.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 57.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 121.1.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 114.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 98.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 97.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 156.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 103.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 104.

TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 157.
TKDA, Kutu No.: 160, Belge No.: 266.
TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 254.
TKDA, Kutu No.: 88, Belge No.: 258.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 149.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 158.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 108.
TKDA, Kutu No.: 1344, Belge No.: 111.

B- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, 30/10-123-873-3.
BCA, 272/11-16-68-16.
BCA, 272/12-40-42-3.
BCA, 272/14-76-30-19.
BCA, 272/11-18-82-21.
BCA, 272/11-18-83-9.
BCA, 272/11-17-79-7.
BCA, 272/14-76-29-2.
BCA, 272/79-72-2-15.

2- Resmi Yayınlar

İskân Tarihçesi, Hamit Matbaası, İstanbul, 1932.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre II, İçtima Senesi 1, Cilt 3, TBMM Matbaası, Ankara, ty.

TBMMZC, Devre II, İçtima Senesi 2, Cilt 7/1, TBMM Matbaası, Ankara, 1970.

TBMMZC, Devre II, İçtima Senesi 2, Cilt 9, TBMM Matbaası, Ankara, 1975.

TBMMZC, Devre II, İçtima Senesi 2, Cilt 10, TBMM Matbaası, Ankara, 1975.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927, Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi, ty.

3- Kızılay Faaliyet Raporları

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1329-1331 Salnamesi, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul, ty.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1330-1334 Senelerine Ait Merkez-i Umumi Raporu, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul, 1335.

Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1339 Senesi Hilal-i Ahmer Meclisi Umumisine Takdim Edilen (1335-1338) Dört Senelik Devreye Ait Rapor, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1339.

Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1341 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen (1339-1340) İki Senelik Devreye Ait Rapor, Hilal Matbaası, İstanbul, 1341.

4- Süreli Yayınlar*

A- Dergiler

Ayın Tarihi

Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası

B- Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Hâkimiyet-i Milliye

Hilal-i Ahmer

İleri

Tanin

Vakit

Vatan

5- Kitaplar

AGHATABAY, Cahide Zengin, *Mübadelenin Mazlum Misafirleri Mübadele ve Kamuoyu 1923-1930*, Bengi Yay., İstanbul, 2009.

* Süreli yayınların nüsha tarihleri ve numaraları dipnotlarda belirtilmiştir.

AKGÜN, Seçil Karal – ULUĞTEKİN, Murat, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a I*, TDV Yay., Ankara, 2002.

_____, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a II*, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 2001.

ARI, Kemal, *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2012.

_____, *Türk Ticaret-i Bahriyesi ve Mübadele Gemileri*, Deniz Ticaret Odası İzmir Şubesi Yay., İzmir, 2009.

BELLİ, Mihri, *Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi Ekonomik Açından Bir Bakış*, (Çev. Müfide Pekin), Belge Yay., İstanbul, 2006.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik, *Trakya'da Milli Mücadele 1. Cilt*, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1992.

ÇAPA, Mesut, *Kızılay [Hilal-i Ahmer] Cemiyeti (1914-1925)*, Özel Matbaası, Ankara, 2010.

ÇEVİK, Hikmet, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, Ahmet Sait Basımevi, İstanbul, 1949.

ÇELEBİ, Ercan, *Mübadele İmar ve İskân Vekâleti (Kuruluşu, Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Samsun, 2005.

DÜNDAR, Fuat, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, İletişim Yay., İstanbul, 2002.

ERDEN, Fethi, *Türk Hekimleri Biyografisi*, Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul, 1948.

HALAÇOĞLU, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1995.

İPEK, Nedim, *Mübadele ve Samsun*, T.T.K. Basımevi, Ankara, 2000.

_____, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1999.

KAPLANOĞLU, Raif, *Bursa'da Mübadele*, Avrasya Etnografya Vakfı Yay., İstanbul, 1999.

Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler, (Çev. Seha L. Meray), Takım I, Cilt 1, Kitap 2, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1969.

McCARTHY, Justin, *Ölüm ve Sürgün*, (Çev. Bilge Umar), İnkılâp Yay., İstanbul, 1998.

MİDHAT, Ahmet, *Hilal-i Ahmer*, Kırk Anbar Matbaası, İstanbul, 1296.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, Agop Matyosyan Matbaası, İstanbul, 1327.

ÖZKAN, Salih, *Mübadele ve Niğde'ye Yapılan İskan*, Kömen Yay., Konya, 2010.

ÖMER, Besim, *Hanımefendilere Hilal-i Ahmer'e Dair Konferans*, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul, 1330.

ÖZALP, Kazım, *Milli Mücadele 1919-1922*, Cilt I, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1998.

ÖZDEMİR, İslam, *Çanakkale Muharebelerinde Tekirdağ*, Akıl Fikir Yay., İstanbul, 2012.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* 3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.

SATKIN, Münir, *Osmanlı Dönemi Tekirdağ Evleri*, T.C. Tekirdağ Valiliği Yay., Tekirdağ, 2012.

SEREZ, Mehmet, *Türkiye Kızılay Derneği ve Tekirdağ Kızılay Şubesi Çalışmaları*, Türkiye Kızılay Derneği Tekirdağ Şubesi Yay., Ankara, 2001.

_____, *Atatürk ve Milli Mücadelede Tekirdağ*, T.C. Tekirdağ Valiliği Yay., Tekirdağ, 2004.

_____, *Tekirdağ ve Çevresinde Mübadele*, Dönmez Ofset Basımevi, Ankara, 2014.

_____, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları II, Odalar ve Dernekler*, Dönmez Ofset Basımevi, Ankara, 2014.

_____, *Tekirdağ ve Çevresi Şehitlikleri*, Dönmez Ofset Basımevi, Ankara, 2009.

SOYSAL, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920-1945)*, T.T.K. Basımevi, Ankara, 2000.

SÜMER, Mahmut, *Tekirdağın Eski Günleri*, Yeni Hamle Matbaası, İstanbul, 1970.

ŞİMŞİR, Bilal, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yay., Ankara, 1986.

_____, *Lozan Telgrafları I (1922-1923)*, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1990.

TEVFİK, İhsan, *İnsan ve Mekân Yüzüyle Mübadele*, İnkılâp Yay., İstanbul, 2014.

Türkiye Kızılay Derneği, 73 Yıllık Hayatı (1877-1949), Türkiye Kızılay Derneği Yay., Ankara, 1950.

Yaşayan Tekirdağ, T.C. Tekirdağ Valiliği Yay., Tekirdağ, 2003.

6- Makaleler

AKGÜN, Seçil, "Birkaç Amerikan Kaynağından Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Sorunu", *III. Askeri Tarih Semineri: Türk Yunan İlişkileri*, Genel Kurmay Yay., Ankara, 1986, s. 241-277.

ARI, Kemal, "Mübadele Göçmenlerini Türkiye'ye Taşıma Sorunu ve İzmir Göçmenleri (1923-1924)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt I, Sayı 1, (1991), s.13-46.

_____, "Mübadele Sürecinde Göçmenlerde Salgın Hastalık Riski ve Fare İtlafı", *Prof. Dr. Necmi Ülker'e Armağan*, Meta Basım Matbaacılık, İzmir, 2008, s. 145-157.

ÇANLI, Mehmet, "Yunanistan'daki Türklerin Anadolu'ya Nakledilmesi I", *Tarih ve Toplum*, Cilt 22, Sayı 129, (Eylül 1994), s. 182-189.

ÇAPA, Mesut, "Mübadele'de Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti'nin Rolü", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10, (2001), s. 29-56.

ERDAL, İbrahim, "Mübadil Göçmenlerin Taşınması Meselesi ve Türk Vapurcuları ile Yapılan Nakil Sözleşmesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, XVI/8, Sayı 31-32, (Mayıs-Kasım 2003), s. 313-332.

HAYTOĞLU, Ercan, "Denizli'den Honaz'a Yapılan Mübadele Göçü", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, V/12, (2006/Bahar), s. 47-65.

OY, Aydın, "Tekfurdağı İslam Muhacirleri Yardım Cem'iyeti Nizamname-i Esasiyyesi", *Tarih ve Toplum*, XIV/84, (Aralık, 1990), s. 363-368.

TEMİZEL, Kaan, "Mübadele Öncesi Tuzla", *Selanik'ten Tuzla'ya Mübadele Sempozyum Bildirileri*, Tuzla Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği – Lozan Mübadilleri Vakfı Yay., İstanbul, 2010, s. 39-58.

VEHBİ, Ziya, "Tekfurdağında Muhacirler, Mektepler ve Kulüpler", *Vakit*, No. 2229, (10 Mart 1924), s. 5.

7- İnternet Adresleri

<http://oldraideustos.blogspot.com.tr/>

http://oldraideustos.blogspot.com.tr/2010/09/blog-post_29.html

EK-4: Tekirdağ'da görülen Lekeli Humma hastalığı ile ilgili Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti'ne gönderilen bilgilendirme yazısı*

مبادله و اعمار و اسكان و كالتی

صحة و معونات اهلنا هم بولت

DELET ARSIVLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

272/11-17-79/7

بسم الله الرحمن الرحيم

بازاریات انکسار افراجه اسلمر اوله نه نفق و حقه
اصال آرسنده ایلکیت بر شتره کی اولمه اوله نه اوله
کلی ای دتمه نیت کله رهنه اولوبنی تراکیه نیت
میه نیت استاده عطفاً حصول معلومه حقه و نه
اولونه اتم

272/11-17-79/7

Fon No: 272 0 0 11 - Kutu No: 17 - Dosya No: 79 - Sıra No: 7

* BCA, 272/11-17-79-7.

EK-5b: İaşe Talimatnamesi

Gelecek Muhacirler Nasıl İaşe Edilecek

Mübadele İmar ve İskân Vekâletince İzhar Edilen Talimatname Heyet-i Vekilece Tasvip Edilmiş ve Reis-i Cumhuriyetin Tasdikine İktiran Etmıştır

Mübadele ile gelecek muhacirlerin iaşesi için imar vekâletince tanzim edilen talimatname heyeti vekilece tasvip edilmiş ve reisi cumhur hazretlerinin tasdikine iktiran eylemiştir. Mezkûr talimatname buraca atıdır:

Madde 1 – Beray-ı iskân Türkiye'ye gelecek muhtaç muhacirine

a – Tahaffuzhanelerde sabahları ekmek ve çay, akşamları sıcak yemek

b – Tahaffuzhanelerden ihraç iskelelerine kadar yolda ekmek ile katık

c – İskelelerdeki misafirhanelerde sabahları ekmek ve çay, akşamları etli yemek

d – Yollarda ekmek ile katı

e – İhraç iskân mahallerinde tarihi iskândan itibaren iki ay müddetle yalnız ekmek veya un, icab-ı hale göre bunların bedelleri verilir.

Madde 2 – Mevad-ı gıdaiyenin ecnası ve miktarı:

a – Ekmek: Yemeksiz ve katıksız olarak verildiği zaman büyükler için 900 gram, on yaşından dün olanlar için 450, sıcak yemek ile çay ve katık verildiği zaman büyükler için 500, küçükler için 250 gram.

b – Katık: Nüfus başına 160 gram zeytin verilir.

c- Sıcak yemek: Nüfus başına et 100 gram, fasulye vesaire kurusu 100, sade yağ 5, tuz 8, çay 1, şeker 10, taam odunu 700 gram olmak üzere hesap edilir.

d – Tenvirat ve mahrukat: Yalnız misafirhanelerde nüfus başına gaz 30 ve odun 1000 gram hesabıyla sarf edilir.

Madde 3 - Emzikli valideler ve üç yaşına kadar çocuklara iki günde bir kutu teksif edilmiş şekerli süt ita ve muhacirinin hasta olanlarının iâşesi etibbanın göstereceği lüzuma göre temin olunur.

Madde 4 – On beş Haziran 337 tarihli muhacirin nizamnamesinin bu mevada mugayir ahkâmı mefsühaddır.

Madde 5 – İşbu talimatnamenin hükmü tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 6 – İşbu talimatnamenin icrasına Mübadele İmar ve İskân Vekili memurdur.

EK-6a: Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Âlemi İslama Hitabesi*

*Vatan, 28 Eylül 1923, No. 166.

EK-6b: Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Âlemi İslama Hitabesi

Gazi Paşanın Âlemi İslama Hitabesi

Mustafa Kemal Paşa Bütün İslamları Yunanistan'dan Gelecek 600 Bin İslamın İskânı İçin Hilal-i Ahmere İnaneye Davet Ediyor

Ankara 27 (A.A.) – Yunan mezalimi altında inleyen Türk ve Müslüman kardeşlerimizin bir an evvel zulüm ve sefaletten tahliyesiyle iskân ve îvâlarını temine ve bu hususta hükümetin sarf ettiği mesai ile milletimizin si'a-i milliyesi fevkinde yapacağı maddî fedakârlığa medar olmak üzere âlem-i İslamın bu emr-i hayra iştirakını temin için Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretleri tarafından âlem-i islama hitaben neşr edilen beyanname aynen buraca atidedir:

Türk milleti Allah'ın inayetine güvenerek hayatını kurtarmaya, yaşamak hakkına malik olduğunu dünyaya göstermeye azmettiği gün biliyorsunuz ki bütün vesaitten mahrum, yalnız iman ve aşk-ı istiklal kuvvetine malik idi. Türkler bu sayede istihsal ettikleri zaferle mücadelelerini tetvic ederlerken âlem-i islâmın pek ulvi bir alaka ile mütehasis olduklarını şükranla görmüş ve bunu daima minnetle yad etmekte bulunmuştur. İşte bu alakaya istinaden şimdi de bütün din kardeşlerimizden yine kendi kardeşleri için şefkat ve merhamet rica ve tevassutunda bulunacağım.

Türk milleti zafere kavuştu, fakat elyevm muazzam bir iş karşısındadır. Yunan idaresi altındaki dindaşlarımızın mübadelesi ve Türk toprağına iskânları... Bu kardeşlerimiz bugün Yunan zulmü altında inliyor. Bütün gün muhtelif mahallerden gelen feryatnameler her Müslüman kalbini rikkate getirecek, her Müslümanı ağlatacak derecede acıklıdır. Bunların bir an evvel kurtarılmaları artık her şeyden evvel bir vecibe-i diniye olmuştur. Sizler gibi bir yuva sahibi olan ve yekûnu altı yüz bini geçen bu kardeşlerimizi Türk toprağına kavuşturmak, sefaletlerine hatime vermek pek büyük bir iştir.

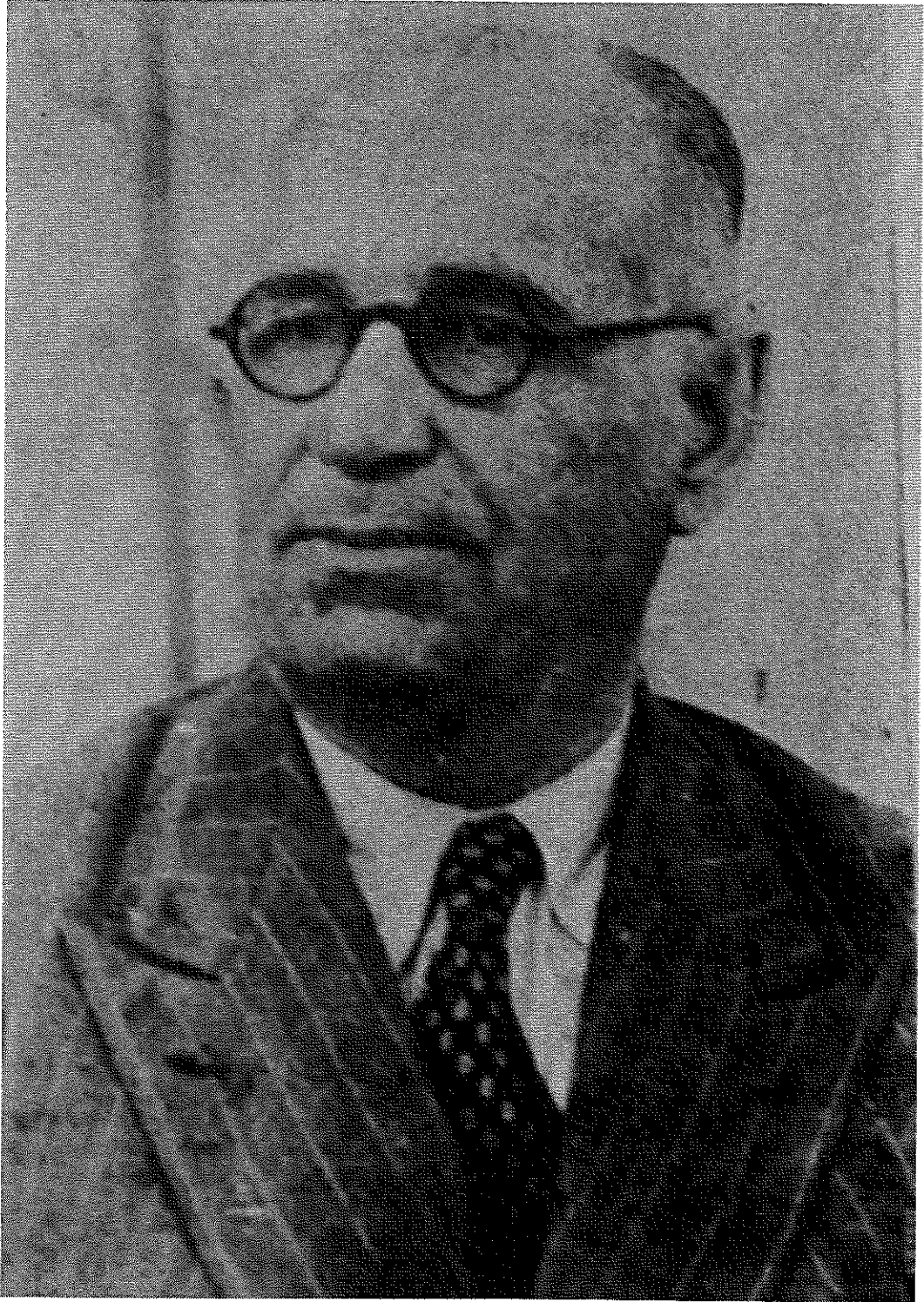
Kardeşler, Türk milleti ne kadar vesait malik olursa olsun bu vesait yine kafi değildir. Harp esnasında Yunanlıların ayak bastıkları Anadolu mamureleri bugün

birer virane olmuştur. Yunan hırs ve cinayetine kurban giden kardeşlerin toprakları da harabeye dönmüştür.

İşte kardeşler bu yerleri imar etmeye düçar oldukları mahrumiyet ve sefaletten bir dakika evvel halas edilmeleri lazım gelen Yunan idaresindeki Müslümanları buralarda iskâna, altı yüz bin kişiye ekmek vermeye, me'va bulmaya çalışan Türkler kardeşlerinin sefaletten telef olmamaları için âlem-i İslamın mürüvvetine müracaat ediyor. Dindaşlık rabitai kutsiyesinin feyyaz tecelliyatına ümitvarım.

Bu zavallı kardeşlerimiz için müşterek hayır ve şefkat müessesesi olan Hilal-i Ahmerin vaki olacak teşebbüsâtına bütün âlemi İslamın seve seve ve kemali memnuniyetle zahir olacağından şüphem yoktur. Hilal-i Ahmer, bu dini vazifesinde de muvaffak olması için âlemi İslamın lütuf ve muavenetine arzı ihtiyaç ediyor. Yapacağınız en ufak bir muavenetin birkaç Müslüman ailesinin hayatını kurtaracağımı düşününüz. Doğrudan doğruya aynen ve nakden gönderilecek ianat şükranla kabul edilecektir. Bugün ezici bir cerayan içinde bulunan ve yarın iskân ve iâşe edilmek için bin müşkilatla pençeleyecek olan Rumeli Müslümanlarının yegâne istinatgâhları da imanları ve yegâne ümitleri din kardeşlerinin ulviyet ve necabetidir. Cenab-ı Kibriya cümlemizin yardımcısı olsun.

EK-7: Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Başhekimi Hüsamettin Bey*

---

* Erden, *a.g.e.*, s. 94.

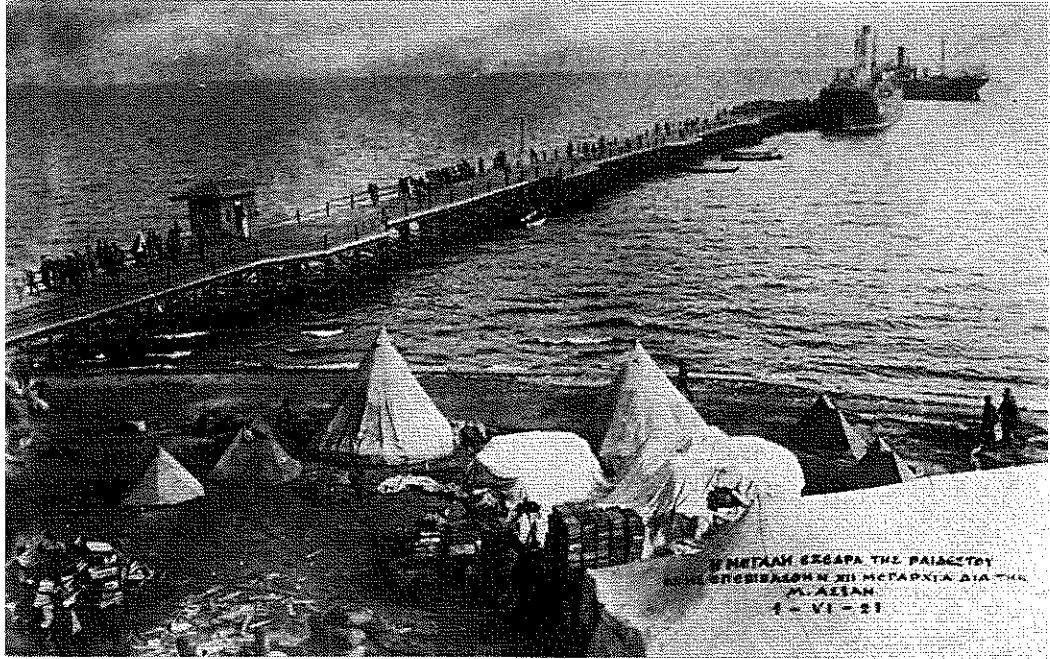

EK-8: Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Doktorlarından Hilmi Bey***EK-9: Tekirdağ'ın genel görüntüsü***

---

* Erden, *a.g.e.*, s. 88.

EK-10: Tekirdağ İskelesinden bir görüntü*

* http://oldraidestos.blogspot.com.tr/2010/09/blog-post_29.html

EK-11: Tekirdağ İskele meydanından bir görüntü*

---

* http://oldraideustos.blogspot.com.tr/2010/09/blog-post_29.html

EK-12: Dispanser olarak kullanılan Aya Yani Kilisesi ve hemen arkasında misafirhane olarak kullanılan Rum Gençleri Kulübü –Cumhuriyet sonrası Türk Ocağı- Binası *

* <http://oldraideostos.blogspot.com.tr/>

EK-13: Misafirhane olarak kullanılan Rum Gençleri Kulübü - Cumhuriyet sonrası Türk Ocağı- Binası, sol tarafında dispanser olarak kullanılan Aya Yani Kilisesi*

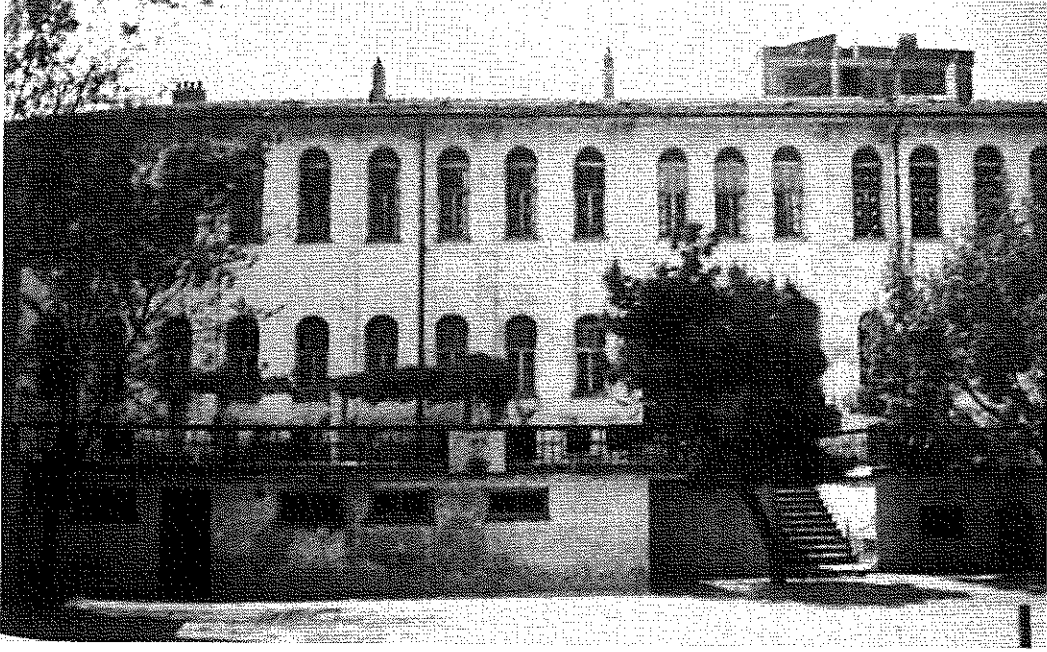
* <http://oldraideostos.blogspot.com.tr/>

EK-14: Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Dispanseri olarak kullanılan Aya Yani Kilisesi*

* <http://oldraideustos.blogspot.com.tr/>

**EK-15: Tekirdağ İmdad-ı Sıhhi Heyeti Hastanesi'ne tahsis edilen Ermeni
Ruhban Okulu Binası***

* Münir Satkn, *Osmanlı Dönemi Tekirdağ Evleri*, T.C. Tekirdağ Valiliği Yay., Tekirdağ, 2012, s. 279.

EK-16: Tekirdağ Memleket Hastanesi*

---

* Mehmet Serez, *Tekirdağ ve Çevresi Şehitlikleri*, Dönmez Ofset Basımevi, Ankara, 2009, s.75.

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : SEMİH ÇINAR
Doğum Yeri : TEKİRDAĞ/ÇORLU
Doğum Yılı : 1990
Medeni Hali : BEKAR

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 2004-2008 : ÇORLU MİMAR SİNAN LİSESİ
Lisans 2008-2012 : EGE ÜNİVERSİTESİ TARİH BÖLÜMÜ
Yabancı Dil : İNGİLİZCE

MESLEKİ BİLGİLER

19...-19.... : _____
19...-19... : _____